

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ljupčo Petkovski

**Spor o imenu med Makedonijo in Grčijo:
identitetni spopad tekmovalnih nacionalnih naracij**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE**

Ljupčo Petkovski

Mentor: doc. dr. Milan Balažic

Somentor: doc. dr. Milan Brglez

**Spor o imenu med Makedonijo in Grčijo:
identitetni spopad tekmovalnih nacionalnih naracij**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

Za uporabne komentarje, sugestije in akademsko spobudo se zahvaljujem mentorju, docentu doktorju Milanu Balažicu in somentorju, docentu doktorju Milanu Brglezu.

И секако едно најголемо благодарам на Мицко, Соња и Јане кои со потпората и љубовта од секаков вид ми овозможија да го постигнам она што инаку не би можел да го постигнам.

Spor o imenu med Makedonijo in Grčijo: identitetni spopad tekmovalnih nacionalnih naracij

To diplomsko delo predstavlja poizkus rekonstrukcije makedonske in grške nacionalne naracije. Delo izhaja iz temeljne predpostavke, da predstavlja način, na katerega sta nacionalni naraciji obeh narodov skonstruirani, razlog za spor o imenu. Zaradi tega se v prvem teoretičnem delu naloge poslužuje literature o nacionalizmu, ki jemlje v ozir širšo dinamiko nastajanja, (re)produkcije in (re)konstrukcije nacionalnih političnih identitet v konstruktivističnem duhu. V drugem teoretičnem delu s pomočjo konstruktivističnih teorij mednarodnih odnosov, ki se navezujejo na teorije nacionalizma iz prejšnjega dela, poizkuša v logiko interpretacije vpeljati dinamiko nastajanja in razvoja meja narodov kot političnih identitet. Tretji del dela predstavlja sintezo definicije »makedonskega vprašanja«, zgodovinskega razvoja obeh držav s poudarkom na bilateralnih odnosih ter prikaza značilnosti obeh nacionalnih naracij oziroma identitet. Delo ugotavlja, da je spor o imenu v bistvu spor dveh identitet, ki jima je ogrožena ontološka varnost nacionalnega sebe. Nacionalni naraciji, ki sta vpeti v hegemonске odnose moči obeh nacionalnih kontekstov, posegata druga v drugo. Rešitve spora o imenu ne bo, dokler se ne bosta oba naroda odpovedala delu svoje nacionalne naracije.

Ključne besede: konstruktivizem, nacionalna (etnična) identiteta, nacionalizem, naracija, spor o imenu med Makedonijo in Grčijo.

The Naming Dispute between Macedonia and Greece: identity conflict of competitive national narratives

This thesis represents an attempt to reconstruct the Macedonian and Greek national narrative. The thesis derives from the basic assumption that the manner in which the national narratives of both nations are constructed represents a reason for the naming dispute. For this reason, in the first theoretical part it makes use of literature of nationalism which takes into consideration a more comprehensive dynamics of formation, (re)production and (re)construction of nations in constructivist manner. In the second theoretical part it attempts to involve the dynamics of formation and development of national borders as political identities into the explanatory logic by means of constructivist theories of international relations which are connected with the theories of nationalism from the previous part. The third part of the thesis represents a synthesis of definition of the »Macedonian question«, historical development of both countries with emphasis on the bilateral relations and review of the characteristics of both national narratives and identities respectively. The thesis determines that the naming issue is actually a conflict of identities where the ontological security or security of national self is threatened. The national narratives which are embedded in hegemonic power relations encroach upon each other. There will not be a resolution of the naming issue until both nations renounce a part of their national narrative.

Key words: constructivism, naming dispute between Macedonia and Greece, narrative, national (ethnic) identity, nationalism.

UVOD	9
1 OPREDELITEV IN UTEMELJITEV RAZISKOVALNEGA VPRAŠANJA	12
1.1 Opredelitev pristopa in hipoteze	13
1.2 Metode in struktura naloge	15
2 K OPREDELITVI TEMELJNIH POJMOV IN KONCEPTOV	16
2.1 Kritični razmislek o pojmi narod in nacionalizem	17
2.2 Definicije naroda in nacionalizma	18
2.3 Protonacionalizem	23
2.4 Antropološki, sociološki in psihološki vidiki nacionalizma in oblikovanja modernih narodov	26
2.5 Pojav nacionalne zavesti na ruševinah starih oblik identifikacije. Nastanek prvih naciionalnih držav	33
2.6 Nedržavni in uradni nacionalizem. Zmaga načela nacionalnosti. Nacionalne države kot temeljni stebri mednarodne skupnosti	37
3 VZPON KONSTRUKTIVISTIČNE TEORIJE MEDNARODNIH ODNOSOV	42
3.1 Koncept identitete v teoriji mednarodnih odnosov s poudarkom na konstruktivističnih teorijah	46
3.1.1 »Primordialno«, »esencialistično« oziroma močno pojmovanje identitete	48
3.1.2 »Konstruktivistično«, »šibko« oz. »heraklitovsko« razumevanje identitete	51
3.2 Sociacijska strategija endogenizacije korporativnih identitet	57
3.3 Varnostna dilema ali dilema ontološke varnosti ?	61
3.4 (Ne)nujnost identitetnih konfliktov. Ugotovitve socialne psihologije	65
4 DEFINICIJA »MAKEDONSKEGA VPRAŠANJA«. SPOR O IMENU KOT DEL »MAKEDONSKEGA VPRAŠANJA«	68
4.1 Kratka zgodovina Grčije od ustanovitve do druge svetovne	

vojne s poudarkom na »makedonskem vprašanju«	71
4.2 Zgodovina Makedonije in makedonskega naroda	77
4.3 »Makedonsko vprašanje« od 1. 1944 do danes	81
4.3.1 »Makedonsko vprašanje« od druge svetovne vojne do 1989	81
4.3.2 »Makedonsko vprašanje« od 1989 do danes	87
4.4 Mitologije, naracije in samorazumevanja narodov kot dejavniki	
zunanjepolitičnega obnašanja	101
4.4.1 Makedonska nacionalna identiteta –izmišljotina Titove politike	
z namenom uničiti Grčijo?	102
4.4.2 Grška nacionalna naracija: 4000 let genealoške nepretganosti grškega naroda	107
5 SKLEPNA RAZPRAVA	117
6 LITETRATURA	122

SEZNAM TABEL

Tabela 2.1: Vrste nacionalizmov	31
Tabela 2.2: Oblike družbenega konflikta	32
Tabela 3.1: Endogenizacija v teoriji mednarodnih odnosov	57

SEZNAM KRATIC

ASNOM – Antifašističko sobranie za narodnoto oslobodovanje na Makedonija (Antifašistični zbor za narodno osvoboditev Makedonije)

EU – Evropska unija

NATO – North Atlantic Treaty Organization (Organizacija Severnoatlantskega sporazuma)

NJRM – Nekdanja jugoslovanska Republika Makedonija

MKS – Mednarodna krizna skupina (International crisis group)

OVSE – Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi

OZN – Organizacija združenih narodov

VMRO – Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija (Notranja makedonska revolucionarna organizacija)

VMRO-DPMNE - Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska partija za makedonsko nacionalno edinstvo (Notranja makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska stranka za makedonsko nacionalno enotnost)

Uvod

Republika Makedonija je po razpadu bivše Jugoslavije razglasila neodvisnost. Tako imenovana Badinterjeva arbitražna komisija je v svojem poročilu iz leta 1991 sklenila, da je Makedonija poleg Slovenije edina bivša jugoslovanska država, ki izpolnjuje vse pogoje za priznanje s strani Evropske skupnosti ter držav članic. Kljub temu proces osamosvajanja še zdaleč ni bil tako enostaven. Razglasitev neodvisnosti je takoj naletela na odpor grške vlade in javnosti – grška politična elita je novonastali sosedu odrekla pravico, da bi uporabljala svoje ustavno ime v bilateralnih in multilateralnih odnosih, saj je trdila, da predstavlja Republika Makedonija grožnjo grški nacionalni varnosti in da ima samo Grčija pravico uporabljati ime Makedonija. Grška vlada, javnost in in zlasti diaspora so prešle v agresivno ofenzivo in so na vse možne načine blokirale vstop nove balkanske države v mednarodne organizacije.

Zaradi tega je Makedonija kar 18 mesecev čakala na sprejem v Organizacijo Združenih narodov (OZN). Kljub velikanskim diplomatskim pritiskom, Makedonija ni popustila in si je leta 1993 izborila sprejem v OZN z začasnim imenom Nekdanja Jugoslovanska Republika Makedonija (NJRM), kar je državi omogočilo vsaj minimalne kanale za mednarodno komunikacijo. Postavljanje dodatnih pogojev za sprejem ob tistih iz Ustanovne listine, predstavljalo svojevrsten presedan. Z resolucijo Varnostnega sveta pa se je Makedonija zavezala k pogajanjem z Grčijo, dokler ne bo doseženo soglasje o novem imenu države. Od leta 1993 naprej potekajo pogajanja pod okriljem OZN, ki jih vodi posebni odposlanik Generalnega sekretarja. Leta 1994 je grška stran uvedla trgovinski embargo, ki je še dodatno poslabšal stanje v že tako ali tako prizadetem makedonskem gospodarstvu.

Zaradi konsenzualne narave odločanja o sprejemu novih članic in priznanju novih držav v raznih, večinoma evropskih organizacijah (OVSE, Svet Europe), je država čakala na sprejem do leta 1995, ko je bila ob posredovanju OZN podpisana t.i. Začasna pogodba, ki je ustvarila bolj pozitivno vzdušje in je normalizirala odnose med sosedama, a ni rešila glavnega problema – spora o imenu. Grčija je z Začasno pogodbo priznala

Makedonijo pod imenom NJRM ter se obvezala, da v prihodnje ne bo nasprotovala njenemu vstopu v mednarodne organizacije pod imenom NJRM. Vendar pogodba ni bila nikoli ratificirana iz strani grškega parlamenta.

V obdobju, ki je sledilo podpisu pogodbe, so se odnosi izboljšali: trgovinska menjava je močno narasla, Grčija je postala največji neposredni investitor v makedonskem gospodarstvu, prišlo je do očitne spremembe v uradnih stališčih grških državnikov, ki so sedaj celo pripravljeni pristati na ime, ki vsebuje termin Makedonija. Grška javnost je začela kazati določeno stopnjo tolerance, o čemur pričajo javnomnenjske raziskave, ki jasno kažejo, da Grki ne vidijo grožnje v sosednji državi.

Spor o imenu je postal znova aktualen na začetku leta 2007, ko je nova makedonska desničarska vlada letališče v Skopju preimenovala v letališče Aleksandra Velikega, kar je sprožilo val jeze in kritik v Grčiji. Grška vlada je namreč trdila, da so s tem kršena določila Začasne pogodbe in zagrozila, da bo uporabila veto pri pričakovanem povabilu Makedoniji v zvezo NATO leta 2008, kar se je kasneje tudi zgodilo. V obdobju po grški zavrnitvi makedonskega vstopa v varnostno zvezo so se pogajanja pod okriljem OZN sicer nadaljevala, toda le-ta zaenkrat še niso dala otipljivih rezultatov.

Potem ko je očitno zapustila strategijo »dvojne formule«, je makedonska stran pred vrhom NATO 1. 2008 sicer privolila v ime »Republika Makedonija-Skopje« za mednarodno uporabo, vendar Grčija tega ni sprejela. Sledila je sprememba taktike makedonske strani; premier Gruevski je v pismih grškim državnikom ter pomembnim mednarodnim instancam opozarjal na grško rigidno stališče glede makedonske manjšine v Grčiji, vloženi je bilo tudi nekaj protestnih not grški veleposlanici v Skopju. V javnosti so se pojavile govorice, ki jih oblast ni zanikala, da je novo ime »Severna Makedonija« že dogovorjeno, pogajajo pa se zgolj o obsegu uporabe imena države ter jezika in nacionalnosti, kar pa je »rdeča črta«, ki je noben makedonski državnik ne bo nikoli prečkal. Odločitev makedonske vlade, da se avtocesta, ki vodi proti grški meji preimenuje v avtocesta »Aleksandra Velikega«, napoved, da bodo sredi glavnega trga v Skopje postavili 34 metrov visok kip Aleksandra Velikega ter izjava makedonskega premiera, v kateri je grško stališče do Makedonije in nekonstruktivnost Evrope primerjal

z odnosom zahodnih zaveznikov, ko so leta 1938 dovolili Hitlerju, da osvoji del Češkoslovaške, so še dodatno razburile duhove v obeh državah. Grška stran je samo ponovila grožnje, da Makedonija ne more v EU, če spor o imenu ni rešen.

Očitno je torej, da je spor o imenu zgolj vrh ledene gore, pod katerim se skriva nepripravljenost grške države, da se sploh sprijazni z obstojem makedonskega naroda kot posebne entitete. Iz teh razlogov se ne moremo izogniti omembi vprašanja makedonske manjšine v Grčiji, ki je grška vlada v skladu z uradno politiko nepriznavanja makedonske nacionalne identitete ne priznava. Zdi se, da je to vprašanje orodje, ki ga obe strani radi uporabljata v svoje namene. Grška stran, ko želi dokazati, da ima severna soseda ozemeljske zahteve do Grčije, makedonski strani pa služi kot dokaz grške nedemokratičnosti. Zato bom spor o imenu analiziral v okviru širšega konteksta, v katerega vsekakor spada tudi vprašanje makedonske manjšine v Grčiji.

1 Opredelitev in utemeljitev problema in raziskovalnega vprašanja

Pričujoče diplomsko delo izhaja iz temeljne predpostavke, da je tako v vsakodnevnem življenju kot v družboslovni znanosti, ki mu daje pomen in ga legitimira, opaziti močno zavajajočo težnjo, da se družbene pojave materializira. Intersubjektivne in skonstruirane družbene pojave posamezniki razumemo samoumevno, identitetni podjetniki jih opišejo kot nekaj danega, naravnega in predsocijalnega, skratka nekaj, kar nima lokacije v preteklosti. Še ne povsem konsolidirani narodi se lotevajo konstrukcije oziroma ponovnega odkritja svojih korenin, stari pa reproducirajo svoje »že obstoječe identitete«. Nacionalna zgodovinopisja sestavljajo »življenjepise narodov«, kjer si isti zgodovinski dogodek lahko lasti več držav.

Vpričo vzročno-posledične in zgodovinske nekonstituentnosti »nacionalnih zgodb« njihova moč ne omahuje, ravno nasprotno – daje občutek medgeneracijske komunikacije *longue durée* med mrtvimi predniki in živimi potomci, kakor so opazili politični antropologi. Na zgodovino se gleda eklektično, služi izpolnjevanju današnjih potreb in interesov. Včasih se zgodi, da kategorična menjava torej postane sama sebi namen oziroma se sprevrže v grozljivo povsem izključujočo nacionalno nararacijo - »politična fikcija nacije ali etnične skupine, rase ali domnevne identitete se lahko kristalizira v določenem trenutku kot močna in očarljiva realnost« (Brubaker in Cooper 2000, 5). Struktura in delovanje se dopolnjujeta, identiteta je tako *explanans* kot *explanandum* celotnega procesa, znotraj katerega se rišejo meje samorazumevanja poslanstva slehernika.

Zaradi »kognitivne distorzije« in posebej nerefleksivnosti akterjev v tej identitetni igri je manipulacija neizbežna. Identitetno politiko prežemajo hegemonika razmerja moči, ki nalagajo uradne kategorije, dostopne za reprezentacijo stvarnosti. Država si lasti monopol nad simbolno močjo; imenuje, kategorizira, določa, kaj je kaj in kdo je kdo, skratka izvaja ontološko moč. Zgodovina, skupni spomini, »kulturna dediščina« dobijo materialno obliko in diskurzivno naturalizacijo ter so v nacionalni naraciji pojmovani kot lastnina naroda, nacionalna država pa se počuti odgovorno ohranjati in varovati to

dediščino. Ker pa se identiteta razvija in ohranja v konfrontaciji s »pomembnim oziroma poudarjenim drugim« in je endogena interakciji, se lahko razvijejo nereflektivne rutine tekmovanja, ki v prizadevanju za ontološko varnost implicirajo izvajanje ontološkega nasilja.

Zgoraj navedeni opis ni opis vzorcev obnašanja balkanskih držav v balkanskih vojnah iz začetka 20. stoletja, temveč se nanaša na obdobje proti koncu 20. stoletja, ko je po mnenju nekaterih poznavalcev prišlo do vrnitve »potlačenega« antičnega sovraštva med dobro definiranimi etnonacionalnimi skupinami na Balkanu. Metaforično so nekateri avtorji trdili, da je ponovni pojav nacionalizma posledica »nerešenih zgodovin«, zgodovinskih traum oziroma konflikta zgodovin in vrednot (Broobaker in Cooper 2000, 25). Naša teza pa je, da je prav to »materialno razumevanje« identitete *raison d'etre* grškega rigidnega stališča glede uporabe imena Makedonija. Predmet našega zanimanja bo torej samo en vidik t.i. »makedonskega vprašanja« - »spor o imenu« med Republiko Makedonijo in Grčijo, ki mladi balkanski državi zanika pravico do samoodločbe. Osvetlili bomo dinamiko procesa, skozi katerega so se vrednote in interesi množičnega družbenega antimakedonskega gibanja tako v Grčiji kot v grški diaspori izkristalizirali v pristni »arheologizirani« zunanji politiki te države. Glede na to, da so k oblikovanju konfliktnih situacij bolj prispevali idejno-kulturni kot varnostno-materialni dejavniki, pa bom posebej pozoren na mitsko-simbolne razsežnosti obeh nacionalizmov.

Cilj diplomskega dela bo torej ugotoviti, kateri dejavniki opredeljujejo grška stališča glede »spora o imenu«, pri čemer se bomo osredotočili na zgodovinske okoliščine kot tudi na vprašanja identitete, kulture, ekonomije in varnosti. Osrednje vprašanje se bo torej glasilo: kakšni so argumenti grške strani glede spora o imenu in kje iskati vzroke za takšna stališča?

1.1 Opredelitev pristopa in hipoteze

Glavna hipoteza tega diplomskega dela je precej široka in odprta, kar mi daje večjo širino pri razvozlanju vidikov problema, ki zahteva vključitev mnogih disciplin v logiko interpretacije. Glavna hipoteza se glasi:

Na vzorec grškega zunanjepolitičnega obnašanja do Makedonije vpliva vrsta dejavnikov, ki jih lahko ločim na dva vsebinska sklopa. V prvi sklop (**A**) spadajo vprašanja nacionalne, kulturne identitete in zgodovine, ki imajo zaradi pomena, ki jim ga pripisujejo v grški nacionalni naraciji, odločilen vpliv na grška stališča in odnos do Makedonije. V drugi sklop (**B**) pa spadajo varnostna in ekonomska vprašanja, ki so v tradicionalni teoriji mednarodnih odnosov *explanans* zunanjepolitičnega obnašanja. Od relativnega razmerja percepcije pomembnosti obeh sklopov v danem trenutku je odvisen zunanjepolitični odnos do Makedonije.

Iz prvega sklopa sem izpeljal naslednje delovne hipoteze:

A1: Ekskluzivnost grškega samorazumevanja, ki se odraža v nacionalni naraciji oziroma identiteti, ter vztrajanje makedonske strani na skupni pravici do antične kulturne dediščine Aleksandara Velikega sta zaviralna dejavnika normalizacije odnosov med državama.

A2: Skozi konflikt se tako grška kot makedonska »zamišljena« skupnost (re)konstruirata. Zavezanost tekmovalni rutini obema državama pomaga ohranjati, vzdrževati in ustvarjati identiteto, ki jo razumem kot proces, v katerem se akterji in struktura sooblikujejo. Konflikt je tako svojevrstno polje izražanja lojalnosti ali vaja graditve skupnosti na obeh straneh.

A3: Grško stališče glede Makedonije je moč razumeti samo znotraj širšega konteksta identitetne politike grške države, ki se odraža v vztrajnem nepriznavanju drugih etnonacionalnih kategorij razen grške ne samo na grškem teritoriju, temveč tudi širše. Priznanje pravice do samoodločbe makedonskemu narodu bi tako impliciralo priznanje makedonske manjšine v Grčiji, kar bi pomenilo hud udarec na grško »ontološko varnost« oziroma identiteto ter zahtevalo redefinicijo grškega »sebstva« oziroma spremembo korporativne identitete.

Iz drugega sklopa sem izpeljal naslednji delovni hipotezi:

B1: »Makedonsko vprašanje« na začetku 21. stoletja ni več varnostna dilema, temveč prej dilema ontološke varnosti, tj. varnosti identitete.

B2: Ekonomsko sodelovanje je dejavnik, ki pozitivno vpliva na odnose med državama.

1.2 Metode in struktura naloge

Naloga je sestavljena iz treh vsebinskih sklopov in zaključka. V drugem poglavju se ukvarjamo z nastankom nacionalizma in modernih narodov v zgodovinskem kontekstu, pri čemer je »rdeča nit« analize sekundarne literature najbolj relevantnih svetovnih avtorjev prizadevanje, da se zaobjame kar največ vidikov tega makrozgodovinskega procesa. Poglavje se začne z vprašanjem definicije temeljnih pojmov oziroma s konceptualno analizo konceptov narod in nacionalizem, nadaljuje pa se z zgodovinskorazvojno analizo teh konceptov in spreminjanja njunega pomena čez čas. Poudarek v tem poglavju dajem na razumevanju narodov kot »zamišljenih skupnosti«, se pravi na konstruktivističnem razumevanju, kar je v skladu s prizadevanjem za »dematerializacijo« tega družbenega fenomena, v vsakodnevni govorici uporabljanega na načine, ki niso primerni za poglobljeno družboslovno analizo.

V tretjem poglavju bomo obravnavali definicije identitete v družboslovju, pri čemer si bomo spet pomagali s konceptualno analizo sekundarne literature. Nadaljevali bomo s prikazom konstruktivističnih teorij mednarodnih odnosov, ki se navezujejo na razumevanju narodov kot »zamišljenih skupnosti«. Tukaj je spet vprašanje identitete središčno. Poglavje bomo končali z obravnavo socialnopolitičnih vidikov medskupinskega konflikta. V celotnem poglavju se bomo zanašali na sekundarno literaturo, pri čemer upoštevamo najbolj vplivne avtorje v stroki.

Četrto poglavje predstavlja kombinacijo definicije »makedonskega vprašanja«, zgodovinskega razvoja obeh držav s poudarkom na bilateralnih odnosih, prikaza značilnosti obeh nacionalnih naracij oziroma identitet ter kratke analize ekonomskih in varnostnih vidikov. To poglavje je središčno in predstavlja polje, kjer se bodo preverjale predpostavke in teoretične ugotovitve. V tem poglavju bomo uporabili tako sekundarne kot primarne relevantne vire, pri čemer bo morda najbolj zanimiva analiza diskurza identitetnih podjetnikov.

2 K opredelitvi temeljnih pojmov in konceptov

»V ekonomiji imate »Bogatstvo narodov« v družboslovju pa imamo bogatstvo pojmov« (Buena de Mesquita in Morrow 1999, 72).¹ S tem pomenljivim stavkom se je nek družboslovec svojemu prijatelju ekonomistu pritoževal nad težavami, na katere so družboslovci obsojeni pri prizadevanju, da čimbolj nepristransko in koncizno dojamajo stvarnost. Velikokrat se celo zgodi, da družboslovci uporabljajo isti koncept, da bi z njim zagovarjali celo nasprotujoče si teze. To je često posledica uporabe različnih epistemoloških, ontoloških in posledično metodoloških izhodišč pri kritičnem razmišljanju o družbeni stvarnosti, ali pa izhaja iz nezmogljivosti stroke, da se kaj hitro ustrezno odzove na pojave v kompleksnem družbenem svetu. Različni pogledi na koncept identitete v družboslovju na splošno in v mednarodnih odnosih konkretno, čemur bomo več pozornosti namenili v nadaljevanju, nas opozarjajo, da je analiza pomensko nabitih družboslovnih konceptov naloga, ki zahteva veliko akademskega truda in študijske marljivosti.²

Delo nam še dodatno otežuje dejstvo, da obravnavani koncepti v družboslovju veljajo za dokaj problematične z vidika jasnosti in dvoumnosti. Rizman (1990, 15) je v tem smislu zelo slikovito opazil, da se »oznaka jezikovne džungle v družbenih vedah najpogosteje in prav zagotovo najbolj upravičeno nanaša na pojme narod oziroma nacija, etničnost, nacionalizem in nacionalna država«. Družbeni pojavi so dejansko razložljivi, vendar – kakor so verjetno s precejšnjo dozo rezignacije ugotovili celo misleci najbolj ostrega uma – gre v veliki večini primerov za *ex-post* sklepanje.³ Označevalec »Francoska revolucija«, ki ima tako glorificiran in svečan prizvok za marsikaterega

---

¹ V angleškem izvorniku je to lepo zvoneča besedna igra: »In economics you have the Wealth of Nations; in political science we have a wealth of notions«.

² Ironično se identiteta, ki bo predmet naše kasnejše širše razprave, hkrati nanaša na trajnost in spremembo in je istočasno karikirana kot resnična ali odvisna od konteksta.

³ Gellner (1990, 239) pravi, da je nacionalizem razložljiv samo *ex-post*. Podobno se govori o eklektičnih strategijah teoretiziranja in eklektičnem branju zgodovine. Nacionalno zgodovinopisje kot kvazi-znanost je lep primer za prikrojevanje zgodovine v skladu z uradnimi potrebami. Na vsa ta vprašanja bomo pozorni v nadaljevanju.

sodobnega človeka, je na primer izraz, ki je nastal nekaj desetletij po dogodkih iz leta 1789.⁴

Iz teh razlogov se velja lotiti analize, ki bo poskušala zaobjeti družbeno dinamiko nastanka in zgodovinskega razvoja obravnavanih konceptov. Razumevanje nastanka in razvoja narodov je ključno za razumevanje sodobnih nacionalnih konfliktov, koncept identitete pa je v središču družbenega konstruktivizma, ki je še kako uporaben kot metodološko orodje za razvozlanje makedonskega gordijskega vozla.

2.1 Kritični razmislek o pojmih narod in nacionalizem

O tem, da je sodobna nacija moderen pojav, se zdi, da obstaja široko soglasje med preučevalci tega družbenega pojava. Izraz »nacionalizem« je prvič uporabil Johan Herder⁵ leta 1774, v splošno jezikovno rabo je prišel šele sredi 19. stoletja (Alter 1990, 223). Do podobnih ugotovitev je prišla Hobsbawmova analiza slovarjev evropskih jezikov, ki je pokazala, da so termine država, nacija in uradni jeziki v vsej njihovi spremenljivi pomenski vsebini začeli uporabljati šele v drugi polovici 19. stoletja (Hobsbawm 1990, 22), torej nekaj desetletij po obdobju, v katerem iz današnje perspektive lociramo začetke modernega nacionalizma. Zaradi očitnih neujemanj med različnimi definicijami terminov nacija, narod, nacionalizem, ki odražajo množstvo pojavov, ki so se pojavljali v različnih obdobjih zgodovine modernega sveta, Alter (1990, 222–3) predlaga, da je smiselneje govoriti o nacionalizmih v množini kot o nacionalizmu v ednini.

---

⁴ Spet imamo opraviti, kot so opazili mnogi raziskovalci, z ex-post razvojem terminologije, ki nastane veliko potem, ko se osrednji zgodovinski dogodki oziroma pojavi pripetijo. Hobsbawm (v Anderson 1983/1998, 93) ugotavlja, da »francoske revolucije ni ustvarila in usmerjala kaka stranka ali gibanje v modernem smislu teh terminov«. Termin so skovali ex-post, ko se je na straneh časopisov spremenil v koncept.

⁵ Nemški filozof Herder je pomemben tudi zaradi tega, ker je razvil idejo, da je vsak od nas človek na poseben, samosvoj način. Vsakemu človeku naj bi bilo usojeno, da živi svoje življenje v skladu z lastnim načinom, ker drugače bi zgrešil smisel. Sodobni človek pogosto zgubi stik s seboj, ker se podredi zahtevam zunanjega konformizma. S tem, da je iskren do svoje enkratnosti, jo izraža in se na ta način definira. To je idejno ozadje sodobnega ideala avtentičnosti in samouresničevanja. Herder je svoj koncept uporabil tudi za skupine – tudi vsak *Volk* mora biti iskren do samega sebe in do svoje lastne kulture, vsak narod pa naj gre po svoji lastni poti. Te ideje predstavljajo zametke modernega nacionalizma (Taylor 2007, 296–7).

Iz teh razlogov se mi zdi potrebno narediti kratko analizo nastajanja modernih narodov in obenem razvoja terminologije, ki vse te procese označuje. Velika večina vodilnih proučevalcev nacionalizma se strinja, da je nastajanje moderne nacije funkcija modernizacijskih teženj modernega kapitalizma. Nacija je iz tega vidika začela nastajati na ruševinah starih dinastičnih režimov in religioznih skupnosti, ki so svojo legitimačisko moč črpali iz tradicionalnih virov legitimačije, ter je predstavljala odgovor oziroma nadomestilo za postopno propadanje tradicionalnih identifikacij in rahljanje starih virov suverenosti.

Moč nacionalistične ideologije kot najmočnejše sile sodobne zgodovine je vidna v dejstvu, da so se morale celo najmanj razsvetlene med absolutističnimi dinastijami »nacionalizirati«, če so se hotele izogniti krize legitimačije, obenem pa so tudi ideologije, ki so navidez nepovezljive z nacionalizmom, denimo marksizem, morale v svoje prvine vključiti tudi nacionalne elemente. Izraz, da je 19. stoletje pravzaprav »stoletje narodov«, je iz teh razlogov bolj kot upravičen.

2.2 Definicije naroda in nacionalizma

Razpravo o definicijah pojma narod/nacija bi bilo najbolj primerno začeti s citatom iz predavanja vplivnega francoskega zgodovinarja iz 19. stoletja Renana:

Različne nacije zaznamuje zlitje različnih ljudstev, ki jih sestavljajo. Ideja obstoja različnih ras znotraj prebivalstva Francije je povsem izginila z Francoskimi pesniki in pisci po Hugues Capetu. Zato je bistvena sestavina nacije to, da vsi posamezniki imajo veliko skupnega, vendar so tudi pozabili mnogo stvari. Rasa, kot jo razumemo zgodovinarji, je nekaj, kar je oblikovala in bo uničila zgodovina (Renan 1882).

Za dobo 19. stoletja, ko je različnih kvazi-znanstvenih poskusov definiranja narodov, temelječih na skupnem poreklu in skupni rasni pripadnosti, kar mrgolelo, je Renanova kritična sposobnost opazovanja vredna občudovanja. In to iz preprostega razloga, ker, sicer zgolj implicitno, izpostavi pomen intersubjektivnosti pri oblikovanju narodov, kar je po nekem splošnem prepričanju dosežek družboslovja iz poznejših dob. Tako nadaljuje z bolj eksplicitno definicijo:

Nacija je duša, spiritualno načelo. Dve stvari sestavljajo to spiritalno načelo. Ena leži v preteklosti, druga pa v sedanosti. Prva je obstoj skupne in bogate zapuščine spominov; druga je današnja privolitev, želja živeti skupaj, želja ovekovečiti vrednoto nasledstva, ki ga je nekdo dobil v nerazdeljeni obliki. Izmed vseh kultov, je tisti o prednikih najbolj legitimen, ker so nas oni naredili, kaj smo (Renan 1882).

Nacija je torej sestavljena iz različnih sestavin, ki jim je skupno prepričanje o skupnem poreklu in skupni prihodnosti. Zato je obstoj nacije »...ne mi zamerite za metaforo, vsakodnevni plebiscit« (Renan 1882). Tudi vplivni sociolog Max Weber je izpostavljajal pomen intersubjektivnosti pri »zamišljanju« naroda, pri čemer je opazil, da je ideja naroda v tesno povezana s kulturnim mitom »božjega poslanstva« in večvrednosti določene skupine, iz česar potem izhaja propagiranje »nacionalne« ideje. Na podlagi tega je ugotovil, da

/s/e koncept nanaša – če se sploh nanaša na enoten pojav – na posebno vrsto patosa, ki je povezan z zamisljivo o močni politični skupnosti ljudi, ki imajo skupen ali jezik, ali religijo, ali običaje, ali politične spomine; takšna država lahko že obstaja ali pa je zaželeno: Bolj ko je poudarjena oblast, tesnejša se zdi zveza med narodom in državo (Weber v Tityakian in Nevitte 1990, 175–6).⁶

Teorije o nastanku narodov lahko grobo razdelimo v dve skupini, ki ju Smith (1990, 52–3) na metaforičen način imenuje »parmenidovci« in »heraklitovci«. Parmenid, ki je sicer utemeljitelj ontologije, je verjel, da »stanja, v katerem bivamo ni mogoče spremeniti, kar je, je, zato »biti« ni mogoče ničesar odvzeti ali dodati« (Smith 1990, 54). To ontološke izhodišče implicira, pravi Smith, da, je »/e/tnija neločljiv del človeških združb, spreminjajo se edinole njene pojavne oblike in intenzivnost«.

Sam Smith spada med »parmenidovce« (primordialce oziroma esencialiste) in narod definira takole: »Narod je ime za skupnost zgodovine in kulture, ki razpolaga s skupnim

---

⁶ Weber (2000, 6–7) opaza, da nacija ni utemeljena na skupni krvi, saj so najbolj radikalni nacionalisti pogosto tujega rodu. Objektivni kriteriji tako niso zadostni za oblikovanje nacije, vseeno pa so nacije nagnjene k utemeljevanju svojega obstoja na podlagi predpostavke o skupnem poreklu in bistveni homogenosti, v čemer so podobne etnijam. Toda občutek etnične solidarnosti ni zadosten za oblikovanje posebne nacije. Navaja primer primer Poljakov v Zgornji Šlesiji ter alzaških Nemcev, ki svojo francoskost utemeljujejo na spominu politične unije s Francijo oziroma francosko nacijo.

ozemljem, ekonomijo, izobraževalnim sistemom in enotnim pravnim sistemom« (Smith 1983 v Rizman 1990, 21). Za razliko od »parmenidovcev« pa heraklitovci (konstruktivisti), ki sledijo Heraklitovemu znanemu reku »vse teče, vse se spreminja«, verjamejo, da so narodi moderen pojav. Vsi se sicer strinjajo, da so so narodi »skonstruirani« na že obstoječih identitetnih označevalcih, v katere med drugimi spadajo tudi etnični mitsko-simbolni kompleksi, toda ne vidijo v njih linearnega podaljška etnij. Menijo, da se ravno v tem prepričanju o linearni kontinuiteti nacij čez zgodovino skriva privlačnost nacionalizma, saj, kot pravi Gellner (v Anderson 1983/1998, 15): »Nacije kot naraven, od boga dan način za razvrščanje ljudi, kot inherentna (...) politična usoda, so mit; nacionalizem, ki včasih že obstoječe kulture spremeni v nacije včasih izmisli, velikokrat pa že obstoječe kulture izbriše: to je resničnost«.

V konstruktivističnem duhu je Anderson (1998, 14) v svoji zelo vplivni knjigi »Zamišljene skupnosti« narod definiral takole: »Narod je zamišljena politična skupnost – zamišljen je hkrati kot notranje omejen in kot suveren«. Narod je tudi: »...skupnost horizontalno-posvetnega in časovno-transverzalnega tipa«. Renanova definicija iz začetka tega poglavja spada v drugo skupino, kar vsekakor velja za Webrovo definicijo. Tityakian in Nevitte (1990, 278 in 277) sta narod definirala kot »družbeni pojav skupnega življenja, ki ga označuje raven intersubjektivnega zavedanja, pripadnost narodu pa ima fenomenološki status in je obenem utemeljena v nizu objektivnih struktur, kot so ozemlje, političnost, ekonomija in kultura, zaradi česar je v običajnem jeziku upravičena implicitna zamenljivost »družbe« z »narodom««. Zelo zanimiva definicijo naroda, ki opozarja na pogosto težnjo po zamenljivosti pojmov nacija in država, je prišla izpod peresa Sterna (1998, 110), ki je narod definiral kot skupnost, ki:

/v/sebuje skupino politično zavestnih, isto mislečih in včasih sorodnih ljudi, toda zelo redko država obsega vse in samo ljudi, ki se želijo z njo identificirati – in ravno v tem smislu država in narod le redko sovpadata. V bistvu, ideja države se je pojavila mnogo pred modernim pojmovnjem nacije in v tem smislu se je čustvo patriotizma – ljubezni do domovine in lojalnost do države – uveljavilo mnogo pred vzponom modernega nacionalizma.

Iz marksističnih vrst je najbolj znana Stalinova definicija, ki mu je Kominterni dodelila nalogo napisati študijo o nacionalnem vprašanju: »Narod je zgodovinsko nastala trajna skupnost ljudi, ki je vznikla na osnovi skupnega jezika, ozemlja in duhovne izoblikovanosti, ki se kaže v skupnosti kulture« (Stalin 1913).⁷ Sociolog Marcel Mauss je (v Tityakian in Nevitte 1990, 271) izhajajoč iz svoje evolucijske tipologije političnih oblik družbenega življenja narod razumel kot »družbo, ki je fizično in moralno enotna, s stabilno, stalno in centralno oblastjo, z določenimi mejami in s prebivalci, ki so moralno, mentalno in kulturno združeni ter zavestno zaupajo državi in njenim zakonom«. Uporaben se mi zdi tudi Danforthov pogled na tehnologijo ustvarjanja nacij:

Nacija je definirana skozi proces izključevanja; sebstvo je definirano v nasprotju z drugim. Prva in najlažja naloga nacionalističnih gibanj je spodbuditi »ljudsko odtujitev od tujega političnega reda«, z drugimi besedami prepričati ljudi, kaj niso. Potem je druga naloga, tj. prepričati ljudi, kaj so. Nacionalna gibanja imajo dvojno naravo. Najprej zavrnejo nacionalnega drugega, potem definirajo in oblikujejo nacionalno sebstvo (Danforth 1995, 20).

Raznolikost definicij nacionalizma je še večja. Tukaj bi začeli z dvema Gellnerjevima definicijama. Prva je negativna, torej definira, kaj nacionalizem ni, in se glasi: »Nacionalizem ni prebujenje narodov in njihove samozavesti: nacionalizem izumlja narode, tam, kjer jih ni« (Gellner 1964, 169). Druga pravi, da je nacionalizem načelo »... po katerem se morata politična in nacionalna enota ujemati« (Gellner 1983, 1). Hroch (2000, 608) pravi, da je v izvornem pomenu nacionalizem »stanje duha (kolektivna mentaliteta), ki daje prednost interesom in vrednotam lastne nacije pred vsemi ostalimi interesi in vrednotami«. Kohn (2000, 64) pravi, da je »nacionalizem stanje duha« in »idejna sila, ki polni človekove možgane in srce z novimi mislimi in občutki, ki se potem prevedejo v dejanja organiziranega delovanja«.⁸ Vplivni ameriški politolog Karl W.

---

⁷ Stalin je leta 1913 v reviji *Prosveshcheniye* objavil študijo »Marksizem in nacionalno vprašanje«.

⁸ Nacionalizem je stanje duha in hkrati zgodovinski proces, ki je lahko analiziran kot veriga sprememb v skupinski psihologiji, v stališču človeka do vseh manifestacij posameznikovega in socialnega življenja. Dejavniki, kot so jezik, teritorij, tradicija in občutki, kot je vdanost oziroma zvestoba domači zemlji (*Heimat – native soil*) predpostavljajo različne pozicije na lestvici vrednotnih sprememb v skupinski psihologiji (Kohn 2000, 64).

Deutsch (v Alter 1990, 224), ki se je sredi petdesetih let 20. stoletja ukvarjal z nacionalizmom iz perspektive teorij komunikacije, je podal naslednjo definicijo:

Nacionalizem je stanje duha, ki proizvaja nacionalna sporočila, spomine in zamisli o preferencialnem statusu v socialni komunikaciji in zahteva večjo vlogo v procesih odločanja. Nacionalist je pozoren na tista sporočila, ki vsebujejo specifične nacionalne simbole, oziroma ki izhajajo iz specifičnega nacionalnega momenta in se izražajo v specifičnem nacionalnem kodu bodisi jezika ali kulture.

Tityakian in Nevitte (1990, 277) sta ga definirala v luči razumevanja nacionalizma kot funkcije modernizacije: »Nacionalizem je politično sredstvo modernizacije v smislu postavljanja zahtev v imenu naroda, ki hoče pospešiti modernizacijo s kolektivno dejavnostjo«. Elie Kedourie (2000, 252) definira nacionalizem kot »/.../ doktrino, ki razdeli človeštvo v posebne nacije oziroma suverene države, ki dosežejo svobodo in izpopolnitev skozi ohranjanje posebne identitete njihove nacije in integracijo posameznikov v večjo celoto nacije«. Eugen Lemberg (v Alter 1990, 224) je dal uporabno sociološko definicijo: »Nacionalizem je sistem idej, vrednot in norm, zamisel o svetu in družbi, po kateri se velika družbena skupina zaveda, kam pripada, temu občutku pripadnosti pa pripisuje poseben pomen oziroma vrednost. Ali z drugimi besedami, integrira skupino in jo razmejuje od okolja«.

Habermas (v Cederman 2005, 15) pa je nacionalizem definiral takole: »Nacionalizem je moderen pojav kulturne integracije, ustvarjen skozi zgodovinopisje in prenešen skozi kanale moderne politične komunikacije«. Problem nejasnosti in nedorečenosti definicij nacionalizma in njihovo široko uporabo za opisovanje celo protislovnih pojmov je morda najbolje povzel Stern (1998, 118), katerega definicija spada med najbolj vplivne in je zato vredna omembe:

Nacionalizem je dovolj elastičen pojem, ki ga lahko izenačimo s protislovnimi pojavi, in ima vsaj pet konotacij. Je kolektivno čustvo, ki se osredotoča na ter proslavlja politične težnje določenega ljudstva; je tudi teorija, ki se nanaša na takšne politične težnje – ekskluzivna v rokah rasistične Desnice, inkluziven koncept v rokah liberalcev in

demokratske Levice; je tudi politično gibanje – subverziven do države, kadar ima za cilj odcepitev, podpira državo, kadar je cilj povečanje in razširjanje; je narodnotvoren proces, s pomočjo katerega vlade držav poizkušajo ustvariti enotno politično entiteto iz množice plemenskih, etničnih ali jezikovnih skupin; in nenazadnje, je orodje, ki ga uporabljajo vlade, da bi opravičile katerokoli politično ali ekonomsko politiko, ki jo identificirajo z nacionalnim interesom.

Definicije pojmov narod in nacionalizem samo potrjujejo dejstvo, vsebovano v uvodnem stavku tega diplomskega dela. Alter (1990, 223) povsem upravičeno opazuje, da »/r/azpon definicij, ki so bile ponujene, samo odraža množstvo pojavov, prek katerih se je nacionalizem uveljavljal v zgodovini in politiki od konca 18. stoletja naprej«. Tako na primer mnogi menijo, da je nacionalizem ljubezen do države, kar pa ni res, ker je narod referenčna točka nacionalizma (Tityakian in Nevitte 1990, 269). Vendar nas ta navidezna konfuznost ne sme zmešati; ravno nasprotno. Ta raznolikost oziroma to »bogastvo pojmov«, ki nas sooča z dejstvom, da »gole« definicije nikoli ne zadostujejo, naj nas opogumlja, da se posvetimo osvetlitvi in konciznejši razlagi obravnavanih družbenih fenomenov, kar bomo obravnavali v naslednjih podglavjih.

2.3 Protonacionalizem

Tukaj je potrebno narediti korak nazaj v predmoderno in pogledati, če naj uporabim Andersonove besede, katere so tiste »ruševine« starih velikih kulturnih sistemov, »... iz katerih – kot tudi proti katerim – je nacionalizem nastal« (Anderson 1983/1998, 20). Če naj vprašanje postavim takole, pa: kaj je nacionalizem nadomestil oziroma kateri so tisti že obstoječi občutki pripadnosti, ki jih je znal mobilizirati in si jih podrediti? Reči, da »nacionalizem izumi nacije, tam kjer jih ni«, kot je storil Gellner (1964, 169), ne upošteva mnogih regionalnih, etničnih, verskih in razrednih identitet, ki so obstajale mnogo pred pojavom nacionalizma. Moč nacionalizma leži v sposobnosti črpati iz teh že obstoječih kulturnih oblik, oblikovati jih in prikrojiti iz njih nove identitete, nove skupnosti, ki so vendarle dojete kot nepretrgane s preteklostjo (Danforth 1995, 16).

V predmoderni sta bili religijska skupnost in dinastično kraljestvo najbolj pomembni obliki nadlokalne identifikacije, ki sta predstavljavi takšen referenčni okvir, kakršnega danes predstavlja nacionalnost. Religijska pripadnost je predstavljala najširšo in najbolj razprostranjeno obliko identifikacije. Zamišljena skupnost je temeljila na obstoju skupnega svetega jezika, pisane besede in prepričanju, da je svetost jezika edinstvena, kar je bilo značilno za vse religiozne skupine svetih knjig (Anderson 1983/1998, 21). Arabska pisava, kitajske pismenke in latinščina so oblikovale skupnosti na podlagi znakov in ne glasov. Skupno vsem tem jezikom in pisavam je to, da je zanje veljalo prepričanje, da so edini mediji reprezentacije ontološke realnosti.

Koran je bil neprevedljiv, saj so verjeli, da je božja resnica dostopna samo skozi arabsko pisavo (Anderson 1983/1998, 23). Latinščino so v Evropi govorili maloštevilni izobraženci večinoma iz vrst duhovščine, ki so imeli torej edini dostop do resnice. Nad njimi naj bi bil samo Bog (Anderson 1983/1998, 24).⁹ K nenehni reprodukciji religiozne identitete v sicer popolnoma nemobilni, centripetalni in hierarhični »družbeni«¹⁰ strukturi so prispevale neprekinjene vrste romarjev, ki prihajajo iz različnih nepovezanih krajev v središča religij (Meka, Rim, Jeruzalem), kar je za nepismenega predmodernega človeka predstavljalo dovolj prepričljivo reprezentacijo »zamišljene religiozne skupnosti«.¹¹ Anderson (1998, 66) ugotavlja, da je bila »v času pred pojavom tiska resničnost zamišljene skupnosti v glavnem odvisna od brezštevilnih nepretrganih potovanj.«

Drugo nadlokalno obliko množične identifikacije v predmoderni dobi je predstavljalo dinastično kraljestvo, ki je bilo edini politični sistem za večino ljudi v tem času. Režim je

---

⁹ V zamišljeni pravoslavni skupnosti v evropskem delu otomanskega imperija je vse tja do pojavnosti nacionalizma to vlogo igrala grško govoreča duhovščina, ki je ohranjala religiozno identiteto in srednjeveške imperialne spomine in jezike. Kljub temu, da sta religiozna in posvetna zamišljena skupnost nezdržljivi, o čemur pričajo izjave takratnih verskih voditeljev, je bila ta dediščina politizirana in inkorporirana v nacionalno zgodovinsko naracijo iz strani grškega nacionalizma in zgodovinarstva. Tako je postala osnova zgodovinske anahronizma (podrobneje v Kitromilides 1996, 202–3).

¹⁰ Gellner (1990, 239) je v svoji sistematični primerjavi družbeno-ekonomskih oblik funkcionalnega organiziranja moderne in predmoderne družbe sklenil, da se da pojav in vzpon nacionalizma razumeti kot »neizogibni in naravni dodatek določenih pomembnih in očitnih značilnosti modernih ali modernizirajočih se družb.«

¹¹ Anderson (1983) je učinke predmodernega religijskega romanja na »zamišljanje«¹¹ religiozne skupnosti primerjal z učinki modernega administrativnega romanja kolonialnih kreolskih uradnikov po kolonijah na oblikovanje kolonialne nacionalne zavesti.

ljudi imel za podložnike, suverenost pa je prihajala od Boga. Monarhije so se povezovale s seksualno politiko, dinastije pa še niso bile »nacionalne«. ¹² Rasno mešanje je bilo znak statusno nadrejenega položaja. ¹³

Poleg dveh najbolj pomembnih sistemskih oblik politične in kulturne identifikacije so v predmoderni obstajale tudi druge oblike identifikacije; vse te oblike je Hobsbawm (1990) označil kot protonacionalne vezi. Prebivalci Rusije so postali Rusi veliko kasneje, ko se je carstvo preimenovalo v Rusijo. Vendar to še ne pomeni, da večstoletne pripadnosti historični državi – kakorkoli že se je imenovala – ne moremo šteti za protinacionalno vez. Identifikacija s sakralnimi simboli, ki so določali »Sveto Rusijo«, ¹⁴ je vsekakor olajšala delo kasnejšemu ruskemu nacionalizmu pri procesu »rusifikacije« (Hobsbawm 1990, 62–3). ¹⁵

Kljub temu, da je govorjeni jezik šele z kapitalističnim tiskom postal osnova za širšo identifikacijo, ne moremo prezreti dejstva, da je identifikacija z jezikom lastna celo najbolj primitivnim skupnostim. ¹⁶ Tako so stari Germani, sicer skupnosti, ki govorijo različne dialekte na obsežnem ozemlju in brez kakršnekoli skupne identitete v modernem pomenu besede, že ob prvih srečanjih s slovansko in romansko govorečimi ljudmi postali ljudstvo med »wendi« in »walachi« ter na ta način na rudimentiran način omejili svoje ozemlje. Grki so prav tako svojo protonacionalnost določali s tem, da so različni od *barbaroi*, ki v izvorno pomeni »človek, ki ne govori grško«. Podobno so stari Germani, ki so ob srečanju s Slovani obnemeli, postali »Nemci« (Armstrong 1990, 42 in Hobsbawm 1990, 64).

---

¹² Anderson (1983, 30) pravi, da v Angliji po 11. stoletju ni bilo niti ene »angleške« dinastije.

¹³ Neki raziskovalec je popisal 2047 prednikov Franza Ferdinanda, ki je leta 1914 padel kot žrtev atentata v Sarajevu. Na vest o smrti svojega naslednika je Franc Jožef rekel: »Na ta način je višja sila ponovno vzpostavila red, ki ga sam žal nisem mogel ohraniti« (Hobsbawm 1990, 101).

¹⁴ Sveta Rusija je ljudski izraz, ki se v splošni rabi pojavi šele v 16. stoletju. Sveto Rusijo določajo sakralne ikone, vera, car, država (Hobsbawm 1990, 62–3).

¹⁵ »Rusifikacija« je tako proces nacionalizacije dinastije kot poskus asimilacije etnično mešanega prebivalstva v novonastalo narodno skupnost. Poizkus »rusifikacije« razlih etničnih skupnosti je spodletel, ker se razvil potem, ko so nekatere etnične skupine že oblikovale svoje nacionalne programe ter se ji tako uprle (Hobsbawm 1990, 62–3).

¹⁶ Norveški antropolog Fredrik Barth se je ukvarjal s pomenom mejnikov pri oblikovanju etnične identitete. V središču njegovega pristopa je ideja, da se skupine ne definirajo z nanašanjem na lastne značilnosti, temveč bolj s primerjanjem s tujci (Armstrong 1990, 41–2).

Če na kratko povzamem: jezik je sicer predstavljal osnovo za rudimentirano identifikacijo, vendar pomen, kakšnega ima v sodobnem svetu, pridobi – kot bomo videli v nadaljevanju – šele v poznejši fazi zgodovinskega razvoja nacij. Predmodernim ljudem, ki so živeli v skupnostih z nizko zaposljivo gibljivostjo, v katerih so vladala stabilna pričakovanja in je dednost predstavljala zanesljivo načelo alokacije družbene vloge, je bilo bolj ali manj vseeno, kateri jezik uporabljajo vladarji.¹⁷ V predmodernejši družbi se torej ni razmišljalo nacionalno, kljub temu, da je takratne oblike identifikacije (»ruševine«) kasnejši nacionalizem znal inkorporirati v nacionalno ideologijo, s čimer si je povečal legitimacijsko moč. »Simboli, podobe in metefore, iz katerih so bile sestavljene že obstoječe kulture, so z nacionalizmom politizirani, posplošeni in zreducirani na najmanjši skupni imenovalac, z namenom, da se ustvari homogena in splošna nacionalna kultura, oblikovana tako, da obsega vse specifične regionalne in etnične kulture, ki so ji predhodile« (Danforth 1995, 19). O tem bomo podrobneje govorili v nadaljevanju.

2.4 Antropološki, sociološki in psihološki vidiki nacionalizma in oblikovanja modernih narodov

Doslej smo govorili o politično-kulturnih strukturnih oblikah identifikacije pred pojavom »narodov«. Ernest Barker je že leta 1927 opazil, da je mogoče o narodih in nacionalizmu govoriti šele v 19. stoletju (Rizman 1990, 18). Preden se lotimo analize obdobja, v katerega vplivni avtorji umeščajo pojav nacionalne zavesti, pa se mi zdi koristno našo razpravo osredotočiti na kratek prikaz strategij, s katerimi se vplivni avtorji iz različnih disciplin lotevajo razlage različnih vidikov pojmov narod, nacionalizem in z njimi povezanih konceptov.

---

¹⁷ V tradicionalni družbi je sorodstvo osnova identitete, posameznik je del celote in mnogih posrednih skupin. Posamezniki postanejo bolj avtonomno nosilci identitete tam, kjer delujejo kategorične identitete. Pred nacionalizmom je bila to religija, protestantska konverzija pa je bil prvi zgodovinski dogodek, ki je razdelila veliko ljudi, ki so imeli neposredne odnose, na podlagi kategoričnih identitet (Calhoun 2005, 48).

Na tej točki si bom pomagal s Breuillyjevim prikazom teoretičnih razlag nacionalizma,¹⁸ ki po mnenju Rizmana (1990, 28) predstavlja najbolj prepričljivo identifikacijo tovrstnih teorij. Izmed teh petih razlag se mi zdita zadnji dve zelo uporabni glede na temo in predmet tega diplomskega dela. Tako psihološka kot funkcionalna razlaga izhajata iz iste dihotomije, in sicer »tradicija – moderna« oziroma »skupnost – družba«. Obe razlagi torej govorita o različnih vidikih prehoda in sta hkrati tudi komplementarni; prva se ukvarja z notranjimi psihološkimi potrebami in procesi, ki se dogajajo v človeku v času sprememb družbenih struktur in negotovosti, druga pa svojo pozornost posveča procesom, ki spreminjajo oblike človekove združbe in hkrati učinkujejo na človekove psihološke identifikacije z njimi.

Glede na to, da smo z zgodovinsko analizo v prejšnjem podpoglavju prišli prav do prelomne točke, se pravi do prehodnega obdobja, ko se začnejo oblikovati moderni narodi in potekati makrozgodovinski procesi (modernost), velja poiskati ustrezne teoretične pristope za preučevanju nacionalizma, ki ustrezajo tem razlagam in, ki nam bodo kasneje v pomoč za razumevanje našega raziskovalnega problema.

Začel bi s psihološkimi razlagami nacionalizma. Morda bi si tukaj lahko pomagali s teorijo identifikacije, ki proučuje psihološke vzroke integracije in mobilizacije. Njen avtor je Bloom (1990, 23), ki pravi:

Da bi dosegel psihološko varnost, ima vsak posameznik inherentno težnjo po ponotranjenju (identifikaciji z) obnašanja, običajev in stališč pomembnih oseb v njegovem okolju; ljudje torej aktivno iščejo identiteto. Razen tega ima vsak posameznik prirojeno težnjo, da ščiti identifikacije, ki jih je naredil; ljudje torej aktivno poudarjajo in ščitijo identiteto.

Rizman (1990, 28) pravi, da se je nacionalizem pojavil v trenutku, ko so stare ideologije neveljavne oziroma izgubijo svojo privlačnost. V bistvu je torej šlo za krizo legitimacije socialnega sistema, pri čemer je bila vez med družbenimi realnostmi in

---

¹⁸ Breuillyje (1982 v Rizman 1990, 28–31) je identificiral pet teoretičnih razlag etnonacionalizma, in sicer: nacionalistično, komunikacijsko, marksistično, psihološko in funkcionalno.

interpretativnim sistemom za varovanje identitete pretrgana.¹⁹ Z drugimi besedami ni bilo ustreznega simbolnega posredovanja med posameznikom/skupnostjo in socialno strukturo (Bloom 1990, 47–8). Ljudje so se torej znašli v zelo negotovem položaju; po eni strani je razpadala njihova tradicionalna skupnost in identiteta –spomnimo se na primer, da je bil to čas industrializacije, modernizacije in vseh spremljajočih pojavov, med katere spadajo tudi velikanske demografske spremembe v obliki migracij v smeri podeželje/mesto – po drugi pa so bili prisiljeni prilagajati se sodobnim tokovom in zahtevam modernizirajočega se sveta.²⁰

Hobsbawm (1990, 177) je metaforično rekel, da so se v največji negotovosti in traum ljudje zatekali k terapiji, ki jo je nudil nacionalizem. Religijo je torej zamenjala nova »državljanska religija«, pripadnost narodu in/ali državi pa postane najbolj cenjena (ne pa edina) vrednota za privrženca te nove »religije«. Vendar po to še ne pomeni, da je nova ideologija popolnoma razčistila s tradicionalnimi prvinami; poskušala jih je inkorporirati v svojo strukturo in na ta način povečala svojo legitimacijsko moč. Anderson (1998, 18) zato ostro opazuje, da so nacionalne predstave prežete z religioznimi, o čemur pričajo spomeniki padlim borcem, prežeti z duhovi zamišljenega nacionalnega in uradno obredno čaščenje. Religija je ohromljena, postala je potrebna »nova vrsta kontinuitete, ki bo zamenjala raj«.

Nacionalizem je torej bolj težil k temu, da preoblikuje že obstoječe identitetne označevalce in mitsko-simbolne strukture že obstoječih skupnosti ter jih inkorporira v

---

¹⁹ Vredna omembe in hkrati zelo uporabna za naše namene se mi zdi Habermasova teorija krize legitimacije (Habermas 1975: 49), ki pravi, da se ljudje tako v profanem kot v kozmičnem okolju locirajo z dinamičnim mehanizmom identifikacije, imenovanim samoreflektivnim simbolizem identitete. Ta pa predstavlja sistem verovanj o samoidentiteti, kolektivni identiteti in socialni funkciji v legitimnem družbenem redu. Vez med interpretativnim sistemom in realnostmi socialnega obstoja legitimira strukturo kateregakoli socialnega sistema.

²⁰ Hroch (2000, 610) podobno opazuje, da se odločilna faza v nacionalni agitaciji zgodi, kadar stari režim in socialni sistemi padejo v krizo in ljudje iz različnih ozadij postanejo člani nacije. Podobno je danes, ko so po propadu komunizma stare integrativne vezi izginile. V pogojih splošne negotovosti in primanjkljaja zaupanja pridobi nacionalna ideja integrativno vlogo, saj s svojimi lahko prepoznavnimi simboli, miti in idejami predstavlja najmanjši skupni imenovalec za heterogene skupine ljudi. Stresne okoliščine vodijo v to, da ljudje pogosto precenijo zaščitne učinke nacionalne skupine.

svoj *mythomoteur*,²¹ kot pa izumi popolnoma nove identitetne označevalce, mitske sisteme in simbole.²² Kljub temu, da se je termin *mythomoteur* izvorno nanašal na predmoderne etnične skupnosti, se ga uporablja tudi za moderne narode, saj je večina narodov skonstruiranih okrog bolj ali manj trdega etničnega jedra. Armstrong (1990, 47) je v duhu simboličnega interakcionizma preučeval nastajanje mitsko-simbolnih kompleksov pri predmodernih etnijah in je ugotovil, da služijo kot vsebina etnične komunikacije *longue durée*, torej med mrtvimi in živimi, pri čemer je trdovratnost simbola pomembnejša od mesta njegovega izvora v preteklosti. Eric Dardel (v Armstrong 1990, 47) opozarja, da izpričana zgodovinska veljavnost ni kritični vidik *mythomoteur*:

Mitska preteklost ne more biti datirana, je del »pred časom«, ali bolje »izven časa«. /.../ Prvobitna dejanja so izgubljena v »temi časa«, kar se je zgodilo »enkrat« (nihče ne ve kdaj), lebdi v kroženju mnogoplastnega časa brez časovne lokacije. /.../ Pripovedovalec mita ali epski pesnik odvrta poslušalstvo zgodbe, a samo zato, da bi z njim samim omogočil postavitev na zeleno distanco. Najpomembnejši učinek je prebujanje močne zavesti članov skupine o njihovi »skupni usodi«. Simbolni, a ne materialni vidiki skupne usode so torej odločilni za identiteto razen za zelo različne načine življenja.

Iz tega je razvidno, da moderni narodi nadaljujejo tradicijo utemeljevanja obstoja na mitsko-simbolnih kompleksih in se s predmodernimi skupnostmi razlikujejo zgolj v tem, da so izpopolnili načine združevanja, na katere so komunicirale etnije, pri čemer niso spremenili niti namenov ne prinesli bistveno novih elementov (Smith 1990, 60). Armstrong (1990, 47) podobno meni, da se »/.../ v dolgih časovnih obdobjih legitimacijska moč individualnih mitskih struktur povečuje z zlitjem z drugimi miti v *mythomoteur* definiranja identitete glede na specifično politično skupnost.«²³ Zato morajo

---

²¹ Termin je populariziral Smith (1988). *Mythomoteur* je konstitutiven političen mit o skupnem izvoru oziroma kompleks mitov, spominov in simbolov (ali mitko-simbolnih kompleksov), ki ležijo v središču vsake etnije in njenega večnega etnocentrizma.

²² To moderni narodi delajo s pomočjo zgodovinopisja, ki piše »življenjepis« narodov. O tej problematiki bomo posebej pozorni v zadnjem poglavju.

²³ Kedourie (2000, 254) v tem smislu opaža, da nacionalisti zgolj uporabijo že obstoječe vztrajne lojalnosti. Sklicevanje modernih nacionalizmov na primer armenske, grške, egiptovske ali panarapske antične skupinske vezi nima nobene zveze z nacionalistično teorijo. Gre zgolj za »zlitje« sodobne politične doktrine s spomini in miti iz preteklosti.

države imeti prepričljivo etnično zgodbo, da bi preživele, če pa je nimajo, »naj jo izmislijo«.²⁴

Četudi velja, da so nacionalne države »nove« in »zgodovinske«, obstajajo narodi, ki jim dajejo politični izraz, brez izjeme že od pradavnine, in – kar je še pomembneje – postopno prihajajo v prihodnost brez meja. Čarobnost nacionalizma je, da spreminja slučaj v usodo (Anderson 1983/1998, 20).²⁵

Mitološka utemeljenost modernih narodov je torej presenetljivo dejstvo, ki verjetno zbode v oči vsakega agnostika. Vendar mnoge tako nasilne kot nenasilne manifestacije nacionalizma presenetijo svetovno javnost ravno ob trenutkih, kadar se to najmanj pričakuje. Sklicevanje na mite iz preteklosti in skupno poreklo pri mobiliziranju družbe proti »sovražnikom« se lahko marsikateremu razumnemu opazovalcu zdi nerealistično in celo smešno, toda, kakor pravi Smith (1988, 57): »Tudi če ostanejo implicitna in domnevna, ta prepričanja o skupnem poreklu in politična mitologija, ki izhaja iz njih, dajejo gibanju obliko in smer, ki definirata naravo predmeta, za katerega si prizadevajo, in jih vodi do predpisanih ciljev in idealov«.

V drugo skupino razlag nacionalizma spadajo tako imenovane funkcionalne oziroma instrumentalne razlage. Nacionalizem je po tej logiki obravnavan kot funkcija modernizacije. Na tem področju je zanimivo delo Tiryakiana in Nevitteja (1990), ki sta s pomočjo ponovnega oživljanja klasičnega sociološkega dela Webra, Maussa in Parsonsa prizadevala analitično ločiti pojma narod in država, ki po njunem mnenju nista identična, čeprav se lahko prekrivata. Bistvo tega pristopa je, da je narod referenčna točka nacionalizma. To jima je omogočilo, da vpeljeta novo tipologijo nacionalizma kot

---

²⁴ Smith (1990, 56–7) argumentirano zavrača tezo o »novoveškosti« narodov, pri čemer nastanek in obstoj modernih narodov pogojuje z obstojem trdega etničnega jedra, skupnih mitov, simbolov in spominov (*mythometeur*).

²⁵ Konh (1996: 65) opaža, da »/z/notraj nacije ljudje delujejo ne samo na podlagi domnevno stalnih skupnih interesov, temveč tudi v skladu z občutki naklonjenosti, vdanosti in celo samopožrtvovalnosti«. Razvoj nacionalizma je vodil k temu, da množice niso več v naciji, temveč postanejo nacionalne, civilizacija pa posledično postane nacionalna civilizacija. Posamezniki se identificirajo z nacijo, njihovo življenje in preživetje pa postaneta odvisni od preživetja nacionalnega. Nacionalnost, ki ni nič več kot del človeštva oziroma že obstoječih zamišljenih skupnosti, se želi vzpostaviti kot celota. Te ideje so del bistva Zahodne civilizacije, krščanstva in razsvetljenega racionalizma: prepričanje v enotnost človeštva in v temeljno vrednoto posameznika.

hevristično kategorizacijo odnosov med nacionalizmom in modernostjo, pri čemer »nacionalizem« razumeta kot »temeljno potezo modernizacije, in to ni zgolj politični odziv, ki ga v imenu naroda izraža skupina akterjev, ampak tudi politično sredstvo modernizacije v smislu postavljanja zahtev v imenu naroda, ki hoče pospešiti modernizacijo s kolektivno dejavnostjo« (Tiryakiana in Nevitteja 1990, 282). Ta tipologija pa temelji na dvojnem nizu odnosov:

Navzven temelji na odnosu dane nacionalne države, ki ima priznan center politične in ekonomske oblasti do drugih držav ali drugih zunanjih političnih skupnosti; navznoter temelji na odnosu prebivalstva, ki naseljuje priznane ozemeljske (»regije«, »province«) in kulturne meje (jezik, običaji, osnove družbene organizacije) do centra nacionalne države (Tiryakiana in Nevitteja 1990, 282).

Njuno tabelarično razvrstitev sem priredil na način, da sem vstavil štiri tipe nacionalizma, ki izhajajo iz njune tipologije, in po lastni presoji dodal zgodovinske ustreznice idealnim tipom nacionalizma.

Tabela 2.1: Vrste nacionalizmov

	Tip nacionalizma	Vrsta zahtev / odzivov	Zgodovinske ustreznice
1	Nacionalizem centra nacionalne države	Zahteve, ki jih elite v imenu nacionalnih držav postavljajo bodisi zunanjim ali notranjim skupnostim, katerih ozemlje in kultura se razlikujeta od ozemlja in kulture naroda.	Nacionalizem vseh nacionalnih držav.
2	Nacionalizem periferije – poistovetenje z nacionalno državo	Elite periferije menijo, da se najbolj splača povezati se z večinsko skupnostjo in si na ta način zagotoviti dostop do resursov modernosti. Strategija, ki je podobna ljudskemu reku: »Če ne moreš proti njim, se jim pridruži.«	Škotski nacionalizem. Združitev z Anglijo je bila dogovor med elitami.
3	Nacionalizem periferije – umik od modernosti	Drugačen odziv na centralistične zahteve dinamične nacionalne države. Poudarjanje prednosti kulturne dediščine tradicionalnega ekonomskega sistema. Reakcionaren in antimoderen.	Baskovski nacionalizem, ki temelji na ksenofobiji in poudarjanju rasne čistosti.
4	Nacionalizem periferije – dohiteti modernost	Center ni dojet kot dejavnik modernizacije, temveč kot vzrok za stagnacijo. Združuje kulturni razvoj naroda z močnim poudarjanjem obsežnih družbenih reform ter gospodarskega in tehnološkega razvoja.	Črnogorski nacionalizem iz konca 20. stoletja. Poudarjanje možnosti hitrejšega družbeno-ekonomskega razvoja.

Vir: prirejeno po Tiryakian in Nevitte (1990, 282–6).

Zelo slikovito funkcionalno razlago nacionalizma kot »neizogibnega ali vsaj naravnega dodatka določenih pomembnih in očitnih značilnosti modernih ali modernizirajočih se družb«²⁶ je ponudil tudi Ernest Gellner (1990, 251–2). Ugotavlja, da je sodobna moderna družba zaradi svoje manipulativne narave in vzajemne kompleksnosti obsojena na nenehen, vendar ne nujno nasilen konflikt, ki različne družbene skupine napeljuje k temu, da tekmujejo za nadzor nad krmilnim družbenim mehanizmom.²⁷ Potem ko identificira tri linije družbene stratifikacije, vzdolž katerih poteka družbeni konflikt v modernih družbah,²⁸ poizkuša z njihovo kombinacijo napovedati vse možne oblike družbenega konflikta, kar je predstavljeno v tabeli, ki sledi.²⁹

Tabela 2.2: Oblike družbenega konflikta

	OBLASTNIKI	VLADANI	
	IZOBRAŽENI	NEIZOBRAŽENI	
1	ISTA KULTURA		Klasičen marksističen primer.
2	RAZLIČNA KULTURA		Klasičen primer pojavnosti nacionalizma, zlasti vzhodnega, ki je moral izmisliti kulturo in jo vsiliti.
	IZOBRAŽENI	IZOBRAŽENI	
3	ISTA KULTURA		Industrijska razvita družba v nenacionalističnem položaju.
4	RAZLIČNA KULTURA		Blagi zahodnoevropski nacionalizem 19. stoletja, ki

²⁶ Značilnosti moderne družbe, ki so v članku predstavljene na podlagi dihotomije moderno/tradicionalno, so: 1. politična centraliziranost; 2. ekonomska centraliziranost; 3. zaposlitvena gibljivost; 4. visoka specializacija zahteva visoko tehnološko raven in podaljšano urjenje; 5. zaposlitvena gibljivost ne samo med generacijami, temveč tudi znotraj individualnih življenjskih dob; 6. moderne družbe so lahko razvrščene po celotni lestvici – od milega do skrajnega socializma; 7. v moderni družbi nista razpoložljivi opciji niti tribalizem niti načelni kvietizem; 8. težnja po precejšnji meri enakosti v življenjskem slogu. (Gellner 1990, 239–51).

²⁷ »V osnovi modernega družbenega reda ni duhovnik, temveč učitelj. Ne giljotina, temveč *doctorat d'État* je glavno orodje in simbol državne moči. Monopol nad legitimno izobrazbo je sedaj bolj pomemben, bolj središčen kot monopol nad legitimnim nasiljem« (Gellner v Cederman 2005, 17).

²⁸ Te tri meje so: 1. izobraženi/neizobraženi, ki se nanaša na kulturne pravice, dodeljene z izobraževalnim sistemom; 2. meja med kulturami, pri čemer so relevantne razlike, ki ovirajo tekočo komunikacijo, se pravi – vsaj v veliki večini primerov – jezikovne razlike; 3. ostra meja med oblastniki in vladanimi (Gellner 1990, 257–9).

²⁹ Zaradi večje jasnosti sem tabelo nekoliko spremenil, tako da sem izraza »imetnik« in »neimetnik« (izobrazbe) zamenjal z bolj jasnima izrazoma »izobraženi« in »neizobraženi«. Tabeli iz izvornika sem nato dodal še zadnji stolpec ter ga zapolnil s podatki iz članka.

		mu ni bilo treba izmisliti kulture.
	NEIZOBRAŽENI	IZOBRAŽENI
5	ISTA KULTURA	
6	RAZLIČNA KULTURA	
	NEIZOBRAŽENI	NEIZOBRAŽENI
7	ISTA KULTURA	
8	RAZLIČNA KULTURA	

Vir: prirejeno po Gellner (1990, 261–6).

Glede na to, da se bomo v nadaljevanju posvetili analizi zgodovinskega obdobja, ki sta ga zaznamovala modernizacija družbenoekonomskega življenja predvsem zahodnega sveta in pa pojav nacionalizma kot njenega predhodnika in/ali neizogibne posledice, sta funkcionalni razlagi, ki smo ju predstavil v tem podpoglavju, še toliko bolj pomembni.

2.5 Pojav nacionalne zavesti na ruševinah starih oblik identifikacije. Nastanek prvih nacionalnih držav

Moderno državo, ki je sistemsko obliko dobila po Francoski revoluciji, je napovedal že razvoj močno centraliziranih absolutističnih monarhij v 16. stoletju in 17. stoletju. Absolutistična monarhija je zaradi strukture državne ureditve že v 16. stoletju iz čisto tehničnih in pragmatičnih namenov uvedla nov državni jezik, ki je bil pogosto vernakular elite v državi (Anderson 1983/1998, 98). V srednjem veku centralizirane suverene teritorialne entitete postanejo steber evropske skupnosti, toda to še niso bile nacionalne države (Kedourie 2000, 255).³⁰ Z uvedbo vernakularja za državni jezik je prva izmed treh

³⁰ Habsburški imperij, Prusija in Benetke niso bile nacionalne države, kontinuiteta francoske države pa ni kontinuiteta francoske nacije. Nacionalno zgodovinopisje je v dobi nacionalizma narisalo paradoksalno podobo preteklosti, ki vodi v zmešnjavo med državami in nacijami. Gre torej za falsifikacijo zgodovine oziroma poskusi vzpostavitve kontinuitete (Kedourie 2000, 255).

starih koncepcij izgubila svojo aksiomatsko oblast nad človekom,³¹ s čimer se utre pot razpadu in eroziji zamišljenih religioznih skupnosti, temelječih na prepričanju o svetem jeziku kot edinem mediju, ki vodi do ontološke resnice. Duhovščino torej začne postopoma zamenjevati posvetna inteligenca, »pisarje in duhovnike kot čuvaje mitsko-simbolnih kompleksov zamenjajo profesionalci in intelektualci« (Smith 1990, 59). »Intelektualci, akademiki iz različnih področij kot so arheologija, zgodovina, jezikoslovje, književnost in folklor ustvarjajo simbolni kapital, znotraj katerega se oblikuje nacionalna kultura« (Danforth 1995, 19).

V tem času se začne razvijati tudi tiskarski posel. Do leta 1600 je bilo tako natisnjenih 200 milijonov knjig, založništvo pa je postalo eno izmed najzgodnejših oblik mednarodnega podjetništva.³² Tiskalo se je najprej v latinščini, ki pa zaradi upada njenega pomena ni bila sposobna trajnejšega preživetja na trgu, nakar so začeli tiskati v standardiziranih vernakularjih, kar je jeziku dalo novo trdnost in je postopoma vodilo v nastanek tiste podobe starodavnosti, ki je ključni del subjektivne predstave o narodu (Anderson 1983/1998, 49–51).

Drug ključni dejavnik, ki je vplival tako na razpad dinastičnih oblik kot na pojav novih religij,³³ je politične narave. Monarhije so bile namreč primorane, zlasti po Francoski revoluciji, vedno bolj upoštevati mnenja državljanov; najprej so bili političnih pravic deležni zgolj premožni izobraženi moški, postopoma pa se je s procesom demokratizacije volilna pravica vse bolj širila, kar je bilo v interesu tako množic kot tudi monarhije, ki si je s tem postopoma pričela pridobivati še dodatno legitimacijo – nacionalno (Hobsbawm 1990, 100–3).³⁴ Po Napoleonovih uspehih so stvari, ki so se do tedaj zdele nemogoče,

---

³¹ Prva med njimi je trdila, da določeni pisani jezik omogoča privilegiran dostop do ontološke resnice zato, ker je sam jezik neločljiv del te resnice. Druga je bila vera, da je družba naravno organizirana okoli in pod oblastjo visokih centrov monarhov, ki so ločeni od drugih človeških bitij in vladajo po neki vrsti kozmične milosti. Tretja je bila ideja časovnosti, ki pravi, da sta kozmologija in zgodovina neločljivi, izvora sveta in človeka pa sta v bistvu identična. Potem nastane globoka razpoka med kozmologijo in zgodovino (Anderson 1983/1998, 45–6).

³² Luther je prvi pisec bestsellerja oziroma prvi avtor, čigar knjige je prodajalo ime.

³³ Rousseau je govoril o novi religiji – državljanski religiji oziroma patriotizmu. Znan Heglov rek pravi, da je jutranjo molitev v sodobnem času zamenjal obred jutranjega branja časopisa.

³⁴ Izvirna revolucionarna-ljudska ideja patriotizma je temeljila na državi, kar lako v čisti obliki najdemo v ameriškem, francoskem, britanskem in celo južnoameriskem prvobitnem patriotizmu. Britanski patriotizem

postale mogoče, uporniki pa so se začeli zavedati, da je red lahko izzvan, revolucije lahko uspejo, imperiji razpadejo ter da se meje lahko spremenijo, pri čemer Napoleon postane močan zgled in simbol za vse evropske revolucionarje (Kedourie 2000, 255).³⁵

»Tako je v 19. stoletju mesto monarhij postopno prevzela nacionalna država, namesto božje milosti pa je ideološko kohezijo nadomestilo laično prepričanje o »državljski« veri in nacionalni zavesti, ki se je izražalo v čaščenju domovine in njenih kolektivno izumljenih simbolov« (Schulze 2003, 45).³⁶ Vendar pa prve nacije, ki so kasnejšim predstavljale zgled, še zdaleč niso bile tako »nacionalne« kot bi lahko pričakovali. To lahko razberemo na primer iz uporabe besede »patriot«, ki je v prvotnem pomenu pomenila razkolnik, kasneje pa »človek, ki želi izboljšati svojo državo z reformami«, kar je drugačno od pomena, ki se je izoblikoval proti koncu 19. stoletja. Hobsbawm (1990, 108) predlaga, da je za državno ideologijo tega časa primerneje uporabljati izraz »državni patriotizem«. Da pa jezik ni bil kriterij nacionalnosti, pričajo Napoleonove priključitve novih ozemelj Franciji, ki niso bila po nobenem kriteriju francoska; Francozi pa so lahko postali vsi, ki so se bili pripravljene naučiti francosko (Hobsbawm 1990, 31).

Na zahodu se je nacionalizem torej razvil kot prizadevanje za oblikovanje nacije v politično realnost, brez da bi se oziral na mite iz preteklosti in sanje o prihodnosti oziroma idealno domovino, ki je tesno povezana s preteklostjo in čaka, da postane politična realnost (Kohn 2000, 67).³⁷ Zelo pomenljiva je v tem smislu izjava San Martina,

---

je bil prav zaradi etnične heterogenosti države osredotočen na državo. Vse večja prisotnost in velikost države je terjala aktivno sodelovanje državljanov v upravnih zadevah, s čimer je nastala pasivna identifikacija z vseprisotno državo. Po ljudsko revolucionarni logiki je na primer Američan lahko postal vsakdo, ki je želel, v Franciji pa je veljala enačba »nacija=ljudstvo=država« (podrobneje v Hobsbawm 1990; Anderson 1983/1998).

³⁵ Revolucija je prinesla dve glavni ideji: »človek ima pravico izbrati, kdo mu bo vladal« ter »svet je naravno razdeljen na nacije« (Kedourie 2000, 265).

³⁶ Povezujoči dejavniki pa so bili tudi: nacionalno tržišče, javno šolstvo, ki je vse večje populacije ljudi začelo izobraževati v skladu z novo nacionalno mitologijo o apologetskem videnju lastne zgodovine, normativnega-knjižnega jezika običajno večinske skupnosti, nacionaliziranega ljudskega izročila, zemljevidov, nove podobe nacionalnega prostora itd. Tudi pravosodje in zapori so postali legitimno sredstvo nadzora nad nasiljem in prevzgoje v rokah države (Schulze 2003).

³⁷ Na zahodu je nacija racionalen družben koncept, temelječ na družbeni pogodbi, zahodni nacionalizem pa je povezan s konceptoma individualne svobode in racionalnega kozmopolitanizma. Občutek inferiornosti in poudarjanje poslanstva naj bi bila značilnost nezahodnih nacionalizmov, ki nacijo utemeljujejo na »naravnem« dejstvu skupnosti ter tradicionalnih vezeh sorodstva (Kohn 2000, 67).

velikega južnoameriškega revolucionarja in osvoboditelja izpod španske kolonialne nadvlade, ki je prišel na dan z idejo, »da se staroselci v prihodnje ne imenujejo več Indijanci ali domorodci; tudi oni so otroci in državljani Peruja, zato jih je treba imenovati Perujci« (Anderson 1983/1998, 62).³⁸

Po Smithovem razlikovanju med državno-teritorialnimi in etnično-genealoškimi nacijami tako lahko nove nacije umestimo v slednje.³⁹ Po sociološki tipizaciji narodov istega avtorja, pa spada Francija v zahodni tip narodov, ZDA in južnoameriški kreolski narodi pa v imigrantskega.⁴⁰ Roudometof (1996, 253) podobno govori o državljanstvu in nacionalnosti kot dveh zgodovinskih diskurzih, ki predstavljata temelj za oblikovanje »zamišljenih skupnosti«, za prve nacije pa lahko z gotovostjo rečemo, da so temeljile na načelu državljanstva.⁴¹ Zato se ne gre čuditi, da so mnogi trdili, da je francoska revolucija »povsem zanemarila načelo nacionalnosti; do njega je bila celo sovražna« (Hobsbawm 1990, 28).⁴²

---

³⁸ Tukaj je očitno navdušenje nad revolucionarnimi idejami iz tega časa.

³⁹ Smith (1990, 51) pravi, da pri oblikovanju državno-teritorialnih nacij osrednjo vlogo igrajo birokracija, državljanstvo in zakoni, medtem ko etnično-genealoške predstavljajo reakcijo in temeljijo na objektivnih kriterijih, kot je jezik. Calhoun (2005, 41) pa po drugi strani trdi, da je poudarjanje razlik med francoskim (teritorialnim) in nemškim (etničnim) nacionalizmom pretirano. Francoski otroci se učijo, da njihova skupnost ni zgolj etnična, temveč je bila dosežena skozi kolektivno delovanje med revolucijo.

⁴⁰ Smith je (v Rizman 1990, 21–2) izdelal naslednjo sociološko tipizacijo narodov: »1) Zahodni, kjer se država in narod pojavita *pari passu* okoli glavnega etničnega jedra; 2) imigrantski, kjer delne etnije ustanovijo lastno državo in vanjo absorbirajo nove etnije (ZDA, Argentina, Avstralija); 3) etnični, kjer gre za etnije na različnih stopnjah samozavesti, ki postavljajo na dnevni red zahteve po ozemlju, gospodarski avtonomiji, pravnem in izobraževalnem sistemu, nato pa še zahtevek o lastni državnosti; 4) kolonialni, kjer je moderna, racionalna država od zunaj vsiljena prebivalstvu, ki je sestavljeno iz različnih etnij in kategorij. Te se povežejo in opirajo na državo.«

⁴¹ Hobsbawm (1990, 28) pravi, da je francoska enačba »nacija=ljudstvo=država« nacijo nedvomno povezala z ozemljem, saj sta bili struktura in definicija držav tedaj v bistvu teritorialni. Državljanstvo je v bistvu pomenilo nacionalnost. Izven zahoda pa se nacionalizem pojavi kot nasprotovanje obstoječemu državnemu vzorcu in ni bil usmerjen v oblikovanje države ljudstva, temveč k preoblikovanju političnih meja v skladu z etničnimi. Zaradi politične in socialne zaostalosti najde svoj izraz na kulturnem področju. Ni imel podpore javnega mnenja, ki ga sploh ni bilo. Zato pesniki in podobni kulturniki želijo ustvariti javno mnenje, pri čemer je bil zahod vir intelektualnega navdiha. Nasprotovanje zahodu pa je vodilo v razvijanje novih modelov, ki nasprotujejo univerzalističnim zahodnim standardom in racionalizmu, torej »tujemu modelu«. Novi modeli se lotijo iskanja korenin in tradicij daleč v preteklosti (Kohn 2000, 66).

⁴² V političnem besednjaku se to odraža v konceptih »Folk«, ki se nanaša na etnični nacionalizem, ter »državljanstvo«, ki predstavljajo pogoj za članstvo v naciji v primeru »francoskega tipa« (Kohn 2000, 67).

2.6 »Nedržavni« in uradni nacionalizem. Zmaga načela »nacionalnosti«. Nacionalne države kot temeljni stebri mednarodne skupnosti

Obdobje razvoja nacionalizma, ki se mu bomo posvetili v tem podpoglavju, je ključno za razumevanje »pravega« nacionalizma. Časovno je široko in zajema obdobje stotih let – od l. 1820 do l. 1920 –, v katerem se politična arhitektura mednarodne skupnosti popolnoma spremeni. To obdobje lahko grobo razdelimo na dve krajši, in sicer prvo od leta 1820 do sredine 19. stoletja in drugo od sredine 19. stoletja do konca prve svetovne vojne.⁴³ Po Hrochovi tipologiji spada prvo podobdobje v fazo A, drugo pa v fazo C razvoja nacionalizma.⁴⁴ Anderson (1998, 79) pravi, da nove nacionalizme od starih ločita dve značilnosti, in sicer, ogromen pomen tiskanih jezikov in učinek posnemanja »zgodovinskih predhodnikov«, pri čemer narod postane cilj zavestnega prizadevanja nacionalnih gibanj.

V prvem podobdobju oziroma drugi fazi po Hrochovi tipologiji je šlo za t.i. »nedržavni nacionalizem«. Dinastične monarhije so se po prvotnem šoku, ki ga je sprožil Napoloneov uspeh, uspele pobrati in konsolidirati, vendar so bile spremembe, ki jih je prinesel režim, daljnosežne (Alter 1990, 61–76). Zagovorniki nacionalizma so se opogumili in začeli postopoma dobivati tako podporo množic kakor tudi kvazi-znanstveno podporo v obliki, denimo, filologije, ki se začne ukvarjati s proučevanjem in standardizacijo vernakularnih jezikov, povsod po evropski celini pa se začnejo prvi poskusi definiranja kriterijev nacionalnosti.⁴⁵ Porast uradništva, povečana pismenost prebivalstva, več knjig v vernakularjih – vse to je vplivalo na pospešeno nastajanje

---

⁴³ Anderson (1983/1998) in Hobsbawm (1990) se strinjata s to delitvijo zgodovinskega obdobja razvoja nacionalizma.

⁴⁴ Hroch (1993) loči naslednje tri faze razvoja nacionalnega gibanja oziroma nacionalizma: Faza A: Aktivisti si prizadevajo položiti temelje za nacionalno identiteto. Raziščejo kulturne, jezikovne, družbene in včasih zgodovinske značilnosti nedominantne skupine, da bi okrepili zavest o skupnih koreninah, toda še ne postavljajo nacionalnih zahtev; Faza B: Pojavijo se novi aktivisti, ki poizkušajo zvabiti čim več pripadnikov njihove skupine v projekt ustvarjanja bodoče nacije; Faza C: Večina prebivalstva tvori množično gibanje. V tej fazi nastane popolno družbeno gibanje, ki se potem razdeli na konzervativno-klerikalno, liberalno in demokratično frakcijo, pri čemer ima vsaka svoj program.

⁴⁵ V tem obdobju nastanejo tudi statistični spori. O statističnih sporih glede definiranja nacionalnosti prebivalcev Makedonije med balkanskimi nacionalnimi gibanji na prehodu med stoletjema je govoril Fiedman (1995).

zamišljenih jezikovnih skupnosti.⁴⁶ »Nova nacionalistična inteligenca je morala ljudske množice povabiti naj stopijo v zgodovino: in vabilo je moralo biti napisano v jeziku, ki so ga množice razumele« (Nairn v Anderson 1983/1998, 93). V pogojih nezadostne politične spretnosti, izobrazbe in sposobnosti članov etnične skupine je nacionalna agitacija v 19. stoletju uporabljala pojme kot skupni jezik, običaje in dediščino, ki so bili nepismenemu prebivalstvu bolj razumljivi (Hroch 2000, 611).⁴⁷

To je bil torej čas rekonstrukcije vernakularjev, ponovnega odkrivanja mitov oziroma »kraljevstva novih domislic«, če smem uporabiti Smithove besede.⁴⁸ Cilj nacionalizma je torej ukinitve vsega političnega, zanikanje sedanjega dejanskega sebstva (identitete) ter njegove nepopolne svobode, kar bo utrlo pot uresničevanju resničnega sebstva in njegove resnične svobode (Kedourie 2000, 259).⁴⁹ Mladi izobraženi grški nacionalisti so se tako v poskusu ustvarjanja nacionalne naracije, namenjene radikalnemu ravojnemu preobratu, lotili »debarbarizacije« svojih grških sodobnikov. V besedah izjave navdušenega grškega izobraženca Adamantiosa Koraesa kar odmevajo ideali tega časa: »Ta narod prvokrat doživlja strahovit prizor svojega neznanja in trepetu, ki meri razdaljo, ki ga loči od slave njegovih prednikov. Toda, to boleče odkritje Grkov ne sili v obup: mi smo potomci starih Grkov, pravijo sami sebi: ali bomo postali vredni njihovega imena ali pa ga ne smemo več nositi« (v Anderson 1983/1998, 88).⁵⁰

---

⁴⁶ Industrijska revolucija je izzvala tradicionalne odnose; nastanejo velika mesta, urbani aglomerati, čemur je sledil porast prebivalstva ter pojav novih razredov (Kedourie 2000, 264).

⁴⁷ Zaradi tega aktivisti niso mogli definirati sloganov za civilne in človekove pravice v modernem smislu. Svoboda je za kmete pomenila ukinitve feudalizma ter pravico do uporabe zemlje. Hroch (2000, 612) je situacijo iz 19. stoletja primerjal s ponovnim izbruhom nacionalizma v času krize vzhodnega bloka, ko so po 50 letih komunističnega diktatorstva kulturne, jezikovne in socialne zahteve ponovno igrale nadomestno politično vlogo.

⁴⁸ Smith (1990, 61) govori, da so novoveški narodi tako kot njihovi predhodniki etnije, uporabljali »idejo o zlati dobi«, ki je zaščitni znak novoveških rekonstrukcij narodove preteklosti.

⁴⁹ Romantični stil v umetnosti je posledica te metafizične obsesije, ker želi zatemniti in včasih celo povsem zabrisati mejo med književnostjo in življenjem, med snovjo in realnostjo, kar je ustvarilo metafizični nered na primer v književnosti. Nacionalizem je tako usmerjen navznoter, gleda navzven nepopolni svet, zanika razmere v svetu in končno zavrača življenje ter trdi, da je življenje nepopolnost, ki se bori za popolnost smrti. Starost je v doktrini neumna, postati večno mlad je zaželeno in vredno. Politika je področje mladih. Zato politika ni sprava med interesi; ni ohranjanje družbenih institucij. Vladavina starcev (geronotokracija) mora biti odpravljena, vlada mladih (paedokracija) ustanovljena (Kedourie 2000, 260–2).

⁵⁰ Weber (2000, 9) pravi, da je nacionalna ideja v zgodnjih in najbolj odločnih manifestacijah vsebovala legendo božjega poslanstva. Tisti, ki jih zagovorniki nagovarjajo, so nosilci poslanstva. Pomen nacije je

Skratka, obdobje do sredine 19. stoletja je bilo v večini primerov obdobje »nedržavnih nacionalizmov« ali »jezikovnih nacionalizmov«,⁵¹ ki so vladarjem povzročale ogromne težave.⁵² Počasi so nacionalizmi prehajali iz druge v tretjo Hrochovo fazo. Sčasoma so se začela pojavljati nacionalna čustva v že obstoječih državah, kar je vplivalo na to, da se je v monarhijah razvila želja po nacionalni identifikaciji in naturalizaciji vladarjev. S tem so se namreč nadejali povečane legitimacije, kar je vodilo v pojav t.i. »uradnega nacionalizma« (Seton-Watson v Anderson 1983/1998, 100).

V tem smislu Danforth (1995, 18) opozarja, da oblikovanje narodov ni povsem uradni proces, ki izhaja od zgoraj v obliki ideološkega inženiringa in državne propagande, temveč dialektičen fenomen, ki vključuje tudi neuraden proces, ki poteka od spodaj v obliki ljudskega zanosa in nacionalnega občutka. To je nekaterim mnogoetničnim državam povzročilo hude težave, ker je pripadnike nevečinske etnije vodilo v prepričanje, da se je vladar odtujil, s čimer so se še dodatno krepila nacionalistična čustva in zahteve po avtonomiji.

Dinastije so se na različne načine prilagajale novonastali situaciji, v literaturi pa so za uradne poskuse močne asimilacije ljudstva v »nacijo« celo iznašli nov izraz »rusifikacija«, ki jo je Anderson (1998, 100) metaforično primerjal z »napenjanjem tesne in ozke kože okoli orjaškega telesa imperija«. Šlo je torej za poskuse hotenega zlitja nacije in države, s čimer je ljudska tradicija postala nacionalna, kar je nekaterim

---

izhaja iz prepričanja v superiornost oziroma nenadomestljivost kulturnih vrednot lastne skupine, ki jih je treba ohraniti in razvijati. Intelektualci zasedajo vodstvo »kulturne skupnosti«, saj imajo dostop do določenih dosežkov, ki se jih smatra za kulturne vrednote.

⁵¹ Tipično jezikovna sta nemški in italijanski nacionalizem, kajti jezik je bil »edino, zaradi česar so ti ljudje Nemci ali Italijani« (Anderson 1983/1998, 100).

⁵² To je tudi čas nastajanja nacionalnih programov. Nemški filozof, nacionalist in občudovalec jakobincev Fichte je v svojem programu napisal: »Z drugimi besedami je popolna sprememba obstoječega izobraževalnega sistema, ki jo predlagam, edini način za ohranitev obstoja nemške nacije /.../ S pomočjo novega izobraževanja želimo preoblikovati Nemce v korporativno telo, ki bo z enim samim interesom stimulirano in spodbujano v vseh njegovih posameznih članih /.../ Izobrazba, ki jo predlagam, je zanesljiva in preiščena spretnost preoblikovanja človeka v stabilno in nezmotljivo dobro voljo« (v Kedourie 2000, 258). Kedourie (2000, 258–9) opaža, da je izobrazba središčna v nacionalizmu, pri čemer ne gre za difuzijo znanja, temveč za politični cilj podrejevanja volje mladega človeka volji nacije. Mišljenje je stvar državne politike, šole so zgolj njen instrument, skozi katerega se politika polasti vsega: jezika, ki ga ljudje govorijo, stvari, o katerih učijo svoje otroke, idej, ki jih razvijejo v svojih glavah, ljubezni, zakonskih zvez, materinstva.

družbenim skupinam odpiralo velikanske možnosti napredka, drugi pa so v tem videli grožnjo (Hobsbawm 1990, 102–6, 125).

Z vse večjim porastom vseprisotnega državnega aparata in pojavom razredov, zlasti izobraženih, za katere je bila uporaba uradnega vernakularja življenskega pomena, pa se je baza nacionalizma močno širila. »Malomeščanski nacionalizem« je bil v bistvu jezikoven nacionalizem, ki ga lahko razumemo kot interes nižjih srednjih razredov, da se šolajo v uradnem vernakularju (Hobsbawm 1990, 141–3). Uradni nacionalizem pa se je kazal tudi v asimilacijskih izobraževalnih politikah imperijalnih sil, ki so za administrativne namene v kolonijah želele »iz Indijcev narediti Angleže«, »iz Indonezijcev Nizozemce« in podobno, kar je novopečenim Evropejcem po eni strani odpiralo velike možnosti za napredek, po drugi pa jim je bila pot do višjih položajih onemogočena, s čimer se je ustvarila moralna podlaga za kasnejši razvoj antikolonialnih nacionalizmov.⁵³

Razlog za tovrstno hinavsko dvoličnost uradnega nacionalizma je zagotovo treba iskati v – kakor je opazil Hobsbawm (1990, 128 in 131) – pojavu teorij, ki so nacije definirale s skupnim rasnim poreklom, pri čemer sta rasa in narod posala sinonima. Uradni nacionalizem si je z utemeljevanjem na skupnem rasnem poreklu izboril široko podporo množic, s čimer je premagal rivalske ideologije, ki so tekmovali za ta iste množice. Šele v tej dobi razvoja nacionalizma postane volja nacij bistvenega pomena in na vrednotni lestvici dobi prednost pred voljo dinastij, posameznikov, cerkve, razredov (Kohn 2000, 66). Zato se ne gre čuditi navdušenosti evropskih delavcev, s katero so se odzvali na poziv svojih vlad naj se prostovoljno udeležijo bojev v prvi svetovni vojni. Nacija ina država sta postala naposled toliko združena, da je Wilsonovsko »načelo samoodločbe« zmagalo po koncu prve svetovne vojne (Hobsbawm 1990, 157),⁵⁴ dejstvo,

---

⁵³ Položaj iz pete vrstice zgoraj predstavljene Gellnerjeve tabele (1990, 261–6).

⁵⁴ Doktrina nacionalizma pojmuje svet kot svet mnogih naravnih nacij, skupnost nacij (mednarodna skupnost) pa naj bi bila zgolj nadaljevanje oziroma kontinuiteta evropske skupnosti držav iz srednjega veka. V resnici pa ni bilo tako, saj je bila evropska skupnost držav heterogena, medtem ko mora biti skupnost nacij sestavljena iz nacionalnih držav. Načelo nacionalnosti torej ni kontinuiteta, ampak radikalen prevrat v evropski skupnosti držav in poskus prekinitve ravnotežja moči, na katerem je temeljil star sistem (Kedourie 2000, 255).

da nove države niso bile nič manj heterogene kakor stare »ječe narodov« pa je dokaz, da praksa suverenih držav ne sovпада nujno z načelom samoodločbe narodov (Jackson-Preece 1998).⁵⁵ Med vojnama in časom politike ekonomskega nacionalizma so ekonomije dokočno postale »nacionalne ekonomije«, pojav množičnih medijev in športa pa je prispeval k temu, da so nacionalni simboli postali del vsakdanjega življenja državljanov (Hobsbawm 1990, 169–70). Nacionalne države so se tako utrdile kot temeljni stebri mednarodne skupnosti.

---

⁵⁵ Prav modernizacija in urbanizacija, ki težita k uničevanju manjšinskih jezikov in kultur, sta sili, ki jih pravzaprav ustvarita. Poskus asimilacije in integracije ustvari manjšine. Obstoje nacionalnih manjšin posega v mit o nacionalni homogenosti s tem, da nakazuje obstoj »drugih« kultur znotraj nacionalne države (Danforth 1995, 21).

3 Vzpon konstruktivistične teorije mednarodnih odnosov

Nepričakovan izbruh etničnih konfliktov po koncu hladne vojne in njihova močna intenzivnost je presenetila marsikaterega poznavalca in opazovalca. Mnogi so vzroke za medetnično nasilje iskali v »antičnem sovraštvu«, ki naj bi že tisočletja obstajalo med dobro zamejenimi in definiranimi etničnimi skupinami,⁵⁶ drugi pa so podobno s pomočjo Frudove psihološke terminologije govorili o »vrnitvi potlačenega«.⁵⁷ To zdravorazumsko skepanje zahodnih opazovalcev je po mnenju nekaterih izhajalo iz dejstva, da se je na vzhodni blok, katerega razpad je namreč sprožil konflikte, gledalo kot na dejavnik, ki je zatiral vsakršno izražanje etničnosti.⁵⁸ Prav zanimivo in precej simptomatično je, da vpeljava družbenega konstruktivizma⁵⁹ v teorijo mednarodnih odnosov sovпада z zavedanjem, da tradicionalni teoretični pristopi ne zadoščajo za obsežno analizo nove stvarnosti.⁶⁰

---

⁵⁶ Cederman in Daase (2003, 24) pravita, da so novinarski članki iz tega časa pogosto analizirali nacionalistične konflikte kot izraz antičnega sovraštva. Ameriški državnik Warren Christopher je izjavil, da je konflikt v Bosni odraz antičnega etničnega nasilja in da svet ne more narediti nič več kot zmanjšati trpljenje skozi Rdeči križ in podobne agencije (Calhoun 2005, 42).

⁵⁷ Mnogi so izbruh nasilja videli, kot da izhaja iz identitet, ki so bile zakoreninjene in so preživele desetletja represije s strani brutalnih antinacionalnih režimov (podrobneje v Broobaker in Cooper 2000, 25). Hroch (2000, 608–10) je takšno analitično strategijo poimenoval »teorija hladilnika«. Njena značilnost je, da nacionalizem obravnava kot »nalezljivo bolezen«, za katero je potrebno najti prave metode zdravljenja. Zato za skorajšnje konflikte in spremembe uporablja koncept »nacionalno gibanje«; t.j. organizirana prizadevanja za doseganje vseh lastnosti zrelih oziroma že obstoječih nacij. Slednje izhaja iz predpostavke, da so se nove države pod komunizmom soočale z omejeno suverenostjo in/ali popolno izgubo neodvisnosti, kar je vodilo v »agitacijo za ponovni popolni nacionalni obstoj« oziroma v »odločilno fazo B razvoja nacionalnega gibanja«. Nacionalizem pa postane pomemben šele v fazi C, ko nacionalno gibanje dobi množično obliko. Sodobni nacionalizmi niso izbruh antičnega nasilja ali nadaljevanje tradicionalnih sporov, temveč so posledica svetovne »antinomije« med globalnim in lokalnim ter predstavljajo odziv na globalne procese asimetrične integracije na mnogih področjih (Demertzis 1999, 27).

⁵⁸ Brubaker in Cooper (2000, 25) trdita, da je to posledica napačne predpostavke, da so komunistični režimi nenacionalni.

⁵⁹ »Družbeni konstruktivizem v teoriji in metodologiji preučevanja mednarodnih odnosov izhaja iz teze o družbeni konstrukciji realnosti, kjer je mogoče različno razumeti ali poudariti vsako od izpostavljenih kategorij (npr. družbeno naravo konstruiranja, konstruiranje realnosti, družbeno konstrukcijo, družbeno realnost)« (Brglez 2008, 107).

⁶⁰ Realizem (npr. Carr 1939/1954; Morgenthau 1948/1995), ki sploh ne obravnava etničnih konfliktov, se ukvarja zgolj z nenehnimi konflikti in varnostnimi dilemami, medtem ko liberalizem etnične konflikte razume v smislu preračunavanja stroškov in koristi. V tem smislu Kornprobst (2007, 461–2) pravi, da je v realistični šoli nagnjenost k iredentizmu razumljena kot funkcija vojaške moči, kar pomeni, da so šibke države apriori neiredentistične. Znotraj teorije racionalne izbire pa je identificiral tri glavne sklope razlag

Guzzini (2000, 148) ugotavlja, da sta na vzpon konstruktivizma tako v teoriji mednarodnih odnosov kot v družboslovju nasploh vplivala dva zunanja dejavnika: reflektivna modernost⁶¹ in konec hladne vojne. Moderna naj bi dosegla višjo fazo – postala je reflektivna, kritičen razum pa je postal bolj dovzeten za kritike. S koncem hladne vojne je tako postala realistična varnostna dilema presežena, kar je mnoge prepričalo, da svet mednarodnih odnosov ni fiksen kot naravni svet, ki obstaja zunaj človekovega delovanja in kognicije (Guzzini 2000, 155). Konstruktivizem je zaznamovalo obnovljeno zanimanje za kulturo in identiteto⁶² kot kulturno-idejna dejavnika, kar je seveda posledica intersubjektivnega ontološkega izhodišča te družboslovne tradicije.⁶³ Cederman in Daase (2003, 9) v tem smislu ugotavljata, da »za razliko od realizma, ki daje prvenstvo fizični varnosti v anarhiji, konstruktivisti problematizirajo akterjeve socialne identitete in vloge.«

Konstruktivizem je odprta teorija, ki si pomaga z integracijo vpogledov različnih disciplin v celotno logiko razlaganja.⁶⁴ Včasih si je pomagal s socialno psihologijo,⁶⁵ s sociološkimi in interpretativnimi metodami, pogosto pa se spogleduje tudi s

---

irendentizma. Prva razlaga poudarja vlogo matične države, ki je nagnjena k irendentističnemu delovanju, če to elitam pomaga obdržati se na oblasti. Druga razlaga pravi, da so etnično homogene države bolj nagnjene k irendentizmu od etnično heterogenih, medtem ko tretja razlaga irendentizem razume v smislu preračunavanja stroškov in koristi. Praksa je pokazala, da so vse te razlage problematične in nezadostne.

⁶¹ Termin je skoval Ulrich Bech v svoji uspešnici »Refleksivna modernizacija. Politika, tradicija in estetika modernega družbenega reda« (Beck et al. 1994).

⁶² Taylor (2007, 293) navaja dve spremembi, ki sta povzročili, da je postal spoprijem z identiteto in priznavanjem v moderni dobi neizbežen: 1) propad predmodernih družbenih hierarhij, ki so dotlej služile kot podlaga časti. Čast je bila v predmoderni dobi povezana s prednostnimi pravicami, torej z neenakostmi; 2) načelo enakega dostojanstva vseh domneva, da je to nekaj, kar si lastimo vsi ljudje. Z demokratično družbo je torej stari koncept časti presežen.

⁶³ Konstruktivizem, ki sicer nikakor ni enotna tradicija, na nek način predstavlja družbeno metateorijo, ki poudarja intersubjektivno razsežnost družbenih fenomenov. V sociologiji je najbolj vplivna knjiga Bergerja in Luckmana (1988) »Družbena konstrukcija realnosti: Razprava iz sociologije znanja«, v teorijo mednarodnih odnosov pa družbeni konstruktivizem prvi vpelje Nicholas Onuf (1989).

⁶⁴ Koncept identitete se v disciplini mednarodnih odnosov uporablja pri interpretaciji različnih raziskovalnih problemov. Matern (2001) je koncept identitete uporabil pri razlagi delovanja varnostnih skupnosti. Kolektivna identiteta v tem smislu nam pomaga razumeti, »zakaj je 500 britanskih bomb manj nevarnih kot 5 severnokorejskih« (Matern 2001, 351). Znotraj varnostnih skupnosti sicer ni fizičnega nasilja, raziskovalci pa so pogosto zanemarjali pomen nefizičnega izražanja moči, kar naj bi bilo posledica predpostavke, da moč ne igra pomembne vloge v varnostnih skupnostih (Matern 2001, 350).

⁶⁵ Na primer: Peter Hays Gries (2005) Socialna psihologija in debata o identitetnem konfliktu: A je kitajska grožnja neizogibna? O ugotovitvah iz tega članka bomo govorili v nadaljevanju.

poststrukturalizmom.⁶⁶ Zato je smiselneje reči, da je družbeni konstruktivizem oznaka, ki se nanaša na »celo paleto različnih družbenih konstruktivizmov v preučevanju mednarodnih odnosov (Brglez 2008, 107). Ontološko rečeno je teorija o konstrukciji socialne realnosti, ki verjame, da poleg krutih dejstev, obstajajo tudi dejstva, ki so zato, ker jim pripisujemo pomen ali določeno funkcijo (Guzzini 2000, 160). Zehfuss (2001, 340) v tem smislu trdi, da naj bi bilo bistvo konstruktivizma ravno njegova sposobnost, da upošteva socialno konstrukcijo, brez da bi zapustil idejo znanstvene razlage. Zato je konstruktivizem pogosto predstavljen kot *via media* med reflektivnimi in racionalističnimi teorijami mednarodnih odnosov.

Najbolj ploden je bil v zavračanju in izpopolnjevanju realističnih pristopov, saj mu je uspelo razložiti razvoj zaupanja, ki gre naprej od varnostne dileme (Cederman in Daase 2003), in z uvedbo koncepta ontološke varnosti v nasprotju z realistično fizično varnosti disciplini mednarodnih odnosov podari uporabno metodološko orodje za razumevanje »neracionalnih« konfliktov, ki jih je realizmu spodletelo razložiti. Večina avtorjev se strinja, da so v središču pozornosti konstruktivizma t.i. »kolektivne identitete« oziroma identitete kolektivnih akterjev, kjer vlada velika terminološka zmeda, kar odpira veliko upravičenih vprašanj. Von Busekist (2004, 81) je terminološke in metodološke probleme, ki izhajajo iz težavne naloge raziskovanja tako zahtevnih in abstraktnih pojavov, ponazoril takole:

Kako so konstituirane? Kateri so »identitetni podjetniki«? To je v bistvu stara zgodba, ki v realnosti postavlja najbolj pereče probleme družbenih ved: dešifriranje iz individualnega v kolektivno; vlogo socializacije; zvezo med skupnostjo in družbo ali državo; zvezo, ki jo je izpostavil že Aristotel, med običajem in pravom.

Vendar je danes že jasno, da se konstruktivizem lahko uspešno spoprijema tudi s tako zahtevnimi nalogami. O tem priča tako njegova priljubljenost v stroki kakor tudi očitni uspehi pri razlaganju kompleksnih problemov mednarodnih odnosov. Čeprav lahko le

---

⁶⁶ Postrukturalistični pristopi predstavljajo po mnenju Brgleza (2008, 109) »radikalizacijo teze o družbeni konstrukciji realnosti. Poudarek ni na družbeni naravi te realnosti, kakor pri konstruktivistih, ampak na nenehnem konstruiranju te družbene realnosti«.

težko definiramo konstruktivizem kot enoten pristop, je Guzzini (2000, 156) s prikazom treh konstruktivističnih »dogem« ponudil morda najboljši opis konstruktivizma kot metateorije:

1. dogma epistemološkega konstruktivizma na ravni observacije, ki se je razvila iz kritike empiricizma in pozitivizma.
2. dogma metodološke intersubjektivnosti na ravni delovanja, ki se prevede v sociološki konstruktivizem, nastal iz kritike pristopov racionalne izbire.
3. reflektivna zveza med observacijo in delovanjem razkriva odnose moči, ki se producirajo in reproducirajo.

Vse teorije mednarodnih odnosov so torej zgolj del širše in bolj abstraktne socialne teorije, ki ima svoje trditve, o katerih lahko razpravljamo samo, če jih zavestno sprejmemo.⁶⁷ Abstraktnejše predpostavke omejujejo in omogočajo vzorce umovanja na konkretnjših ravneh, medtem ko umovanje na konkretnjših ravneh lahko transformira in/ali reproducira (abstraktnejše) predpostavke, na katerih je bilo zasnovano (Brglez 2001, 341–2). Družbeni konstruktivizem se v disciplini mednarodnih odnosov na štirih ravneh umovanja, ki si sledijo od najbolj abstraktnih do najbolj konkretnih, tako nanaša na (Brglez, 344):

1. Na ravni filozofije družbenih ved črpa iz filozofskega konstruktivizma – agenti imajo vpliv na svet, ki ga poznamo (družbeni svet je naša tvorba, a je včasih intersubjektivnost obravnavana kot enakovredna družbenemu svetu); priznanje »krutih dejstev« na dnu, toda agnosticizem glede njihove narave.
2. Na ravni splošne družbene teorije ali same metateorije mednarodnih odnosov temelji na družbenem konstruktivizmu oziroma metateoretičnem konstruktivizmu, ki splošno

---

⁶⁷ Jørgensen (v Brglez 2001, 342) pravi, da obstajajo štiri ravni umovanja mednarodnih odnosov, ki so predstavljene od najbolj abstraktne do najbolj konkretne: 1. filozofija družbenih ved; 2. splošna družbena teorija ali sama metateorija mednarodnih odnosov; 3. teorija mednarodnih odnosov; 4. empirična analiza mednarodnih odnosov. Vsaka raven pa ima v svoji dinamiki in logiki svojo ontologijo, epistemologijo in aksiologijo. Privilegiranje ontoloških vprašanj v teoriji mednarodnih odnosov vodi v znanstveni realizem, privilegiranje epistemoloških pa v socialni konstruktivizem (Brglez 2001, 343). Metodološki pozitivizem na primer predpostavlja na ravni filozofije družbene znanosti epistemološko prepričanje v osnove/temelje (objektivnost), ki izhaja bodisi iz empiričnega izkustva ali človekove racionalnosti, kar vodi v induktivno ali deduktivno iskanje znanstvenih zakonov. Ontološko pa predpostavlja instrumentalno uporabo teoretičnih konceptov in modelov na ravneh družbene teorije ter teorije mednarodnih odnosov, aksiološko pa razlikuje med »kar je« in »kar naj bi bilo« v empiričnem raziskovanju (Brglez 2001, 344).

pomeni, da sta družbena realnost in znanje skonstruirana. Jezik je bistven intersubjektivni dejavnik v konstrukciji socialne realnosti (ontologije) in znanja (epistemologije), pri čemer igra konstitutivno vlogo.

3. Na ravni teorije mednarodnih odnosov se nanaša na konstruktivistično teorijo mednarodnih odnosov, za katero je značilna trditev glede ideacijske in/ali »na pravih temelječe« narave mednarodnih/družbenih struktur, in strukturacijske ali holističnega razumevanja dileme agens-struktura.

4. na ravni empirične analize mednarodnih odnosov se loteva konstruktivističnega empiričnega raziskovanja. Nanaša se na že interpretirano (v vsakdanji politični praksi) naravo družbene realnosti, ki jo disciplina mednarodnih odnosov reinterpretira (dvojna hermenevtika).

3.1 Koncept identitete v teoriji mednarodnih odnosov s poudarkom na konstruktivističnih teorijah

Kljub vse pogostejši uporabi ostaja koncept identitete nedorečen in nejasen, ker se lahko nanaša – kot bomo videli v nadaljevanju – celo na nasprotujoče si teze. Brubaker in Cooper (2000, 4) zato ločita identiteto kot kategorijo vsakodnevne družbene prakse,⁶⁸ ki jo razvijejo in uporabljajo identitetni podjetniki in navadni družbeni akterji, od identitete kot analitične kategorije, ki jo razvijejo družbeni analitiki, pri čemer se poslužujejo ustreznega znanstvenega idioma. Identiteta kot kategorija prakse je možna zaradi »materializacije« ali postvaritve (*reification*), ki predstavlja:

/.../ družben proces, ne samo v intelektualni praksi. Kot tak je središčen politiki »etničnosti«, »rase«, »nacije« in ostalim domnevnim identitetam. Moramo poizkušati razložiti mehanizme, skozi katere se »politična fikcija« nacije ali etnične skupine, rase ali domnevne identitete lahko izkristalizira v dooločenem trenutku kot močna in nepremagljiva realnost. Toda moramo se izogniti nenamerni reprodukciji takšne

---

⁶⁸ Kategorije prakse so po Bourdieu nekaj srodnega z naravnim. »Identiteta« je oboje. Kategorija prakse, ki jo uporabljajo navadni akterji v nekaterih vsakodnevnih okoliščinah, da ustvarijo pomen, pa tudi politični podjetniki, kadar želijo prepričati določene ljudi, da so identični drug z drugim in hkrati da so različni od nekih drugih akterjev (Brubaker in Cooper 2000).

materializacije z nekritičnim sprejemanjem kategorij prakse kot kategorij analize (Brubaker in Cooper 2000, 5).⁶⁹

Problem je torej v nagnjenju, da se identiteta kot kategorija prakse uporablja v analitične namene, kar vodi v položaj, ko so analitiki identitete hkrati njeni protagonisti, s čimer na ekspliciten ali impliciten način »materializirajo« obravnavane pojme (Brubaker in Cooper 2000, 6). Tukaj pa se začnejo prvi resni problemi definiranja identitete: ali je identiteta objektivno dejstvo, ali zgolj subjektivna percepcija? Razložena delitev nam bo v pomoč v nadaljevanju, sedaj pa se osredotočimo na različne poglede identitete med teoretiki mednarodnih odnosov.

V prvem poglavju smo osvetlili proces nastajanja modernih nacij. Smith (1990, 52) je poenostavljeno razdelil proučevalce tega procesa na »parmenidovce« in »heraklitovce«, ki se razlikujejo v razumevanju trajnosti (nacionalne) identitete. Esencialisti trdijo, da politične identitete izhajajo bolj ali manj iz kulturne surovine, etnično jedro pa vodi v politično identiteto, medtem ko konstruktivisti trdijo, da je zveza nebitvena ter poudarjajo identitetno politiko kot aktiven proces oblikovanja identitete, ki vključuje manipulacijo kulturnih simbolov (Cederman 2005, 10).⁷⁰

Debata med konstruktivisti in esencialisti sicer ni nova v družboslovju in ima filozofske korenine. Herder je za svoj ideal »iskrenosti do svoje enkratnosti« uporabil izraz »*Volk*«, izrek začetnika individualizma in nacionalizma Fichteja »Jaz sem Jaz« pa je položil filozofske temelje idealu avtentičnosti in nacionalizma (Calhoun 2005, 40; 46). Marx je bil zelo kritičen do teh konceptov in je trdil, da se ljudje prepoznajo v odnosih z drugimi (Calhoun 2005, 40). Gre torej za staro razpravo o monološkosti oziroma dialoščnosti človekove narave in identitete, kar velja tudi za kolektivne akterje (Taylor

---

⁶⁹ Kategorične identitete so pridobile velik pomen v moderni, diskurz nacionalizma pa ima veliko skupnega z raso, razredom, spolom, saj se vsi sklicujejo na kohezijo, ki bolj temelji na podobnosti med posamezniki kot na dejanskih mrežah in razmerjih. Nacije sicer imajo ideologije, temelječe na predpostavki skupnega porekla in sorodstva, toda so hkrati organizacijske kategorije. Nacionalistična ideologija trdi, da je pripadnost kategoriji celotne nacije bolj temeljno kot katerakoli mreža oziroma kategorija odnosov (Calhoun 2005, 48).

⁷⁰ Vsi primordialci so esencialisti, medtem ko so primordialci zgolj tisti esencialisti, ki verjamejo v naravno danost etničnih skupin. Konstruktivisti pa trdijo, da so kulturni sistemi inherentno multidimenzionalni, zato zgodovina ne dostavlja narejenih identitet, kot so etnije (Cederman 2005, 10).

2007, 298).⁷¹ Za zagovornike »monološkosti« oziroma v našem primeru esencialiste so odnosi z »drugim« potrebni zgolj za izpopolnjevanje, medtem ko konstruktivisti oziroma zagovorniki »dialoškosti« trdijo, da so »pomembni drugi« konstitutivni za »sebstvo« oz identiteto (Taylor 2007, 298). Hegel je v tem smislu trdil, da je v naravi kreativnega, zavestnega človeškega sebstva prav ne-samo-identiteta – »Želeti biti različen kot si, želeti imeti različna želenja kot tista, ki te vodijo« (Calhoun 2005, 46).⁷²

Za naše namene lahko na podlagi razmišljanj različnih avtorjev podamo poenostavljeno kategorizacijo pogledov na identiteto v dve skupini: primordionalno (močno, esencialistično, parmenidovsko) in konstruktivistično (šibko, heraklitovsko). Ob tem pa moramo biti pozorni na ujemanje teh razumevanj identitete z razlagami nastanka narodov in nacionalizma, ki smo jih obravnavali v prejšnjem poglavju.

3.1.1 »Primordionalno«, »esencialistično« oziroma močno pojmovanje identitete

Po esencialističnem pojmovanju so identite dane, imajo družben obstoj in so posledica zgodovine. Nastanek identitete je »pred časom«, identitete so torej eksogenizirane (dane od zunaj). Brubaker in Cooper (2000, 10) opazata, da vsebujejo zdravorazumski pomen, ki poudarja istost skozi čas in med ljudmi. Smithovo »perennialno« pojmovanje etnične solidarnosti⁷³ in identitete je Von Busekist (2003, 85) umestil v to skupino. Identiteta je po esencialističnem pogledu spremenljivka, ki jo je mogoče vstaviti v že obstoječi teoretični

---

⁷¹ Dialoška logika nacionalne identitete pomeni, da je »drugi« aksiološko, ontološko in epistemološko nujen za razmišljajočega »jaza«, pri čemer se odnos lahko nanaša na asimilacijo »drugega«, integracijo z »drugim« ali celo indiferenco (Šabič in Brglez 2002, 71).

⁷² Konstruktivisti trdijo, da obstoj in samopriznanje nacije ni nikoli notranje vprašanje, ker zmeraj predpostavlja in je odvisno od obstoja drugih nacij. Glavno vprašanje je, katero mednarodno ogledalo je najbolj pomembno, oziroma kdo je »pomembni drugi«? (Calhoun 2005, 46). Avtentičnost torej ne izhaja iz notranjosti, ampak iz interakcije, v kateri se naučimo obvladovati bogatstvo človeških jezikovnih izrazov, ki so nam potrebni za definiranje nas samih. Jezik pridobimo v interakciji s »pomembnimi drugimi«, identiteta pa je dialoška (Taylor 2007, 298).

⁷³ Calhoun (2005, 49) pravi, da je napačno etničnost obravnavati kot relacijsko pripadnost, kljub temu, da je pogosto obravnavana kot stvar primordionalne tradicije in vmesna oblika med relacijskimi identitetami sorodstva in bolj kategoričnimi identitetami kot je nacija. Etničnost se po njegovem mnenju pojavi z oblikovanjem držav, ki pritegnejo ljudi iz oddaljenih regij v metropole in vojske, in predstavlja kategorično konstrukcijo skupne identitete, ki organizira odnose z drugimi skupinami ali z državo. Kategorične identitete pa zahtevajo reprezentacijo, ker niso preprosto posledica interakcije, temveč so odvisne od kulturnih karakteristik in produkcije načinov, s katerimi se o njih govori.

okvir (Zehfuss 2001, 337). Brubaker in Cooper (2000, 10) pa sta takole povzela močno razumevanje identitete:

1. Identiteta je nekaj, kar ljudje imajo, morajo imeti, ali nekaj, kar iščejo
2. Identiteta je nekaj, kar imajo oziroma morajo imeti vse skupine (vsaj skupine dologenegega tipa npr. etnične, rasne ali nacionalne)
3. Identita je nekaj, kar ljudje (in skupine) lahko imajo, brez da bi se tega zavedali. Iz te perspektive je identiteta nekaj, kar je treba odkriti in nekaj glede česa se lahko nekdo moti. Močna pojmovanje identitete tako ponavljajo Marxovo epistemologijo razreda.
4. Močna pojmovanja kolektivne identitete implicirajo močna pojmovanja skupinske zamejenosti in homogenosti. To implicira visoke stopnje skupinskosti, »identiteto istosti« med skupinskimi člani, ostro razlikovanje od nečlanov, jasno mejo med zunanostjo in notranostjo.

Identiteta, kakor jo pojmujejo primordialci, je kategorija analize, ki pa uporablja identiteto v pomenu kategorije prakse v analitične namene, kar pomeni, da se takemu pojmovanju pridružujejo tudi identitetni podjetniki oziroma politiki. Izjava grškega »identitetnega podjetnika«, zunanje ministrice Bakojanijeve (Kirilica 2008) je lep primer primordialnega razumevanja (grške) identitete kot kategorije prakse: »Ime Republika Makedonija za nas Grke ne predstavlja strahu pred fantomi. Je povezano z enim namernim načrtom prisvojitve grškega teritorija, ki ima grško identiteto že tri tisoč let ter je vezano na ogromno bolečino in trpljenje grškega naroda«.

Osnovna predpostavka takega razumevanja nacionalne identitete, ki mu v stroki rečejo etnonacionalizem, je, da so nacionalne države nadaljevanje bolj primitivnih, predmodernih entitet, pojav politične nacije v določenem zgodovinskem trenutku pa je zgolj nadaljevanje kulturne nacije (Cederman 2005, 13–14). Kakor opažata Brubaker in Cooper (2000, 7) predstavlja identiteta po močnem (esencialističnem) pojmovanju jedro individualnega oziroma kolektivnega sebstva in temeljni pogoj družbenega obstoja ter je hkrati nekaj, kar je potrebno ovrednotiti, kultivirati, prepoznati in ohraniti.

Esencialistično pojmovanje identite je značilno tudi za realistične teorije mednarodnih odnosov. Tako naslednji citat prestavlja lep primer močnega realističnega razumevanja identitete:

Nacionalne družbe so sestavljene iz številnih družbenih skupin. Nekatere med njimi so antagonistične med seboj, v tem smislu, da se njihove zahteve medsebojno izključujejo /.../ Pluralizem notranjih uvrščanj in konfliktov torej vtiskuje udeležencem relativnost njihovih interesov in lojalnosti in tako blaži spopade med različnimi skupinami. Ta pluralizem vnaša v intenziteto poistovetovnja nekakšno ekonomijo, v tem smislu, da se mora istovetnost razpršiti na več skupin in dati vsaki, kar ji gre /.../ Prekrivanje družbenih vlog, ki jih igrajo različni člani družbe, na ta način nevtralizira konflikte in jih drži v mejah, da vsak član družbe lahko igra istočasno več različnih vlog /.../ Delijo isti jezik, enake običaje, enak zgodovinski spomin, isto temeljno socialno in politično filozofijo, iste nacionalne simbole (Morgenthau 1948/1995: 484–5).

Največja pomanjkljivost realističnega razumevanja identitete je njena analitična »zamrznitev« oziroma eksogenizacija identitete (Cederman in Daase 2003). Zato realistični pristopi dejavnike vztrajnosti nekaterih konfliktov iščejo znotraj samih držav, kar predpostavlja, da je identiteta notranja lastnost države, ki je dana od narave in je zato fiksna. Prepričanje, da je identiteta samoorganizirana oziroma dana od narave, notranje vzdrževana, kar pomeni, da ne zahteva reprodukcije skozi sistem deljenih sistemov med državami, ima po mnenju Mitzen (2000, 355) dve posledici:

- 1) v interakciji se identiteta ne spreminja. Interakcijo vodijo fizične varnostne potrebe in ni povezana z identiteto. Mnogo vrst obnašanj je lahko skladnih z enim tipom.
- 2) prepričanje, da se države zavedajo, kam spadajo, četudi ne morejo delovati na ta način. Če bi bilo vse v redu, bi se iskalec varnosti obnašal v skladu s svojim tipom. Pri tem je treba odkriti pravo identiteto.

Drugi esencialisti pa verjamejo, da je identiteta proizvod zavestnega delovanja posameznikov pri njeni konstrukciji. Toda to je drugačno od konstruktivistične konstrukcije, saj upošteva zgolj materialne vidike kot naravne vire identitete, sem pa spadajo tako objektivni kriteriji kot verovanja in mitsko-simbolni sistemi. V tem smislu je Smithova analiza pomena etničnih korenin modernih nacij prišla do ugotovitev, ki nakazujejo na relativno »istost skozi čas in med ljudmi«, kar pomeni, da gre za esencialistino (močno) pojmovanje identitete:

Zdi se, da v človeški naravi in v človeški izkušnji, vključno z rodovno selekcijo, ni ničesar, kar bi zahtevalo delitev človeštva v etnije; podobno, kot to tudi nikakor ni edini temelj političnih enot. Vendar pa po drugi strani tukaj nikakor nimamo opraviti z povsem prilagodljivimi in spremenljivimi procesi, ki bi bili prepuščeni na milost in nemilost zunanjim silam. Niso zgolj maska ali kanal resničnih družbenih sil ali kulturna povrhnjica, ki pokriva pravo anatomsko strukturo; dojemati jih kot take je napaka, saj imajo neodvisno vlogo in izvorno moč. Instrumentalisti ne razumejo, kako pomemben vpliv imajo miti in zgodovina na človeško prepričanje in delovanje. Današnja družba je laična in je razumljivo, zakaj se ljudje radi opredeljujejo za etnične in nacionalne forme. Tako se današnje generacije ščitijo pred pozabo (Smith 1990, 54).

3.1.2 Kontruktivistično, »šibko« oziroma »heraklitovsko« razumevanje identitete

Najbolj splošno in poenostavljeno rečeno je glavna značilnost konstruktivističnega pojmovanja identitete prepričanje, da je identiteta, če jo razumemo kot nekakšno vrsto družbene inercije, skonstruirana skozi socialne procese oziroma v interakciji (Mitzer 2006, 135–6).⁷⁴ Med konstruktivisti obstaja široko soglasje, da se identiteta uporablja za označevanje partikularnega in omejenega samorazumevanja akterjev, ki predstavlja podlago za definiranje interesov in delovanje (Brubaker in Cooper 2000, 6). Prav v tem je temeljna razlika med konstruktivizmom in realizmom, ki zagovarja univerzalnost (predvsem varnostnega) interesa.⁷⁵ Identiteta je v tem smislu naključen produkt družbenega in političnega delovanja, ki predstavlja osnovo za nadaljnje delovanje (Brubaker in Cooper 2000, 8).⁷⁶

---

⁷⁴ »Spoznanje, da se identitete oblikujejo v odprtih dialogih in da niso predestinirane z nikakršnim vnaprej določenim socialnim scenarijem je pripomoglo k temu, da postaja politika vzajemnega priznavanja vse pomembnejša in vse bolj odločilna. Odrekanje priznavanja pomeni neko vrsto zatiranja« (Taylor 2007,302).

⁷⁵ Konstruktivisti poudarjajo temeljno moč nacionalizma iz različnih razlogov kakor esencialisti. Osredotočajo se na zavestno vzdrževanje identitete skozi politike in mehanizme. Oblikovanje identitete se zgodi relativno hitro, nato pa sledi vzdrževanje, kar je naloga nacionalne države. Institucije in država reproducirajo in vzdržujejo politične identitete, kot posledica konvergence kulture in politike pa se pojavi funkcionalna rešitev v obliki nacionalne države (Cederman 2005, 16).

⁷⁶ Že Weber (2000, 8) je opazil, da je nacionalni občutek različno povezan s političnim združevanjem. Razlike v nacionalnem občutku so torej pomembne in fluidne in vodijo v različne odgovore na vprašanje: »Kakšne zaključke želijo ljudje narediti na podlagi nacionalnega občutka, ki se je izoblikoval med njimi?»

Von Bukest (2004, 81) je sistematično predstavil šest predpostavk konstruktivističnega pogleda na identiteto:⁷⁷

1. Je dinamična in posledično odvisna od konteksta in posameznikov, ki jo konstruirajo
2. Je konstruirana in posledično odvisna od podjetnikov (posameznikov in institucij)
3. Počiva na tradiciji ali kolektivu, sprejemljivi in legitimni trditvi te tradicije, ki ne more biti postavljena pod vprašaj, kritizirana in končno ne more privedi do nove tradicije, in posledično vzdržuje določen stik z zgodovino
4. Je tesno povezana s sistemom (političnih) vrednot, v katerem se giblje, bodisi da gre za stik odobravanja ali zavračanja, v notranjem ali zunanjem sistemu. Posledično prevlada nad tem sistemom, bodisi da se to zgodi z potrjevanjem subkulture, z antiavtoritarno kulturo, z radikalno ali nasilno problematizacijo notranjega ali mednarodnega sistema, ali celo s predlaganjem nove alternativne kulture
5. Riše meje, ima skupno priznано notranjost in zunanost ter znotrajkupinske in zunajkupinske prijatelje in sovražnike
6. Ima center, vodilni motiv kakor v glazbi ali ustrezen skupni imenovalec, ki posameznikom dopušča, da prepoznavajo in artikulirajo svojo zvestobo, kadar se je zavedajo.

Vendar med konstruktivisti obstajajo velike konceptualne razlike glede pojmovanja identitete. Nekateri avtorji razlikujejo med konvencionalnimi in kritičnimi konstruktivisti, skupne značilnosti obeh konstruktivizmov pa so prepričanje v socialno konstrukcijo, intersubjektivnost, učinek identitete na norme in prakse, vzajemno ustvarjanje akterjev in strukture, reflektivnost sebstva in družbe (Hopf 1998, 182).⁷⁸ To razlikovanje se mi zdi

---

Ne glede na to, kako poudarjen in subjektivno iskren zanos se lahko oblikuje med njimi, še vedno ostaja vprašanje, kakšno obliko skupnega delovanja so pripravljene razviti? Socialna tipologija tukaj ni možna.«

⁷⁷ Obstajajo tudi drugačni pogledi. Lustick in Miodownik (2002, 25) na primer menita, da je za konstruktivizem značilnih šest skupnih elementov pri razlagi oblikovanja identitet: 1) identitete se lahko spreminajo skozi čas in prostor; 2) posameznik ima več identitet in prehaja iz ene v drugo; 3) na to, katero identiteto bo posameznik izbral, močno vplivajo politične, ekonomske in socialne strukture; 4) izbira identitete iz množstva identitet je odvisna od družbene intrakcije; 5) najbolj močne identitete nedvomno oblikuje politika, pri čemer je bistvena vloga intelektualcev in politikov, ki oblikujejo in prenašajo diskurz; 6) akterji in strukture se medsebojno oblikujejo.

⁷⁸ Identiteta se je v pozni moderni spremenila, ker je sedaj reflektivno skonstruirana skozi interakcije in institucije. Povečala se je pluralnost identitetnih ponudb, kar pomeni, da lahko identiteto posameznik spreminja in celo zamenja. Identiteta je v tudi stilizirana in izbrana iz identitetnega repertoarja. Identiteta je

najbolj uporabno razlikovanje za naše namene. Po konvencionalnem konstruktivističnem pogledu je identiteta kategorija analize, kritični konstruktivisti pa obravnavajo identiteto kot kategorijo prakse. Zehfuss (2001, 337) v poststrukturalističnem duhu pravi, da so identitete nenehno artikulirane, reartikulirane in izzivane, kar onemogoča, da jih uporabimo kot analitične kategorije. Tako je identiteta hkrati *explanans* in *explanandum* (Von Bukest 2004, 85). Obstajajo tudi razlike glede pojmovanja socialnega prostora. Tako na primer predstavlja za konvencionalne konstruktiviste položaj v družbenem prostoru »položaj v multidimenzionalnem prostoru«, za kritične konstruktiviste pa se »položaj v družbenem prostoru nanaša na položaj v univerzalno predstavljeni socialni strukturi« (Brubaker and Cooper, 2000, 7).

Tako realisti kot tudi konvencionalni konstruktivisti ne postavljajo pod vprašaj časovno-prostorske razsežnosti akterjev kot fiksnih in predsocijalnih entitet (Cederman in Daase 2003, 7).⁷⁹ Temu metodološkemu pristopu rečejo v družboslovju strategija »zmrznitve« oziroma »materializacije«. Wendt (1994, 385) je razlikoval med štirimi tipi identitete,⁸⁰ pri čemer se korporativna nanaša na: »... notranje, samoorganizirajoče se značilnosti, ki osnujejo akterjevo individualnost«, medtem ko se ostale identitete nanašajo na socialno identiteto – so torej »niz pomenov, ki jih akterji prepisujejo samim sebi, kadar zavzamejo perspektivo drugega«. »Zmrznitvi« je podvržena prav korporativna identiteta, kar je Wendt (1994, 384) upravičeval z znanim pojasnilom, da »/.../ če socialni teoriji ni treba pojasniti obstoja ljudi, zakaj bi potem teorija državnega sistema morala razložiti obstoj držav«.

Calhoun (2005, 39) je razloge za antropomorfikacijo videl v dejstvu, da je nacija v klasični politični teoriji konceptualizirana kot nadoseba, celota oziroma korporativno

---

tudi narativna, saj se izraža skozi zgodbe. Zaradi skupka samopredstavitev tako definirana identiteta onemogoča navezovanje stabilnih družbenih odnosov (Ule 2000, 310–17).

⁷⁹ Esencialisti pretiravajo, ko pravijo, da se identiteta mora nekje začeti in da je predmet človekovega delovanja in manipulacije. Konstruktivisti pretiravajo, ko pravijo, da bodo tradicije in identitete izgubile svojo moč, potem ko ljudje izvedo, da so skonstruirane. Namesto, da bi se spuščali v tovrstne debate, se je bolje vprašati, pod katerimi pogoji zgodovinsko skonstruirane identitete dobijo smisel danosti in esencialne neizbežnosti, ki neti patriotsko junaštvo in genocidno ravnanje (Calhoun 2005, 47).

⁸⁰ Wendt (1994, 385) loči med korporativno identiteto, vlogo, vrsto identitete in kolektivno identiteto, pri čemer zadnje tri spadajo v socialno identiteto in so predmet endogenizacije.

telo, problem podobe dozorevanja pa je impliciral, da je (kulturna) nacija že od nekdaj obstoječa.⁸¹ Wendtova metafora »*States are people too*« naravnost nakazuje na dejstvo, da konvencionalni konstruktivisti antropomorfizirajo države, kar po Wendtu (1999, 21) »... ni samo analitična prikladnost, ampak je bistveno za predvidevanje in razlaganje obnašanja držav, tako kot je ljudska psihologija bistvena za razlaganje človekovega obnašanja«.⁸² Logiko konvencionalnega konstruktivističnega pristopa sta Fearon in Wendt (2002, 63) povzela takole:⁸³

Kot racionalisti, so moderni konstruktivisti do velike mere zadovoljni, če trdijo, da imajo opravka z eksogeno danimi akterji, bodisi državami, transnacionalnimi gibanji, mednarodnimi organizacijami. Zato se konstruktivistična analiza oblikovanja identitete osredotoča na konstrukcijo variacije znotraj danega akterjevega razreda, pri čemer je ne zanima, zakaj korporativna identiteta sploh nastane.

Tovrstna strategija je naletela na mnoge kritike.⁸⁴ Guzzini (2000, 159) pravi, da gre za »mešanico konstruktivistične intersubjektivne teorije znanja z individualistično teorijo delovanja«, kar je po njegovem mnenju »eklektična strategija«, ki »reducira znanost na ljudsko psihologijo«. Kot alternativo konvencionalnemu konstruktivizmu predlaga uporabo sociološkega konstruktivizma, ki jemlje »identiteto kot proizvod institucionalnih dejstev, ki so lahko razumljena samo skozi socialno teorijo znanja in intersubjektivno teorijo pomembnega delovanja« (Guzzini 2000, 162). Zehfussova (2001, 326) je razlog

---

⁸¹ Nacija je po tej logiki samoidentična in nedeljiva ter je pojmovana kot posameznik. Johann Fichte je istočasno začetnik individualizma in nacionalizma. Koncept samopriznanja implicira, da je nacija integralna. Vsaka nacija, ki ji je uspelo v procesu individuacije, je dojeta kot nedeljiva in je nosilec posebne identitete. V tem kontekstu in kot odziv na to se pojavijo politike identitete. Pisanje linearnih zgodovinskih naracij nacionalnega razvoja in trditve o primordialni nacionalni identiteti gresta z roko v roki (Calhoun 2005, 40).

⁸² Wendtova teorija je sistemska in to je razlog, zakaj so identitete obravnavane kot dane. Ta esencialistična trditev je problematična za konstruktivistično teorijo (Zehfuss 2001, 337).

⁸³ Po letu 1992 je bila v delih Wendta opazna kombinacija znanstvenega realizma z metodološkim pozitivizmom, kar je naletelo na mnoge kritike, saj takšna kombinacija *a priori* onemogoči kakršenkoli prispevek, ki bi ga lahko znanstveni realizem prinesel v umovanje mednarodnih odnosov (Brglez 2001, 345).

⁸⁴ Wendtova identiteta je antropomorficirana in zreducira kompleksnost identitete na vprašanje mej (Zehfuss 2001, 333). Wendtov antropomorfičen koncept države se ne more soočiti z identitetami, ki so nestabilne. Sprememba identitete je samo prehod iz ene relativno stabilne identitete v drugo, pri čemer so države enotni akterji z možgani, željami in nagnjenji. Izključitev procesa konstrukcije države kot nosilca identitete in domačega procesa artikulacije državne identitete sta del problema. To pa zreducira identiteto na nekaj, kar je predmet pogajanja med državami (Zehfuss 2001, 335).

za nezmožnost, da se transformacija identitete analizira kot diskurziven proces, iskala v dejstvu, da so v Wendtovi razlagi družbenega delovanja fizične poteze središčne. Prepoznavanje retorične prakse ali verbalne komunikacije je po njenem mnenju sicer pomemben korak v pravi smeri, toda mu ne uspe določiti, kako je treba analizirati diskurz. Cederman in Daase (2003, 10) pravita, da konvencionalni konstruktivisti puščajo korporativno identiteto nedotaknjeno, kar zmanjšuje razlagalno moč in uporabnost pristopa.

Razlike med konvencionalnimi in kritičnimi pogledi na identiteto se najbolj kažejo v različni metodologiji in epistemologiji.⁸⁵ Kritični konstruktivisti posvečajo posebno pozornost zgodovinskim in prostorskim pogojem nastanka identitet in verjamejo, da je konstruktivizem teorija procesa, kar implicira, da identitete ne morejo biti fiksne ali vnaprej dane (Hopf, 1998, 196).⁸⁶ Značilnost kritičnih konstruktivistov je tudi pozornost, ki jo posvečajo diskurzivnim pogojem nastanka in ohranjanja identitete oziroma analizi jezika. Identiteta je po tem pogledu pomembna zato, ker s pomočjo jezika izvaja reprezentacijsko oziroma diskurzivno moč, ki ji pomaga prisiliti svojo žrtev, da se odpove lastni različici sporne zgodbe (Mattern 2001, 351). Identitetna politika moči se kanalizira skozi diskurzivno »puško«, in sicer s pomočjo dveh narativnih orodij oziroma jezikovnih struktur: Teror in Izgnanstvo. Obe strukturi sta prisotni v naraciji kolektivne identitete. Teror inkorporira odpadnike v *status quo*, Izgnanstvo pa jih izključi iz identitete (Mattern 2001, 352).

Guzzini (2000) s pomočjo Bourdieujevega koncepta habitusa dokazuje, da identitet ne moremo razumeti zunaj polja, s katerim so v medsebojnem odnosu (re)konstrukcije,

---

⁸⁵ Brglez (2006, 110–11) meni, da trenutno potekata v teoriji mednarodnih odnosov dve vzporedni, a ločeni razpravi: prevladujoče ameriška razprava med racionalisti in družbenimi konstruktivisti znotraj pozitivističnih epistemoloških premis in prevladujoče evropska razprava med družbenimi konstruktivisti in poststrukturalisti, ki zavračajo kakršnokoli epistemološko meta-osnovo. Podobno Zehfuss (2001, 341) opaza, da v nasprotju s postmodernimi misleci konstruktivisti upoštevajo že ustaljene postopke in metodologije družbenih ved in debatirajo z racionalisti.

⁸⁶ Kohn (2000, 66) v konstruktivističnem duhu trdi, da je razumevanje zgodovine nacij odvisno od razumevanja njihove fenomenologije in njihovih lastnosti. »Lastnosti nacije niso niti predzgodovinsko ali biološko opredeljene, in tudi ne fiksne skozi čas; temveč so produkt socialnega in intelektualnega razvoja, brezštevilnega stopnjevanja delovanja in reakcije, med katerimi so nekatera le težko opazna v toku zgodovine in iz katerih zgodovinarji izberejo samo tisto, kar se jim zdi pomembno.«

medtem ko je samo polje produkt zgodovine, s pomočjo katere so se polju specifične prakse akumulirale, spreminjale in rekonstruirale. Poanta pristopa je v zavračanju predpostavk teorije individualnega delovanja, po katerih je človeku v vsakem trenutku dostopna prava informacija, ki mu omogoča sprejemanje racionalnih odločitev. Bourdieu pa je dokazoval, da se posameznik konstituira kot subjekt skozi sheme percepcije, mišljenja in delovanja t.j. habitus, ki si ga pridobi v polju (Bourdieu 1980, 91). Zato sklene, da idetiteta predstavlja polju specifično vrednoto.

Verjetno že sam dosednji potek naše razpave bralcu da slutiti, v katero smer bo le-ta šla v nadaljevanju. Že zaradi same narave raziskovalnega vprašanja se celotna razprava osredotoča na družbeno konstrukcijo realnosti, v kateri enote analize in pojavi obstajajo zgolj zato, ker jim ljudje pripisujemo pomen. Guzzini (2000, 161) je čudovito opazil, da je temeljno »/.../ za interpretativno oziroma hermenevtično razumevanje znanosti to, da k človekovemu delovanju, ki velja za pomembno v družbenem svetu, ne moremo pristopiti brez interpretacije, t.j. brez razumevanja pomena, ki mu je pripisan.« Materializacija družbenih pojavov, ki ima v vsakdanjem življenju še kako pomembno funkcijo za vzpostavitev kognitivnega družbenega reda, nam ne more biti v pomoč, ker omejuje našo kognitivno in interpretativno sposobnost za razlago logike in dinamike obravnavanih pojavov. Pri njihovi obravnavi je treba imeti v mislih, da imajo skonstruirani družbeni pojavi svoje zakonitosti obstoja, svoje življenje, ki se je začelo v danem trenutku zgodovine in pa tudi svoj konec ali pa nadaljevanje. Danforth (1995, 25) v tem smislu pravi, da imajo znanstveniki »/.../ intelektualno dolžnost, da dekonstruirajo težnje materializacije nacionalističnih ideologij, ki so predmet preučevanja«.

Iz teh razlogov smo se v uvodnem poglavju tega diplomskega dela lotili širšega vsebinskega vpogleda v makrozgodovinske procese, skozi katere so se narodi iz zgolj idejnih konstruktov razvili v temeljno enoto družbenega sveta in predmet materializacije. Sedaj pa se velja lotiti prikaza različnih konstruktivističnih strategij, ki nam utegnejo biti v pomoč pri kasnejši analizi. Pri tem morajo biti opazovalci opremljeni s »habitusom« družbenih prizorišč, v katerih potekajo pojavi in procesi, ki so predmet opazovanja in interpretacije.

Glede na to, da dokazujem, da je obravnavan spor v svojem bistvu bolj identitetne kot varnostne narave ter da je – kakor sem omenil že v uvodu – posledica zgodovinskih okoliščin nastanka obeh narodov in držav in potrebe po (re)konstrukciji nacionalnih oziroma državnih identitet, je treba poiskati pristope, ki zaobjemajo nastajanje in obstoj akterjev v času in prostoru, spreminjanje njihove narave in identitete ter analizo narave in funkcije samih identitet.

3.2 Sociacijska strategija endogenizacije korporativnih identitet

O pomanjkljivostih konvecionalnega konstruktivizma in težnji k antropomorfikaciji oziroma strategiji zmrznitve korporativne identitete kolektivnih akterjev smo že govorili v prejšnjem podpoglavju. Ravno kot kritika tega pristopa je nastala nova različica konstruktivizma – sociacijski konstruktivizem.

Tabela 3.1: Endogenizacija v teoriji mednarodnih odnosov

Teoretična entiteta, ki je endogenizirana	Neorealizem, Neoliberalizem	Družbeni konstruktivizem	Sociacijski konstruktivizem
Korporativne identitete			6
Socialne identitete		3	5
Interakcija	1	2	4

Vir: Cederman in Daase (2003, 8).

Najprej dve kratki pojasnili. Če eksogenizacija pomeni zmnitev določenih nivojev analize oziroma strategijo materializacije, potem pomeni endogenizacija opustitev predpostavk, ki jih imamo za skonstruirane, zaradi česar morajo biti podvržene endogenizaciji (Cederman in Daase 2003, 7). Drugo pojasnilo se nanaša na tri razrede teoretičnih entitet, ki so predmet endogenizacije: interakcija kot proces konflikta in sodelovanja ter socialno in korporativno identiteto kot dvojčka Wendtove dihotomizacije, ki sem ju že pojasnil v prejšnjem podpoglavju. Cederman in Daase (2003, 8) pojasnjujeta,

da pod pojmom socialne identitete razumejo na primer utemeljitvene mite nacije, korporativna identiteta⁸⁷ pa se nanaša na meje in kriterije članstva ter ostale materialne manifestacije identitete, pri tem pa združitve in razpadi etničnih skupin ne vodijo nujno v spremembo relacijskih konceptov, vendar nujno spremenijo korporativno identiteto. Sociacijski konstruktivizem po njunem mnenju predstavlja poizkus povečanja razlagalne moči konstruktivizma, ki se izogne nevarnosti približevanja postmodernemu relativizmu.

Kako pa nam lahko ta pristop pomaga? Že na prvi pogled nam postane jasno, da nam sociacijski konstruktivizem s tem, da se vzdrži zmrznitve korporativne identitete držav, omogoča v logiko interpretacije in razlage vpeljati dinamiko nastajanja in razvoja narodov in držav, kar je za našo analizo bistvenega pomena. Simmelov koncept sociacije predpostavlja, da družba torej ni statična struktura, temveč prej nastajajoča entiteta, ki jo ustvarjajo procesi povezovanja posameznikov tako kot produktov kot članov družbe, ki jih imenuje sociacija, pri čemer niti akterji ne struktura niso privilegirani kot ontološko izhodišče (Simmel 1917/1993). Simmel se tudi sprašuje o mehanizmih obstoja makronivojskih skupin vpričo velikega števila posameznikov, dolgega trajanja in obsežne prostorske razprostranosti ter na ta način identificira tri mehanizme: kohezijo preko intersubjektivne kategorizacije, trajanje skozi medgeneracijske mehanizme prenašanja in utelešenje skozi oblikovanje meja (v Cederman in Daase 2003, 12).

Vsak izmed teh mehanizmov je lahko podvržen endogenizaciji, s čimer se razrahljajo predpostavke klasičnega konstruktivizma in tako se odpre pot za aplikacijo sociativnega pristopa v analizo. Da bi endogenizirali prvi mehanizem moramo upoštevati, da je »vsaka komunikacija podvržena določeni kognitivni distorziji, kar nas sili k temu, da se zanašamo na določena posploševanja«, pri čemer sicer »ni mogoče predvideti točnega učinka kategorizacije, lahko pa predlagamo, da je simbolni okvir dejanj in akterjev

---

⁸⁷ Hroch (2000, 611) opaža, da identifikacija z nacionalno skupino vključuje konstrukt posebljene nacije, pri čemer je preteklost nacije skonstruirana kot preteklost posameznika, njeni porazi in zmage pa kot del posameznika. Ljudje torej razumejo nacijo kot eno telo. Če se slučajno zgodi, da se iz telesa odreže en košček, to povzroči bolečino. Če na primer pripadnikom naše etnične skupine za mejo grozi asimilacija, je to razumljeno kot amputacija nacionalnega »telesa«. Hrochovo opažanje je lep primer metafore za korporativno identiteto.

sposoben nenadoma spremeniti strateške smeri« (Cederman in Daase 2003, 12–13). Narodi so torej »zamišljene skupnosti«, katerih socialna kohezija je odvisna od kulture kot politično relevantne kategorije, ki predstavlja zgolj višji in inkluzivnejši nivo abstrakcije, kar je zelo koristna ugotovitev za našo analizo.

Endogenizacija medgeneracijskih mehanizmov prenašanja⁸⁸ nam lahko pomaga razumeti, kako se akterji in delovanje sooblikujeta, kar je zelo podobno konceptu ontološke varnosti (podrobneje v nadaljevanju). Avtorja v tem smislu ugotavljata, da »nekateri vzorci interakcije kot stranski učinki izhajajo iz želje po ustvarjanju, vzdrževanju, uničenju in spreminjanju korporativnih identitet« ter da »v teh primerih samoreprodukcija odklanja obnašanje v smer, ki sicer ni pričakovana od popolnoma varnih akterjev« (Cederman in Daase 2003, 15).

Morda je za nas najbolj zanimiv rezultat endogenizacije mehanizmov⁸⁹ za utelešenje s pomočjo oblikovanja meja, torej dematerializacije omejenega teritorija države/nacije, ki ga pogosto samoumevno jemljemo kot naraven pojav. Simmel (1908, 697) je mnenja, da »/s(ociacijska teorija mora endogenizirati meje, ker meja ni prostorsko dejstvo s socialnimi implikacijami, ampak prej sociološko dejstvo, ki se prostorsko oblikuje« (citirano po Cederman in Daase 2003, 16).⁹⁰ Meje so torej politična manifestacija političnih procesov, ki razdelijo skupine in urejajo znotrajskupinsko komunikacijo, Anssi Paasi (1996, 8) pa trdi, da se to zgodi skozi prostorsko socializacijo, ki je »proces skozi katerega se individualne akterje in skupnosti socializira kot člane določenih teritorialno omejenih prostornih entitet in skozi katerega bolj ali manj aktivno ponotranjajo kolektivne teritorialne identitete in deljene tradicije«.

---

⁸⁸ Medgeneracijski mehanizmi prenašanja so: 1. prostorsko omejevanje (države, *jus solis*); 2. biološko in družbeno prenašanje iz ene generacije v drugo; 3. čisto kognitivno dorečen pojem skupinske pripadnosti (Cederman in Daase 2003, 14).

⁸⁹ Od znotraj so trije mehanizmi, ki zagotavljajo enotnost: 1. institucije, 2. jezik in 3. notranja migracija. Zunanjo razsežnost pa sestavljajo gibanje ljudi čez meje in medskupinski konflikti (prav tam, 16).

⁹⁰ Barth (1996, 79) podobno trdi, da je fokus njegove analize etnična meja, ki definira skupino, in ne kulturna sestavina, ki jo zapre. Meje so po njegovem mnenju družbeno skonstruirane, čeprav lahko imajo teritorialne dvojnike.

Implikacije sociacijskega konstruktivizma so za našo analizo zelo koristne. Morda najbolj koristna ugotovitev Simmla je ta, da »zunANJI konflikt vodi v večjo znotrajskupinsko kohezijo«, oziroma da »konflikt ne vodi zmeraj nujno v dezintegracijo, konfliktne situacije pogosto sprožijo sociacijsko dinamiko, ki okrepi notranjo kohezijo že obstoječih skupin, ali ustvari skupinsko zavest tam kjer le-ta ni obstajala pred konfliktom« (Cederman in Daase 2003, 11). Danforth (1995, 18) v tem smislu ugotavlja, da vojne ustvarijo nacije s spreminjanjem nedoločenega občutka etnične razlike v ostro nasprotujoče si nacionalne identitete, čeprav se pogosto trdi, da se narodi vojskujejo med seboj zaradi nacionalističnih čustev.

S takim ontološko fleksibilnim in epistemološko intersubjektivnim sociološkim pristopom je Simmel že na začetku 20. stoletja vsaj implicitno napovedal sodobno akademsko tradicijo, ki se je razvila šele v zadnji četrtini stoletja v obliki poststrukturalizma in družbenega konstruktivizma. To nam pomaga razumeti, da so konflikti lahko konstitutivni dejavniki identitet; tako lahko ubijanje Tutsijev v Ruandi in vojno po razpadu Jugoslavije razumemo kot vajo za graditev skupnosti oziroma sredstvo za preoblikovanje etno-političnega zemljevida (Cederman in Daase 2003, 26). Slednje nam pomaga razumeti, da nam lahko zgolj močno institucionaliziran sistem klasifikacije, ki naredi določene kategorije dostopne za reprezentacijo družbene stvarnosti, pojasni, zakaj v Ukrajini živijo tako Rusi kot Ukrajinci kljub neobstoju etnično objektivnih razlik med ljudmi (Brubaker in Cooper 2000, 27).⁹¹

Navsezadnje vojne in nacionalni konflikti ne potekajo vedno med definiranimi nacijami z dokončno oblikovanimi identitetami, temveč so usmerjene k ustvarjanju večje notranje enotnosti, povečanju teritorija in vključitvi želenih posameznikov v nacionalno kategorijo. Vojne za nacionalno združitev so s strani zgodovinopisja predstavljene kot

---

⁹¹ Antropolog Danforth (2000) je v članku »How can a woman give birth to one Greek and one Macedonian« v antropološkem duhu pojasnil proces nastajanja dveh korporativnih nacionalnih identitet med člani iste etnične skupine in celo družine. Nacionalna identiteta je v tem primeru zgolj tanka kulturna povrhljica nad etnično identiteto, ki je bila predmet politizacije. Barth (1996, 79) je etnično skupino definiral kot pripisano in ekskluzivno skupino, čigar narava kontinuitete je odvisna od vzdrževanja meje, pri čemer je dihotomizacija med člani in nečlani znak narave kontinuitete. Socialni dejavniki so kriterij za članstvo ne glede na objektivne razlike. Takšno intersubjektivno pojmovanje etnične skupine nam pomaga razumeti proces nastajanja dveh nacionalnih identitet znotraj ene etnične skupine.

notranje vojne, čeprav gledano iz takratne perspektive temu ni bilo tako. Nacionalizem je bil v tem smislu vedno stvar politik identitete (Calhoun 2005, 42). Zato nekateri avtorji precej kruto opozarjajo, da obravnavanje korporativnih identitet kot neproblematičnih in eksogenih retroaktivno legitimira prizadevanja storilcev genocida za oblikovanje zelenih skupinskih mej (Lapid in Kratochwil 1996 v Cederman in Daase 2003, 26).⁹²

3.3 Varnostna dilema ali dilema ontološke varnosti?

Že Simmel (v Cederman in Daase 2003, 12) je v svoji znani knjigi »Kako je družba možna?« opazil, da temelji vsaka komunikacija na posploševanjih, kar je posledica človekove kognitivne distorzije, t.j. nesposobnosti možganov, da procesuirajo ogromno količino informacij, s katerimi se soočajo v vsakodnevnem kaotičnem življenju. Zato ljudje razmišljamo v smislu splošnih kategorij ter čutimo »potrebo po doživljanju sebe kot celote, ki je nepretrgana in obstoječa namesto nenehno spreminjajoča se«, kar se v stroki označuje za ontološko varnost (Mitzen 2006, 342). Razvoj družboslovja v zadnjih desetletjih je še dodatno okrepil prepričanje, da imajo poleg materialnih dejavnikov pri oblikovanju in vzdrževanju kolektivnih identitet velik vpliv tudi nematerialni dejavniki. Teorija socialne identitete na primer trdi, da razvoj identitete ni produkt soodvisnosti, ampak posledica samokategorizacije⁹³ (Hays Gries 2005, 239).⁹⁴

Glede na to, da se družbene okoliščine spreminjajo, se morajo deljeni pomeni nenehno definirati v skladu z njimi. V tem smislu je identiteta proces, ki nikoli ni končan. Identitete so torej nestabilne, reprezentacijska moč pa pomaga preseči to ranljivost (Mattern 2001, 360). Posamezniki ontološko varnost oziroma kognitivno in vedenjsko stabilnost dosežejo skozi rutinizacijo vsakodnevnih opravil, identiteta pa je prav tako

---

⁹² Predstave o trdnih in substancialnih identitetah so le socialne konstrukcije z relativno zgodovinsko veljavo, subjektivni korelati in duševne predpostavke za ohranjanje hierarhičnih struktur (Ule 1993, 245).

⁹³ John Turner (1978 v Hays Gries 2005, 239) je odkril, da ima skrb za socialno identiteto prednost pred posameznikovim prizadevanjem za samointeres. Socialna teorija identitete izziva realistično teorijo tekmovanja, tako kot konstruktivizem izziva realistične pristope v teoriji mednarodnih odnosov. Za nove pristope je značilen premik fokusa iz objektivnih interesnih konfliktov na dinamiko identitete.

⁹⁴ Praprotnik (1999, 24–5) pravi, da ni vzgib ali želja tista, ki vodi posameznika k reprodukciji različnih identitet, temveč predvsem potreba po vzpostavljanju družbene kohezije. Za mitološko konstrukcijo družbe so potrebni posamezniki, ki so sposobni »sanjati« celoto, ki ji želijo pripadati.

oblikovana in vzdrževana skozi odnose (Mitzen 2006, 342). Ontološka varnost je torej varnost sebstva oziroma boljše rečeno subjektiven smisel o tem, kdo si, kar omogoča in motivira delovanje in izbiro (Mitzen 2006, 344). Osebno socialno identiteto lahko v tem smislu razumemo tudi kot »del pozameznikovega samopojmovanja, ki izhaja iz zavedanja članstva v socialni skupini /.../ skupaj z vrednotnim in emotivnim pomenom, ki je dodeljen članstvu. Skupina je tako vsebovana v posameznikovem samopojmovanju – njene skrbi postanejo skrbi posameznika« (Hays Gries 2005, 240). Tako razumljena ontološka varnost oziroma varnost identitete predstavlja osnovo in predpogoj za delovanje, ker omogoča vzpostavitev kognitivnega reda, posledice delovanja pa bodisi reproducirajo ali nasprotujejo identiteti, pri čemer je stabilnost identitete odvisna od prakse. Hkrati pa »akterji razvijejo kognitivno prepreko, ki preprečuje na ravni prakse možne dogodke, ki lahko ogrožajo telesno ali psihološko integriteto akterja« (Mitzen 2006, 344).⁹⁵

Navedeno razumevanje identitete je zelo podobno Bourdiejevemu konceptu habitus, ki je materijalizacija kolektivne zgodovine oziroma nagnjenje k delovanju, percepciji in mišljenju na določen način ter zagotavlja aktivno prisotnost preteklih izkušenj – sheme percepcije, mišljenja in delovanja, ki težijo k reprodukciji v skladu s poljem v določenem zgodovinskem obdobju (Bourdieu 1990 v Guzzini 2000, 165). Lyorath (1988 v Mattern 2001, 362) je ugotovil, da je naracija temeljni način reprezentacije identitete.⁹⁶ Identitete dosegajo relativno stabilnost skozi narativni postopek »pritrjevanja«, ki stabilizira

---

⁹⁵ V tem smislu Praprotnik (1999, 61–2) trdi, da za konstitucijo nacionalne identitete in reprodukcijo nacionalizma ni pomembna samo njegova vsebina, temveč tudi same diskurzivne prakse, ki igrajo pomembno vlogo v izražanju, legitimaciji in vključevanju nacionalizma v družbo. Diskurz pa je »socialna akcija in praksa, ki »upomenja« družbo in je hkrati sociokulturna, politična in ideološka praksa v procesu definiranja socialnega sistema in njegove strukture.«

⁹⁶ Naracije imajo dve komponenti, in sicer fraze in vezne člene. Fraze so koncepti, ideje, posamezniki, ki kontruirajo, imenujejo in definirajo označenca. Vezni členi so mehanizmi za povezovanje fraz, pri čemer predstavlja povezovanje diskurzivno dejanje, ki združuje različne označenca v večji kontekst. Fraza dobi smisel v določenem kontekstu s pomočjo veznih členov in skozi naracijo (Mattern 2001, 363). Povezovanja fraz oziroma naracija opisuje določeno znanje oziroma »realnost«. Potem ko je naracija vzpostavljena, se ustvari nova »realnost« oziroma socialna struktura, ki organizira pričakovanja, kalkulacije in obnašanje. Identitete so torej »realnosti«, ki oblikujejo obnašanje in so ustvarjene skozi naracijo. Realnost skupne identitete je torej odvisna od vztrajnosti naracije, ki ustvarja vezne člene med frazami (Mattern 2001, 364).

identiteto/realnost v odnosu do tekmovalnih alternativ in hkrati vpliva na sposobnost identitete, da ovekoveči normativne strukture in učinkuje na obnašanje (Mattern 2001, 362). Poanta ontološke varnosti je tudi v tem, da je delovanje večinoma rutinizirano; je stvar navade, ki smo so ji akterji zvesti, ne pa posledica racionalnega tehtanja, pri čemer je refleksija bolj ali manj zatrta. Rutinsko delovanje zadržuje ontološki strah zunaj diskurzivne zavesti, družba pa je v tem smislu deljen kognitivni red, ki rešuje posameznikov problem ontološke varnosti. Kakršnekoli že so, ljudje verjamejo v svoje rutine, kar pomeni, da lahko razvijejo zvestobo tudi nevarnim rutinam. Ontološka varnost je torej povsem skladna z fizično nevarnostjo (Mitzen 2006, 346–50).

Takšno intersubjektivno in fluidno razumevanje družbe in identitete spominja na Bourdieujevo polje, ki je podsistem deljenih pomenov oziroma modeliran niz praks, ki sugerira primerno delovanje v skladu s pravili in vlogami ter definira in pojasni delovanje; identite, interese ter strategije lahko razumemo šele potem, ko raziščemo polje (Bourdieu 1990 v Guzzini 2000, 165). To pojmovanje akterja, katerega delovanje je močno zaznamovano s potrebo po ontološki varnosti, se močno razlikuje od racionalnega agenta kot maksimizatorja koristi, ki smotrno odloča in deluje za doseg notranje konsistentnih ciljev zavedajoč se posledic delovanja in ima zaupanje v kognitivno stabilnost okolja⁹⁷ (Mitzen 2006, 345).

Če pa predpostavimo, da so tudi države iskalke ontološke varnosti (zaradi potreb svojih članov), dobimo koristno razlago, zakaj nekatere države kljub domnevno miroljubnim preferencam vztrajajo na konfliktnem obnašanju. Tako imenovana »večna rivalstva« so za realiste eksogena interakciji ter plod neracionalnega in patološkega obnašanja, katerega vzroke je potrebno iskati znotraj držav;⁹⁸ zagovorniki ontološke

---

⁹⁷ Guzzini (2000, 163–4) dokazuje, da so pri meta-teoriji racionalne izbire oziroma behavioristični teoriji delovanja problematični nepravilno razumevanje norm in pravil in deduktivno izpeljane predpostavke o egoističnih preferencah agensa. Očitki so leteli tudi na mešanico ekonomske metodologije in intersubjektivne ontologije, kar je privedlo do razumevanja institucij kot nekakšnega materialnega preostanka stateškega delovanja.

⁹⁸ Realisti (npr. Jervis 1999, 1976, Copeland 2000 v Mitzen 2006, 355) trdijo, da je tip države samoorganiziran, z drugimi besedami prej »dan od Narave« kot odvisen od socialnih odnosov, notranje ustvarjen in vzdrževan. Tip identitete, ki je subjektiven, ne zahteva sistema deljenih pomenov med državami, ki bi ga ohranjali. Tip je notranja lastnost. To ima dve posledici: prvič, v interakciji se identiteta

varnosti pa trdijo, da so države lahko zveste meddržavnim rutinam, ki se spogledujejo s fizično negotovostjo, če jim le-te zagotavljajo ontološko varnost (Mitzen 2006, 354). Mitzen nadalje trdi, da subjektivne vloge (kot tip identite v Wendtovem smislu) dobijo pomen šele v interakciji, pri čemer je medsebojno pripoznanje⁹⁹ konstitutivnega pomena za akterja kot objekta v socialni izkušnji.¹⁰⁰

Iskanje varnosti pač ni notranja lastnost države, kakor je hribovitost, kar pomeni, da morajo najprej drugi pripoznati naše lastnosti (Mitzen 2006, 357). Wendt (1994) pravi, da »potreba po ontološki varnosti vodi države v prizadevanje privolitve priznanja drugih držav.« Tudi socialni psihologi ugotavljajo, da druge potrebujemo zato, da potrdijo naše mnenje o nas samih, pri čemer nam je še vedno pomembnejša naša percepcija o tem, kako nas drugi sprejemajo, kakor pa njihova dejanska percepcija, s čimer pridobivamo znanje o naših individualnih in socialnih identitetah skozi primerjanje s drugimi posamezniki in skupinami (Hays Gries 2005, 241–2).

Bistvo predpostavke, da so države iskalke ontološke varnosti je ta, da države vendarle lahko dajejo prednost nevarnim tekmovalnim rutinam, ki jim zagotavljajo ontološko varnost oziroma odgovor na vprašanje, »kdo so«, pred potrebo po fizični varnosti. V skladu s tem so pripravljene tudi na vojno, če vedo kaj lahko pričakujejo (Mitzen 2006, 360–1). »Pojav inercije, ki mu rečemo red, je sproduciran skozi socialne procese; spremembe niso nič več kot prekinitve, ki premagajo ali spremenijo te procese« (Wight 2001 v Mitzen 2006, 364). Bourdieu je opazil, da »vsak vzpostavljen red teži k /.../ naturaliziranju svojih lastnih arbitrarnosti« (Bourdieu 1977: 164 v Bakić-Hayden in Hayden 2007, 443). Konflikt tako lahko pomaga državni identiteti, četudi grozi njenemu telesu (Mitzen 2006, 365).

---

ne spreminja. Interakcijo vodijo fizične varnostne potrebe, ki niso povezane z identiteto. Mnogo vrst obnašanj je lahko skladnih z enim tipom. Druga posledica atomizma je prepričanje, da se države zavedajo, kam spadajo, četudi ne morejo delovati na ta način. Tip je torej aspiracija, kognitivna koncepcija, kaj bi država želela biti, če bi bile okoliščine drugačne. Mitzen (2006, 356) se dalje sprašuje: »Če se države zaradi logike varnostne dileme počutijo prisiljene izogibati se sodelovanju, čeprav se definirajo kot iskalke varnosti, v kakšnem smislu potem pravzaprav iščejo varnost.«

⁹⁹ Potreba po pa priznavanju je ena od gonilnih sil, ki oblikujejo nacionalistična gibanja v politiki, saj se nam zdi zahteva po priznavanju zaradi domnevne povezave med priznavanjem in identiteto nujna (Taylor 2007, 291).

¹⁰⁰ Po Meadu (1934/1997) se »sebstvo« konstituira, kadar oseba postane objekt v socialni izkušnji.

3.4 (Ne)nujnost identitetnih konfliktov: ugotovitve socialne psihologije.

Na koncu teoretične razprave se bom ukvarjali z vprašanjem (ne)izogibnosti identitetnih medskupinskih konfliktov, pri čemer si bom pomagal z najnovešimi ugotovitvami relevantnih socialnih psihologov. Morda je korektnije vprašanje preformulirati takole: v katerih okoliščinah oziroma pod katerimi pogoji so konflikti verjetnejši? Debata o (ne)inherentnosti konfliktov v svetovni politiki je verjetno stara kakor človeštvo. Izhajajoč iz predpostavke, da je človekova narava sebična ter v skladu s prepričanjem v primordialno identiteto, večina realistov meni, da je konflikt »neizbežna lastnost medskupinskih in meddržavnih odnosov« (Mercier 1995, 233), nekateri pa so ta argument razširili tudi na »konflikt civilizacij« (Huntington 1993).¹⁰¹

Konstruktivistični pristopi se osredotočajo bolj na socialne kakor materialne dejavnike, najbolj znana konstruktivistična kritika realističnega razumevanja konflikta pa pride izpod peresa Wendta (1992, 394–5), ki v znanem stavku pravi: »Samopomoč in politike moči ne izhajajo logično ali vzročno iz anarhije«. Hays Gries (2005, 237) daje prav vsem pogledom in pravi, da identiteto lahko razumemo kot neodvisno spremenljivko (možen vzrok za konflikte; tako jo tudi sam razume) in kot odvisno spremenljivko, ki je posledica objektivnega materialnega konflikta interesov. S pomočjo Brewerjevega faznega procesnega pristopa (Brewer 2000 v Hays Gries 2005, 239–40), ki se prične od spodaj navzgor in vključuje: (1) znotrajkupinsko identifikacijo, (2) znotrajkupinsko pozitivnost, (3) medskupinsko pozitivnost in (4) medskupinski konflikt, se v članku posveti prehodu med drugo in tretjo fazo.

Znotrajkupinska identifikacija in pozitivnost sta značilni za vse skupine, zadnji dve pa nista neizbežni, saj zahtevata spodbudo dodatnih pogojev, pri čemer vez med drugo in tretjo fazo predstavlja medskupinsko primerjanje, ki pa mora biti: (1) poudarjeno, (2) posledično in (3) vsota nič. Vse tri lastnosti so pogoji za tekmovanje, do katerega pa ne bo prišlo, če ni vsaj eden izmed naslednjih zaviralnih dejavnikov prisoten v procesu:

---

¹⁰¹ Calhoun (2005, 51) opaža, da je Huntigtinova delitev sveta na civilizacije domača nacionalističnemu pojmovanju in razumevanju sveta. Takšno pojmovanje odmisli skonstruirano naravo skupin in jih predstavlja bolj zgodovinsko nepretrgane, kot dejansko so.

1. družbena mobilnost – izhod iz družbene identitete,
2. družbena kreativnost – (1) sprememba dimenzije primerjanja,
3. družbena kreativnost – (2) sprememba pomena vrednote, ki je primerjana,
4. družbena kreativnost – (3) sprememba tarče primerjanja,
5. družbena kreativnost – (4) samoiluzija.

Socialna teorija identitete in eksperimentalno delo so pokazali, da se posamezniki identificirajo s skupino ter da obstaja težnja po privilegiranju članov pred nečlani, med razloge, zakaj se posamezniki asimilirajo v skupine, pa znanstveniki navajajo: redukcijo negotovosti, željo po vključitvi in pripadnosti, eksistencialne stiske, samospoštovanje in kolektivno samospoštovanje (Hays Gries 2005, 241). »Kadar je socialna identiteta poudarjena, je sebstvo podaljšano na skupinski prototip, kar je proces, ki vključuje samostereotipiziranje. Skupina je tako predstavljena v posameznikovem samopojmovanju – njene skrbi postanejo skrbi posameznika« (Turner 1987 v Hays Gries 2005, 240).

Vendar, kot smo že rekli, proces medskupinskega primerjanja ni inherentno kompetetiven. Glede na to, da služi pogosto primerjanje za samoizboljšanje, mora biti objekt primerjanja zaželeni in poudarjeni »drugi«. Razen tega je potrebno, nadaljuje Hays Gries (2005, 247), da objekt primerjanja izhaja iz samopojmovanja, kar pomeni, da je za primerjanje relevantna zgolj tista lastnost, ki jo pri sebi najbolj cenimo. Brewer (1999, 435 v Hays Gries 2005, 248) je s čudovito preciznostjo opazila:

Dokler se skupina počuti superiorno glede dimenzij, ki so pomembne za skupinsko identiteto, lahko člani tolerirajo ali priznavajo superiornost druge skupine glede dimenzij manjšega pomena. Toda, kadar imajo skupine iste vrednote in sprejmejo skupno merilo relativne pomembnosti, postane boj za pozitivne posebnosti tekmovalen.

Tretji pogoj za tekmovanje je, da se primerjanje pojmuje kot nekakšno igro ničle vsote oziroma vprašanje statusa, kjer je »naša zmaga njihov poraz« (Hays Gries 2005, 248).

Socialna mobilnost, razumljena kot možnost izhoda iz nezaželene socialne identitete je prvi zaviralni dejavnik medskupinskega primerjanja. To je v veliki večini primerov nemogoče, saj naredi – kakor ugotavljata Brubaker in Cooper (2000, 26): »/M/očno institucionaliziran sistem klasifikacije /.../ določene kategorije dostopne za reprezentacijo

družbene realnosti, uokvirjanje političnih zahtev in organizacijo političnega delovanja«. Spremembo dimenzije primerjanja lahko primerjamo s strategijo samousmiljenja, pri čemer se išče izhod iz neke kategorične dihotomije – na primer zahodnjaška urejenost in posledična hladnost nasproti »topli slovanski duši«. Sprememba pomena primerjane vrednote v smislu prevrednotenja vrednot pa spremeni negativno lastnost v pozitivno. Sprememba tarče primerjanja je na primer sklicevanje na slavno preteklost, kakor je v sredini 19. stoletja Koraes govoril o tem, da morajo sodobni Grki »postati vredni imena slavnih prednikov« (Anderson 1983/1998, 88). Samoiluzija pa pomeni spremeniti poraze v psihološke zmage (Hays Gries 2005, 250–2).

4 Definicija »makedonskega vprašanja«: spor o imenu kot del »makedonskega vprašanja«

Pomen pojma »makedonsko vprašanje« se je skozi zgodovino spreminjal.¹⁰² Cappelli (1998, 129) pravi, da je »makedonsko vprašanje« najbolj moten, zapleten in brutalen konflikt na Balkanu. Pojavilo se je po letu 1878 vzporedno z vzhodno krizo kot del »vzhodnega vprašanja«. Središčno vprašanje se je glasilo: kako razdeliti regijo Makedonija,¹⁰³ ki jo je Glenny (1999, 157) opisal kot najbolj trajno kompleksno multikulturno regijo Evrope. Balkanska diplomacija po letu 1878 se je intenzivno ukvarjala z vprašanjem, kako razdeliti Makedonijo, pri čemer so Bolgarija, Grčija in Srbija želele poseči po tem etnično raznolikem in strateškem ozemlju (Gallagher 2001, 145).

Makedonsko vprašanje se v širšem smislu nanaša na prizadevanja za oblikovanje nacionalnih držav ob hkratni konstrukciji narodov, pri čemer so vsi ti procesi potekali istočasno s slabitvijo in postopnim razpadanjem Otomanskega imperija. Ob tem velja pripomniti, da je regijo naseljevala osupljiva mešanica etničnih skupin, katerim je bilo skupno zgolj to, da so se identificirali z versko pripadnostjo kot edino nadlokalno obliko identifikacije (podrobneje v Gounaris 1995; Shea 2002).¹⁰⁴ Raznolikost prebivastva Makedonije je bila v 19. že tako znano dejstvo, da je navdihnila Francoze, da so mešano solato iz sadja in zelenjave poimenovali »Macedoine« (Danforth 1995, 57). Termin »makedonski« kot kategorija pa se je v tem obdobju uporabljal zgolj za označevanje regionalne identitete (King 1973).

---

¹⁰² Izraz Makedonija so Turki po vzhodni krizi prepovedali, ker naj bi imel nacionalistično konotacijo, regija pa je bila znana kot teritorij »treh vilaetov« (otomanske teritorialno-administrativne enote) – Skopje, Bitola in Solun (Shea 2002, 164).

¹⁰³ Velika balkanska regija Makedonija obsega 67.741,2 kvadratnih kilometrov in je razdeljena med Republiko Grčijo (54%), Republiko Makedonijo (38%) in Republiko Bolgarijo (8%). Regija je bila razdeljena po drugi Balkanski vojni med Grčijo in Srbijo na eni ter Bolgarijo na drugi strani (Apostolski et. al. 1988).

¹⁰⁴ O bodoči identitetni politiki v Makedoniji nam pove veliko izjava Harilaosa Trikupisa, grškega predsednika vlade med letoma 1882 in 1895, ki je izjavil: »Ko se bo začela velika vojna, bo Makedonija postala bolgarska ali grška, odvisno od tega, kdo bo zmagal. Če jo zasedejo Bolgari, bo prebivalstvo slovansko. V kolikor to storimo mi, bomo vse spremenili v Grke« (Shea 2002, 106).

Grčija, Srbija in Bolgarija so z intenzivno politično propagando, ustanavljanjem šol in cerkev, določanjem duhovnikov¹⁰⁵ ter celo pošiljanjem čet, poizkušale vcepiti ljudem »pravi« nacionalni občutek (Danforth 1995, 59). Tako je potekal proces politizacije etničnosti, pri čemer so bile večinoma neizobraženemu prebivalstvu Makedonije nacionalne kategorije naložene od zunaj. Nacionalno identiteto so oblikovale močne politične, socialne, ekonomske in kulturne sile, med katerimi je neizogibno najmočnejša hegemonška moč države. Skozi izključujoče se nacionalne naracije so si trije »balkanski volkovi«¹⁰⁶ prizadevali iz »kmetov narediti Srbe, Bolgare ali Grke«.¹⁰⁷ Nacionalne pravice so bile pojmovane kot zgodovinske in ne naravne, kot je bila to praksa v zahodni Evropi. Romatično sklicevanje na zgodovinske pravice je vodilo balkanske zgodovinarje v retrospektivno iskanje posebnega nacionalnega jedra v globine zgodovine (Gounaris 1995, 409). Boj za teritorij je vodil v skrajno kruta vojskovanja, ki so bila pogosto usmerjena proti civilnemu prebivalstvu Makedonije. Po celem stoletju relativnega miru je preostala Evropa izražala zgroženost nad sporočili vojnih dopisnikov (Gallagher 2001, 147).

Po Balkanskih vojnah in delitvi regije med tri države se je proces homogenizacije še dodatno okreplil.¹⁰⁸ Vendar hegemonška moč držav ni absolutna. Kofos (1999, 3) govori o dihotomiji oziroma trihotomiji »Slovanov« v Grčiji v štiridesetih letih 20. stoletja. Kljub naporom etničnega nacionalizma po pridobitvi lojalnosti vseh državljanov je nacionalna identiteta še vedno fluidna. Z nacionalizacijo etničnih identitet in politizacijo

---

¹⁰⁵ Bolgarska cerkev postane instrument pospeševanja bolgarskih nacionalnih zahtev v Makedoniji v drugi polovici 19. stoletja. Grški duhovniki, ki so imeli dotlej monopol nad verskimi zadevami v Makedoniji, so nasprotovali bolgarski ekspanziji in so prevzeli nacionalistično držo. Duhovniki so bili voditelji tudi v albanskem nacionalnem gibanju. Nacionalni boji in cerkvene politike na Balkanu so tako postali prepleteni v intenzivnem in pogosto nasilnem konfliktu glede lojalnosti vernih, cerkve pa so se postopoma podredile nacionalnim državam (Kitromilides 1996, 206).

¹⁰⁶ Metaforo »trije volkovi« je po drugi svetovni vojni uporabljalo uradno makedonsko zgodovinsko pisje (Bellamy 2002, 118).

¹⁰⁷ Gellner (1983, 95) pravi, da je proces, v katerem posamezniki, ki so se imeli za pripadnike regionalnih ali etničnih identitet (vasi, lokalna narečja, oralna kultura), pridobijo občutek nacionalne identitete, ki je povezana z višjo pisarno kulturo, osrednji vidik v študiji etničnega nacionalizma.

¹⁰⁸ Po delitvi Makedonije nobena država ne dovoli uporabe imena Makedonija v delu ozemlja, ki ga je priključila k svoji državi. Kraljstvo SHS uporablja ime »Južna Srbija«, Grki svojemu novemu ozemlju rečejo kar »Severne province«, Pirinska Makedonija pa je postala »Zadodna Bolgarja« (Shea 2002, 19).

lokalnih kultur se nacionalna identiteta na Balkanu razvije kot tanek sloj na vrhu že obstoječih regionalnih in etničnih identitet (Danforth 2000,14).¹⁰⁹ To še posebej velja za razmere na Balkanu, kjer so na malem prostoru različne nacionalne ideologije tekmovala za lojalnost ljudi, ki pa so imeli podobne objektivne karakteristike. In sicer iz teh razlogov

/b/alkanske identitete ne ostajajo stabilne, saj se spreminjajo čez generacije in mutirajo med vojno ter so ponovno izmišljene po razpadu velikega imerija in države. Tako se ponovno pojavljajo med konstrukcijo nove države. Balkanski nacionalizem povzroča tako divjo strast ravno zato, ker je paradoksalno preveč labilen (Glenny 1999 v Gallagher 2001, 158).

Med vojnama sicer že ustaljeni balkanski nacionalizmi dobijo novega resnega tekmeca v okrepljenem makedonskem nacionalizmu, ki po letu 1944 dobi svojo državo. Nastal je kot zanikanje njihovih nacionalnih zgodb in si je prizadeval za njihov teritorij in lojalnost njihovih ljudi, ugodne svetovne politične razmere pa so samo botrovala njegovemu hitremu razvoju. Tako nastane nova različica »makedonskega vprašanja«, ki doseže svoj vrhunec v grški državljanski vojni, ko »skrb« za revizijo njegovega reševanja prevzame Jugoslavija (Kofos 1999, 4). Strukturne prepreke po drugi svetovni vojni so preprečevale neposredne konfrontacije med grškim in makedonskim nacionalizmom (Zahariadis 1990, 8).¹¹⁰ Ko pa le-teh ni bilo več, se rodi spor o imenu,¹¹¹ ki predstavlja zadnjo manifestacijo »makedonskega vprašanja«, kar bo predmet mojega zanimanja v nadaljevanju.

---

¹⁰⁹ Pavlovich (1999, 160–1), podobno meni, da so bili balkanski narodi definirani v opoziciji do bližnjih drugih ali kot imitacija oddaljenih drugih; intelektualci so oblikovali imenitne zgodbe o državi, ki je bila včasih svobodna, kulturno povzdignjena in egalitarna, dokler ni bila osvojena iz strani tujih osvajalcev.

¹¹⁰ Tudi Demertzis (1999, 27) ugotavlja, da sodobni nacionalizmi niso izbruh antičnega nasilja ali nadaljevanje tradicionalnih sporov, temveč so posledica svetovne »antinomije« med globalnim in lokalnim ter predstavljajo odziv na globalne procese asimetrične integracije na mnogih področjih.

¹¹¹ Na »spor o imenu« je potrebno gledati iz več zornih kotov. Prvič, Grčija zanika pravico do uporabe imena. Drugič, kljub temu, da priznava obstoj posebnega makedonskega naroda, se ne strinja, da ima le-ta pravico uporabljati oznako »makedonski«. Tretjič, gre za prizadevanje, da se makedonski jezik preimenuje v skladu z kompromisnim imenom države. Nekateri avtorji (Triandafyllidou, Calloni in Mikrakis 1997, 10) pravijo, da spor med Atenami in Skopjem ne more in ne sme biti razumljen zgolj kot problem o imenih, saj uporaba imena Makedonija vključuje tudi niz kulturnih elementov. Uporaba teh elementov kot razločevalnih značilnosti nacionalne identitete nove države ne pomeni preproste prisvojitve imena, temveč prej prisvojitve kulture in tradicije.

4.1 Kratka zgodovina Grčije od ustanovitve do druge svetovne vojne s poudarkom na »makedonskem vprašanju«

Čeprav se je vstaja proti Turkom začela že leta 1821, je bila moderna grška država ustanovljena – na ozemlju Peloponeza – šele sedem let kasneje. Vse do leta 1881 grška država sploh ni mejila na regijo Makedonija.¹¹² Princ Oto iz Bavarije leta 1832 postane »kralj Helenov«, s čimer so velike evropske sile želele okrepiti svoj vpliv v novi balkanski državici (Shea 2002, 165). Leta 1833 je bila ustanovljena grška nacionalna cerkev, ki je bila ironično prva razkolniška cerkev na Balkanu, največji zagovornik ustanovitve zasebne grške cerkve pa je bil Amadantios Koraes (Kitromilides 1996, 205).¹¹³ Ioannis Koletis je v govoru leta 1844 pred parlamentom izjavil, da meje grške nacije niso identične z mejami Kraljstva Grčija, kar lahko smatramo za prvo uradno artikulacijo grškega iredentizma (Roudometof 1996, 282). Ideologija grškega nacionalizma je bila artikulirana v t.i. »Veliki Ideji« (*Megali Idea*), ki je predstavljala »kulturni, politični in končno vojaški projekt integracije teritorijev v grško državo« (Triandafyllidou in Veikoi 2002, 193).¹¹⁴ Temelji moderne Grške identitete so torej počivali na jezikovni enotnosti in verski enotnosti pravoslavnih in grškokogovorečih kristijanov na Balkanu (Roudometof 1996, 273).

Resnejši poskusi formuliranja artikularane in konsistentne politike v odnosu do Makedonije pa se začnejo pred Berlinskim kongresom leta 1878, ko je postalo jasno, da

---

¹¹² V tem obdobju je Grčija osvojila Tesalijo, ki je predstavljala regijo med Jonskim morjem na vzhodu, Egejskim morjem na zahodu, regijo Makedonija na severu ter Grčija na jugu. Kofos (1980, 1) pravi, da Makedonija v tem obdobju ni predstavljala prioritete za Grčijo.

¹¹³ Tako se začne proces nacionalizacije cerkva, ki so na ta način postale elementi moderne administrativne strukture novih balkanskih nacionalnih držav. Ekumenski patriarhat kot institucija, ki je utelešala zamišljeno pravoslavno skupnost v Otomanskem imperiju ne glede na etničnost in druge protonacionalne pripadnost, pa je vse te procese opazoval iz razdalje, kar je predstavljalo oviro za zagovornike nacionalnih idej. Leta 1872 Patriarhat obsodi filogenetizem oziroma nacionalizem in rasizem (Kitromilides 1996, 205). Vendar kasneje tudi sam Patriarhat ne ostane imun na izzive nacionalizma. Boj proti panslavizmu in bolgarski cerkvi v Makedoniji združi grško državo s Patriarhatom. Do začetka 20. stoletja se politika Patriarhata popolnoma spremeni. Novi duhovniki zagovarjajo podrejanje politik pravoslavne cerkve direktivam nacionanega centra v Atenah (Kitromilides 1996, 207).

¹¹⁴ Cilj »Velike Ideje« je bila osvojitve *Irredente*, ki vključevala vse teritorije, naseljene z etničnimi Grki, pri čemer je etničnost definirana v smislu jezika, kulture, zgodovinskih spominov in religije. *Irredenta* se je razširjala na sever ter vključevala Makedonijo, Trakijo ter severno balkanske regije severno od Donave. Na Vzhodu so se iredentistične zahteve nanašale na Egejske otoke, Ciper, Kreto, Malo Azijo in dele Anatolije (Triandafyllidou in Veikoi 2002, 204).

bo »makedonsko vprašanje« predstavljalo »vroči kostanj« v odnosih med balkanskimi državami v obdobju, ki bo sledilo. Pred letom 1870 leti so Grki celotno Makedonijo videli kot bodoči del Grčije, etnično pripadnost prebivalcev Makedonije pa so identificirali s cerkveno pripadnostjo; to je pomenilo, da so vse pripadnike Ekumenskega Patriarhata, ki je bila v tem času edina cerkev v imperiju, smatrali za Grke (Kofos 1980, 1).¹¹⁵

To lahko označimo za začetek »makedonskega vprašanja«. Leta 1897 Srbija s pomočjo Rusije dobi pravico do ustanovitve svoje cerkve v Makedoniji, kasneje pa tudi do ustanovitve šol. Takrat se je dejansko pričela vojna med tremi državami za osvojitvev src, možganov in teles Makedonev (Shea 2002, 105). Ustanovitev bolgarske in srbske cerkve je predstavljala velik izziv grški cerkveni prevladi na Balkanu zato, ker se je slovansko govoreči del prebivalstva Makedonije lažje identificiral z bolgarsko in srbsko cerkvijo.¹¹⁶ Grška diplomacija se je v obdobju med letoma 1879 in 1881 s pomočjo duhovništva, Društva za širjenje grških črk, učiteljev in Ekumenskega patriarhata lotila zbiranja podatkov o dejanskem stanju v Makedoniji (Kofos 1980, 2). Na podlagi analize podatkov so Makedonijo razdelili na tri območja, pri čemer je bilo severno območje izključeno iz »Velike ideje«, na kar so se odzvali uradni zgodovinarji s trditvijo, da je izključitev povsem razumljiva glede na to, da to območje ni pripadalo antični Makedoniji.¹¹⁷ Ker so se zavedali, da v svojem prizadevanju za osvojitvev Makedonije niso deležni zadostne zunanje podpore, so se zanesli na lastne moči. Tako je grška država uporabljala različne metode za širjenje in utrditev »grštva« v Makedoniji, ki so poleg

---

¹¹⁵ Grški optimizem se je utemeljeval tudi na dejstvu, da je bila Srbija takrat še majhna in šibka država, Bolgarija pa sploh ni obstajala. Kasnejša ustanovitev Bolgarske cerkve (1870) in Sanstefanski mir sta močno vznemirila grške elite ter jih spodbudila, da resneje pristopijo k reševanju »makedonskega vprašanja« (Kofos 1980, 1).

¹¹⁶ Tako končno razpade zamišljena skupnost pravoslavnih podanikov v Turčiji, ki je obstajala deset stoletij. Skupno versko identiteto je postopoma nadomeščal novi nacionalni občutek skupnosti, oblikovan s strani nacionalne države, ki je v cerkvi videla močan dodatni pripomoček za ustvarjanje notranje enotnosti in postavljanje zahtev navzven (Kitromilides 1996, 208).

¹¹⁷ Ugotovili so naslednje: 1) Zahteve temelječe na zgodovinskih argumentih ne ustrezajo realnosti; 2. V letih 1879-1880 so poleg balkanskih nacij po Makedoniji posegali tudi nekatere velike sile (Rusija in Avstro-ogrška); 3. Makedonija se ne more več dojemati kot geografsko in etnično enota; 4. Ustanovitev Bolgarske cerkve je dodaten element, s katerim je bilo lažje določiti nacionalnost prebivalcev Makedonije (Kofos 1989, 3).

financiranja cerkve vključevale tudi pospeševanje izobraževanja v grškem jeziku, ukrepe za krepitev ekonomske moči Grkov, ustanavljanje tajnih obveščevalnih služb ter podpiranje oboroženih grških čet (Kofos 1980, 4–7). Vse te aktivnosti so bile usmerjene v utrjevanje grških ozemeljskih zahtev, ki bi lahko bile učinkovito orožje za nasprotovanje zlasti bolgarskim zahtevam v Makedoniji (Kofos 1989, 238 v Danforth 1995).

Želja po ozemlju Makedonije je vodila balkanske države v dve krvavi balkanski vojni. Pogodba iz Bukarešte iz leta 1913 je orisala meje, ki v regiji z majhnimi izjemami obstajajo še danes. Grčija je dobila velikanski del regije Makedonija, ki se ni popolnoma ujema z načrti iz konca 19. stoletja.¹¹⁸ Grška vlada se je nemudoma lotila helenizacije etnično in kulturno mešanega prebivalstva. Med leti 1913 in 1928 je Odbor za preimenovanje toponimov heleniziral vsa imena vasi in mest. Leta 1927 je grška vlada izdala direktivo, s katero je ukazala brisanje vseh slovanskih napisov v cerkvah, prepovedali so celo cerkvene obrede v staroslovanščini, nato pa je leta 1936 diktator Metaxas ukazal še helenizacijo osebnih imen in primkov (Danforth 1995, 69).¹¹⁹ Natančni raziskovanci so prešteli, da je bilo leta 1970 tako spremenjenih kar 1666 krajevnih imen (Kosturski 1994).¹²⁰ Kofos (1989, 3) pravi, da so prav poskusi krute

---

¹¹⁸ V primerjavi z zelenimi mejami, ki jih je opisal Kofos (1989, 4), so bile dejanske meje postavljene kakih 50 kilometrov proti jugu.

¹¹⁹ K antagonizaciji odnosov med grško državo in makedonsko manjšino so prispevali diskriminacijski ukrepi Metaxasovega režima. Mataxasova diktatura 18. decembra 1936 sprejme pravni akt »Ukrepi za ohranitev državne varnosti«, s katerim postanejo majšinske zahteve kaznivo dejanje. Leta 1938 je bil sprejet pravni akt 2366, s katerim prepovejo uporabo makedonščine v domovih. Ustanavljajo večerne šole za učenje grškega jezika, začnejo kampanjo »Govorite grško«, prepovedana je bila celo izražanje tradicionalnih ljudskih običajev, 5000 Makedoncev pa so poslali v taborišča na oddaljene južne grške otoke (Shea 2002, 115).

¹²⁰ Vpričo dejstva, da je v 80-tih letih prejšnjega stoletja veliko grških študentov študiralo v Skopju, je grški parlament v juliju l. 1982 sprejel Zakon št. 1268/82 o strukturi in delovanju visokošolskih institucij, v katerem se s 49. členom predvideva »prepoved, da se grški državljani šolajo na univerzah, na katerih pouk poteka v jeziku, ki je neznan v širši mednarodni skupnosti.« Na podlagi tega zakona je grško Ministrstvo za izobrazbo in religijo 15. novembra 1982 sprejela odlok, v katerem je konkretno navedeno, da »določbe zakona veljajo za makedonske univerze« (podrobneje o podobnih ukrepih grške države v Kosturski 2000).

asimilacije Metaxasovega režima prispevali k antagonizaciji celo tistih »Slovanov«, ki so že razvili grško zavest, kar je prispevalo h krepitvi »slovanske zavesti«. ¹²¹

Z izmenjavami prebivalstva med Grčijo in Bolgarijo ter Grčijo in Turčijo se je demografska situacija obrnila v prid grškega prebivalstva. Tako je z grško-turško izmenjavo v severno Grčijo prišlo 339.004 Grkov iz Anatolije, z grško-bolgarsko pa je 130.000 Slovanov zapustilo Grčijo, kar je rezultiralo v popolni spremembi etničnega značaja grške Makedonije (Pentzopoulos 1962 v Roudometof 1996, 267-9), ¹²² pri čemer se je odstotek Grkov povečal iz 43 % leta 1912 na 86 % leta 1926 (Clogg 1979, 121). ¹²³ Roudometof (2002, 92-3) ugotavlja, da je na ta način nastala »slavomakedonska« enklava v severozahodni grški Makedoniji, ki je razvila odnose medsebojnega nezaupanja z grško vlado. Manjšina je torej postala grški »drugi«, grška vlada pa je v prizadevanju, da se slovasko govoreče prebivalstvo oddalji od Srbije in Bolgarije začela uporabljati novo kategorijo »Slavomakedonci«. ¹²⁴

---

¹²¹ Gibanja nacionalnega separatizma so usmerjena proti novim državam, ki zagovarjajo nacionalno homogenost, ki se še ni uresničila. Upor svoje idejne stebre utemeljuje na ideologiji etničnega nacionalizma, ki je hkrati ideologija izzvane države. Prav izenačevanje lojalnosti državi s članstvom v naciji, spremeni člane nacionalnih manjšin v sovražnike države, pri čemer se periferne etnične skupine želijo otresti oblasti tujcev (Danforth 1995, 21). Ta ugotovitev nam pomaga pojasniti, zakaj je bil makedonski nacionalizem posebej močan prav v Grčiji, o čemer je govoril Roudometof (2002). Prav konflikt z grškim nacionalizmom in upor asimilaciji je mnoge pripadnike slovasko govoreče skupnosti v Grčiji dokončno prepričal, da so »Slavomakedonci« oziroma kasneje zgolj Makedonci.

¹²² Grški tisk je poročal, da je učbenik sestavljen v »makedonskem narečju iz lerinsko-bitolske regije«, grška vlada pa je v prizadevanju, da se jih oddalji od srbskega in bolgarskega vpliva smatrala, da lokalni Slovani predstavljajo posebno etnično kategorijo, ne glede na kategorije, ki so jim jih nalagali. Zgovoren primer odnosa takratnih grških uradnikov do makedonske manjšine je izjava grškega premierja Elefterosa Venizelosa, ki je leta 1930 povedal: »Problem makedonske nacionalne manjšine bo rešen in jaz bom prvi, ki se bo posvetil odprtju makedonskih šol, če bo to nacija zahtevala od mene« (Shea 2002, 114–15).

¹²³ Po vojni s Turčijo, ki se konča leta 1923 s Pogodbo iz Lozane, 1.300.000 beguncev iz Male Azije pride v Grčijo, vsaj polovica pa se jih priseli v severno Grčijo. Med 1913 in 1920 se zgodi prostovoljna izmenjava med Bolgarijo in Grčijo, pri čemer 130.000 Slovanov zapusti Grčijo (86.000 jih odide v Bolgarijo). Celotno grški viri priznavajo, da je prišlo do velikih sprememb v etnični strukturi (Shea 2002, 107–10).

¹²⁴ Toleranca, Teror in Izgnanstvo so tri različne strategije oziroma narativna orodja, ki jih akter uporabi v obrambo izzvane identete/»realnosti«. Izzivi so v otipljivi, materialni ali zgolj v narativni obliki, toda so zmeraj najprej posredovani skozi naracijo (Mattern 2001, 365). »Z vzponom nacionalizma postanejo različne kulture izziv homogeni nacionalni kulturi nacionalne države. Heterogenost postane grožnja nacionalni enotnosti. Na eni strani poteka izključevanje, po drugi istočasna asimilacija in inkorporacija. Proces oblikovanja narodov ustvari manjšine« (Danforth 1995, 20). Makedonska enklava je po izmenjavah in množičnih preselitvah prebivalstva v Grčija postala edina skupnost, ki se ni mogla integrirati v homogeno nacionalno kulturo, skratka edini izziv nacionalni enotnosti in grški nacionalni »drugi«.

Na podlagi bilateralnega protokola z bolgarsko vlado je leta 1924 Grčija prevzela obveznost do varstva »slovansko govoreče« manjšine v Grčiji, kar je predstavljalo uradno priznanje »bolgarske manjšine« v Grčiji (Michailidis 1996, 329). Leta 1925 je grška vlada pod mednarodnim pritiskom natisnila abecednik »ABECEDAR« v lerinsko-bitolskem narečju,¹²⁵ ki je prvi uradni učbenik v makedonskem narečju (Michalaidis 1996, 330). Nekaj mesecev kasneje pa je v uradnem odgovoru namenjem Društvu narodov izjavila, da »prebivalstvo teh vasi ne zna niti srbskega ne bulgarskega jezika in ne govori nič drugega kot slavo-makedonski govor« (Kirjazovski 1990, 186).¹²⁶ Paradoksalno, makedonski jezik kot najpomembnejši označevalec identitete je bil prvič deležen vsaj delnega priznanja prav s strani Grčije.

Leta 1924 so v Sofiji bolgarski, grški in jugoslovanski komunisti ter VMRO (vrhovistička) podpisali dokument o ustanovitvi neodvisne združene Makedonije znotraj Balkanske federacije (Roudometof 2002, 99). Uradno stališče Grške komunistične partije med letoma 1924 in 1935 je bilo takšno, da imajo »Slavomakedonci« pravico do samoodločbe oziroma pravico do »združene in neodvisne« Makedonije, kar je opogumilo mnoge mlade ljudi, da so se identificirali s partijo, s čimer so v besedišču njihovih kritikov postali »bolgarokomunisti«, t.j. posebna kategorija komunistov, ki je kombinacija tako nekdanjih sovražnikov Bolgarov in takratnih sovražnikov komunistov. Karakasidou (1993, 453) opaza, da je samodejno prihajalo do izenačevanja osovražnih kategorij »Slavomakedonec« in »komunist«, obe pa sta bili avtomatično povezani s secesionizmom. Leta 1934 Sovjetska zveza prizna makedonsko nacijo; istega leta pa je bila ustanovljena Komunistična stranka Makedonije v srbskem delu Makedonije oziroma Vardarski Makedoniji (Roudometof 2002, 100).

---

¹²⁵ Lerin (v grščini Florina) je mesto v Severni Grčiji, kjer danes živi večina slovansko govorečih prebivalcev Grčije, ki so sprejeli makedonsko nacionalno zavest. V Lerinu je tudi sedež politične stranke Makedoncev v Grčiji. Bitolsko narečje je bilo zaradi največje jezikovne oddaljenosti od srbskega in bolgarskega knjižnega jezika izbrano za temelj modernega makedonskega knjižnega jezika leta 1944.

¹²⁶ Tiskanje učbenika je bila obveznost iz Protokola Kalfov-Politis iz leta 1924 med bolgarsko in grško vlado. 4. septembra 1925 je bila ustanovljena pisarna visokega komisarja Društva narodov za nacionalne manjšine v Solunu (Shea 2002, 130).

Med drugo svetovno vojno je bil severni del Grčije razdeljen na vzhodno cono, ki je bila pod bolgarsko okupacijo, in zahodno cono, ki je bila pod nemškim nadzorom. Bolgarska oblast je izvajala močno propagando za pridobitev lojalnosti slovansko govorečih prebivalcev, kar jim je bolj uspelo v vzhodnjem in srednjem delu grške Makedonije kakor v nemški zahodni coni,¹²⁷ kjer je upor z množično podporo tedaj že »slavomakedoncev« organizirala komunistična partija (Danforth 1995, 73). Nacionalno življenje »slavomakedoncev« v severni Grčiji je po umiku okupatorja kar cvetelo; odpirali so šole, izhajali so časopisi, po dolgih letih zatiranja in helenizacije so lahko svobodno izražati nacionalno pripadnost, ustanovljena je bila celo posebna vojaška enota »Slavomakedonska narodno osvobodilna fronta« (SNOF) (podrobneje v Danforth 1995, 74; Roudometof 1996, 270; Kirjazovski 1987).

Zaradi pozitivnega odnosa grških komunistov, ki so gi imeli do »Slavomakedoncev«, in obljub za kulturno avtonomijo so se »slavomakedonci« množično udeležili grške državljanske vojne (1944-1949). To je torej čas, ko je že dovršen del slovansko govorečih razvil makedonsko nacionalno zavest, na kar so vsekakor vplivali tudi ustanovitev Ljudske Republike Makedonije in njene očitne ozemeljske zahteve ter odprta podpora jugoslovanskega komunističnega režima.¹²⁸ Po grški državljanski vojni je veliko število makedonskih borcev in komunistov v strahu pred preganjanjem zapustilo Grčijo.¹²⁹ Grški komunistični lider Markos Vafiadis je leta 1983 po vrnitvi iz Rusije izjavil: »Izgubili smo vojno, toda vsaj Grčija je bila rešena«.¹³⁰

---

¹²⁷ V že omenjeni »zahodni enklavi«, ki so jo izmenjave prebivalstva in podobni asimilacijski pritiski v etničnem smislu najmanj prizadeli.

¹²⁸ Po oceni Kofosa (1964, 131) je v tem času »več kot polovica slovansko govorečih Grkov iz Makedonije /.../ izkazovala slovansko zavest«. Z Andersonovimi besedami je to čas množičnih nacionalnih romanj, ki so okrepila skupinsko zavest in omogočila zamišljanje široke makedonske nacionalne skupnosti, ki je širša od lokalne. K temu prispevala tudi proaktivna politika jugoslovanske Makedonije, ki je sodelovala tako pri ustanavljanju vojaških čet kot tudi v ustanavljanju izobraževalnih in kulturnih manjšinskih institucij.

¹²⁹ Več o tem v nadaljevanju.

¹³⁰ Nek makedonski udeleženec v spletni razpravi o zgodovini Grčije je tako pojasnil zgodovino svoje makedonske družine, ki ima korenine v Severni Grčiji: »Smrt je bila pogost prizor za Makedonce. Ni mogoče najti družine, ki ni zgubila vsaj enega člana zaradi grške države. Jaz sem izgubil svojega dedka v Drugi svetovni vojni, ko ga je grška država vzela, da bi se boril proti Italijanom. Moj dedek je izgubil življenje v obrambo države, ki jo je sovražil. /.../ Moja babica danes živi v Skopju in ne more v Grčijo, kjer

4.2. Zgodovina Makedonije in makedonskega naroda

Makedonska nacionalna zavest se v Otomanskem imperiju pojavi dokaj pozno. Zаметke »zamišljene« skupnosti« sicer lahko najdemo že v prvi polovici 19. stoletja, vzorec pa je bil podoben tistemu, ki ga je razložil Anderson (1983/1998) – leta 1837 odprejo prvo tiskarno v Solunu, začnejo se tiskati prve knjige v makedonskem slovanskem vernakularju, ostra jezikovna razlika z dominantnimi Grki pa je še dodatno krepila skupinsko zavest (Stardelov, Grozdanov in Ristovski 1993, 80).¹³¹ Vendar večina virov govori, da v prvi polovici 19. stoletja – v luči skupnega boja večine slovansko govorečega prebivalstva proti grkofonski religiozni in kulturni prevladi – ni bilo jasne razlike med bolgarsko in makedonsko inteligenco (Friedman 1985, 33 v Roudometof 1996, 263). Narodni preroditelj Partenij Zografski se je leta 1848 zavzel za skupen makedonsko-bolgarski knjižni jezik, ki bi temeljil na makedonskem vernakularju, kar je predstavljalo začetek makedonskega jezikovnega separatizma, nacionalni aktivist Gorgija Pulevski pa je leta 1875 v Beogradu natisnil »Slovar treh jezikov«, ki je pokrival »slavo-makedonščino, albanščino in turščino«, in zagovarjal tezo, da so Makedonci posebna etnična skupina (Shea 2002, 210).

Po ustanovitvi Bolgarske nacionalne cerkve leta 1870 je večina slovansko govorečega prebivalstva iz regije Makedonija sprejela njeno avtoriteto, kar je pogosto uporabljeno kot argument iz strani bolgarskega zgodovinopisja, da so Makedonci pravzaprav Bolgari (Kojouharov 2004, 282).¹³² V tej zgodnji fazi razvoja nacionalizma,¹³³ ko se je dobršen del makedonske inteligence šolal v Sofiji, se je makedonska identiteta torej razvijala kot integralni del bolgarske identitete, ki pa še zmeraj ni bila nacionalno obarvana v modernem smislu. V istem obdobju so izbruhnili lingvistični spori med severovzhodnimi

---

je rojena, iz preprostega razloga, ker je Makedonka. Grška država se boji, da bo 80 letna starka, ki se komaj giblje, zrušila grško vlado, če ji dovolijo vstop v državo. Oni so strahopetneži« (Shea 2002, 134–5).

¹³¹ Najprej se je razvila »slovanska zavest«, ki je nastala v konfliktu z grško kulturno hegemonijo, pri čemer je pomembno vlogo igralo ozaveščeno duhovništvo. Zelo močne so bile ideje panslavizma, ki so tekmovali z idejami panhelenizma (Shea 2002, 178).

¹³² Ekzarhija je bila ustanovljena po uspešnem plebiscitu iz leta 1870 (Kojouharov 2004, 283), Sanstefanska Bolgarija pa je ozemeljsko sovpadala s teritorijem eksarhije.

¹³³ Po Hrochu je to faza A makedonskega nacionalizma, kadar so »separatistične ideje« obstajale zgolj v »glavah maloštevilnih aktivistov«.

bolgarskimi in jugozahodnimi makedonskimi elitami glede standardizacije knjižnega jezika. V obdobju med 1857 in 1880 je bilo objavljenih kar 16 učbenikov v makedonski različici bolgaro-makedonskega jezika, kar je predstavljalo osnovo za razvoj makedonskega jezikovnega separatizma (Roudometof 1996, 265; Danforth 1995, 62). Slovansko govoreče prebivastvo Makedonija še ni imelo močne nacionalne zavesti, kar je že ustanovljenim nacionalnim državam Srbov, Bolgarov in Grkov olajšalo delo pri poskusu pridobivanja lojalnosti ljudi. Potekale so hude propagandne kampanje, med katerimi so nacionalistične ideologije reinterpreterale pomena »protonacionalnih« pripadnosti na nacionalen način (Danforth 1996, 58–9).¹³⁴

S Sanstefanskim mirom med Rusijo in Turčijo, ki ga je narekovala ruska stran, je bila leta 1878 ustanovljena Velika Bolgarija, ki ji je pripadla celotna regija Makedonija brez Soluna. Istega leta je bil mir na Berlinskem kongresu¹³⁵ razveljavljen, regijo Makedonijo pa so vrnilo Otomanskemu imperiju. Vrnitev Makedonije Turčiji povzroči »eksplozijo razočaranja in nezadovoljstva v Makedoniji«, kar je rezultiralo v vstaji proti Turkom v mestecu Kresna med letoma 1878 in 1879, ki ga je organizirala revolucionarna skupina, ki je sama sebe identificirala za makedonsko (Shea 2002, 169). V zadnjih dveh desetletjih 19. stoletja se tudi Evropa začne zavedati posebnosti Makedoncev. Tukaj nastane tudi slogan »Makedonijo Makedoncem«, ki ga je kasneje prevzela VMRO (Shea 2002, 169). Z neizpolnjevanjem 23. člena¹³⁶ Berlinskega sporazuma se je obdobje legalnih bojov za izboljšanje družbenoekonomskega položaja revnega ljudstva torej končalo; sledi val kmečkih uporov, vzpenjajoče se makedonsko meščanstvo se začne zavedati možnosti, ki

---

¹³⁴ Zlasti ustanovitev Bolgarske ekzarhije je zaostila boj za Makedonijo med Grčijo, Bolgarijo in kasneje Srbijo. Skozi oblikovanje šol in cerkva ter pošiljanjem učiteljev in duhovnikov so države poizkušale večinoma nepismene makedonske Slované pridobiti na svojo stran. Termin *rum*, ki se je uporabljal kot označevalec za vse pravoslavne kristjane, ne glede na njihovo etničnost in jezikovno pripadnost, so reinterpreterali v grškem nacionalnem smislu, termin »Bolgar«, ki je imel nenacionalno konotacijo in se je nanašal na vse slovansko govoreče kristjane, pa so reinterpreterali na nacionalen način (Danforth 1995, 58–9)

¹³⁵ Berlinski kongres je trajal od 13. junija do 13. julija 1878. Udeležile so se ga vse velike sile, cilj srečanja pa sta bila priznanje novih držav na Balkanu in revizija Sanstefanske mirovne pogodbe, s čimer se je ponovno vzpostavila ravnotežje moči.

¹³⁶ Po 23. členu je bila Turčija zavezana, da provincam dodeli določeno stopnjo avtonomije, kar pa ni storila (Katardžiev 1968, 1. poglavje).

bi jim jih prinesla avtonomija, kar rezultura v začetku organiziranega revolucionarnega gibanja z ustanovitvijo VMRO¹³⁷ leta 1893 (Katardžiev 1988, 6). Leta 1903 je sledila Ilindenska vstaja, ki je trajala samo deset dni, saj so jo Turki krvavo zadušili. Ilindenska ustaja predstavlja središnji dogodek v makedonski uradni zgodovini.

Po Balkanskih vojnah je bila regija Makedonija razdeljena na tri dele, Bukareški sporazum predstavlja v zavesti Makedoncev največjo zgodovinsko katastrofo, k čemur je prispevala reprezentacija uradnega makedonskega zgodovinospisja, ki pravi, da je ozemlje celotne regije Makedonija domovina makedonskega naroda (npr. Apostolski et al. 1988).¹³⁸ V nobeni izmed držav, ki so si razdelile regijo, Makedonci niso bili priznani kot posebna nacionalnost.¹³⁹ Leta 1919 je bila v Pirinski Makedonija ustanovljena VMRO (Avtonomistična), ki se je zavzemala za ponovno odprtje »makedonskega vprašanja« (Roudometof 2002, 99). Organizacija je imela revizionistično ideologijo in je pod pretvezo, da se zavzema za avtonomno Makedonijo, pošiljala oborožene čete v Vardarsko Makedonijo, s čimer so želeli pritegniti pozornost evropske diplomacije in jo

---

¹³⁷ Notranja makedonska revolucionarna organizacija je bila ustanovljena leta 1903 v Solunu s strani mladih izobraženih revolucionarjev, statut pa je zahteval makedonsko avtonomijo v bodoči Balkanski federaciji (Katardžiev 1968, 7–11). Ime »VMRO« je simbol, ki ga danes uporabljajo stranke s nasprotujočimi si ideologijami tako v Republiki Makedoniji kot v Bolgariji. VMRO je organizirala sistematično kampanjo terorja proti Turkom v obliki terorističnih akcij, s čimer so želeli pritegniti pozornost svetovne javnosti. Ustava organizacije je bila utemeljena na določbah Berlinskega dogovora, ki je v 23. členu predvideval avtonomijo za Makedonijo. Niso se zavzemali za integracijo z Bolgarijo, ker so vedeli, da bo to naletelo na odpor velikih sil. Slogan organizacije je bil »Makedonijo Makedoncev«, Makedonija pa bi naj postala »Švica na Balkanu«. Po Ustavi je lahko član organizacije postal vsak Bolgar. To pa se je verjetno nanašalo na cerkveno pripadnost. Aktivisti so gojili velike simpatije do Bolgarije, saj so se večinoma šolali v Sofiji. Že leta 1902 sta se pojavili dve frakciji znotraj organizacije. »Levičarji« so se zavzemali za avtonomijo, vrhovisti pa so zagovarjali združitev Makedonije z Bolgarijo, ki se je imela za matično državo vseh Slovanov v Makedoniji (podrobneje v Shea 2002, 172–3).

¹³⁸ V knjigi »Zgodovina makedonskega naroda« (Istorija na makedonskiot narod) so države, ki so si leta 1913 razdelile regijo Makedonija, opisane kot »okupatorji«, ki so »na zasedenem makedonskem ozemlju izvajale grobo politiko sistematične denacionalizacije in asimilacije makedonskega naroda« (Apostolski et al. 1988: 207).

¹³⁹ Bolgarija je imela vse prebivalce tako svojega (Pirinskega) dela Makedonije kot vse ostale slovansko govoreče prebivalce srbske (Vardarske) in grške (Egejske) Makedonije za Bolgare, kar je še danes bolgarska uradna politika. Srbi so uporabljali posebno kategorijo »Južnosrbijanci«, ki je bila v skladu s Cvijičevim preperičanjem, da so makedonski Slovani »Srbi v zametku«. Uradna Grčija je za označevanje svojih slovansko govorečih prebivalcev uporabljala različne kategorije kot »slavofoni«, kadar pa so se želeli ubraniti pred bolgarskimi in srbskimi trditvami, da so slovansko govoreči prebivalci Grčije Bolgari oziroma Srbi, pa so uporabljali kategorijo »Slavomakedonci«, ki pa še ni bila mišljena nacionalno. To pa je vseeno prispevalo k okrepitvi zavesti tamkajšnih Slovanov, da niso niti Bolgari ne Srbi (podrobneje v Roudometof 2002, 96-7).

na ta način prisiliti k reviziji Bukareške mirovne pogodbe (1913) (Apostolski et al. 1988, 219). VMRO (Avtonomistična) je v makedonskem uradnem zgodovinoписju opisana kot probolgarska organizacija, saj naj bi se njeni člani zavzemali za združitev Makedonije z Bolrarijo (Apostolski et al. 1988, 219). Do l. 1934 je VMRO (Avtonomistična) delovala kot država v državi v Pirinski Makedoniji (Roudometof 2002, 99; Apostolski et al. 1988, 290).

Makedonsko nacionalno gibanje je bilo posebej močno v Kraljevini SHS oziroma Vardarski Makedoniji (podrobneje v Apostolski et al. 1988, 201-273). Čeprav ni bilo uradno priznано je makedonsko nacionalno gibanje zbuяalo veliko pozornosti v diplomatskih krogih v Beogradu, Skopju in Sofiji. K temu so prispevali pogosti atentati makedonskih čet na srbske uradnike v Vardarski Makedoniji. O tem govori analiza pisne korespondence med britanskimi diplomati v obdobju med letoma 1918 in 1941 o »Makedonskem vprašanju«, ko so se strinjali, da prebivalstvo tega dela Makedonije ni srbsko (podrobneje v Rossos 1994).

Leta 1944 se na mednarodnem prizorišču v okviru nove jugoslovanske države pojavi nova entiteta pod imenom Socialistična Republika Makedonija, kateri je bila priznana narodnostna posebnost in suverenost (Mirčev 1997, 18). Za priznanje posebnosti makedonskega naroda in pravice do države je imela največjo zaslugo Kominternа, ki je že med vojnama spremenila svojo politiko do »makedonskega vprašanja«, pri čemer je »opogumljala« vse balkanske komunistične partije, da se zavzamejo za pravično rešitev »makedonskega nacionalnega vprašanja«.¹⁴⁰ K temu je prispevala tudi aktivna vloga levičarske stranke VMRO (obedineta), ki je delovala v vseh treh delih Makedonije in se je odprto zavzemala za ustanovitev posebne makedonske države znotraj bodoče Balkanske federacije (podrobneje v Apostolski et al. 1988, 293-5).

Leta 1991 Makedonija razglasi neodvisnost. Na prvih volitvah zmaga VMRO-DMPNE, katere predsednik Ljubčo Georgievski objubi, da bo naslednja strankarska

---

¹⁴⁰ O pozitivni jezikovni politiki in politiki do makedonskega nacionalnega vprašanja Komunistične partije Grčije govori Kirjazovski (1990, 187-90). Kominternа je priznala obstoj posebne makedonske nacije l. 1934 (Roudometof 2002, 100).

konferenca v Solunu (Kofos 1999, 4).¹⁴¹ Poleg grškega nasprotovanja makedonskemu članstvu v mednarodnih organizacijah in embarga, se je država soočala tudi z veliko gospodarsko krizo in naraščajočim albanskim nacionalizmom v regiji. Leta 2001 se je država znašla na robu državljanske vojne med dvema največjima skupnostima v državi, pri čemer je posredovanje mednarodne skupnosti preprečilo konflikt večjih razsežnosti.

4.3 »Makedonsko vprašanje« od leta 1944 do danes

4.3.1 »Makedonsko vprašanje« od druge svetovne vojne do 1989

Poznavalci modernega »makedonskega vprašanja« so enotni, da je potrebno njegove korenine iskati v obdobju med in po drugi svetovni vojni, ko so se dogajale velikanske spremembe tako na regionalni kot na globalni politični sceni. Na regionalni ravni so se v križali interesi, percepcije in rivalstva med Grčijo, Jugoslavijo in Bolgarijo, na globalni ravni pa je bil to čas postopne polarizacije odnosov med zahodom in Sovjetsko zvezo, kar je eskaliralo v hladno vojno. Tako v Grčiji kot tudi v Jugoslaviji so že med drugo svetovno vojno potekali boji za povojno prevlado, grško notranjo politično sceno pa so zaznamovali anatagonizmi med z različnimi ideologijami opremljenimi skupinami, kar se je naposled izkristaliziralo v grški državljanski vojni. Kofos (1989, 1) zato pravi, da se je na mikro ravni »makedonsko vprašanje v tem času nanašalo na »... notranje socialne, politične in rasne probleme v vseh treh delih Makedonije«. »Makedonskega vprašanja« pa tudi ne gre razumeti zunaj konteksta procesa krepitve makedonskega nacionalizma tako v Vardarski in Pirinski kot v Egejski Makedoniji, ki je v tem času dobil množično obliko.¹⁴²

---

¹⁴¹ To sproži val jeze v Grčiji. Kofos (1999, 3) opaza, da so bile javne izjave makedonskih politikov razumljene kot provokacija, k percepciji grožnje je prispevala tudi iridentistična literatura ter koledarji in turistični letaki, v katerih je nova država uporabljala ime Makedonija.

¹⁴² Če sledimo Hrochovi tipologiji faznega razvoja, je to tretja faza, ko nacionalna ideja dobi množično podporo. Proces prehajanja ljudi iz ene ideološke skupine v drugo oziroma iz ene nacionalne v drugo nacionalno skupino je dokaz, kako fluidna in spremenljiva zna biti nacionalna identiteta. Kofos (1989, 3) pravi, da je v štiridesetih letih 20. stoletja v Grčiji obstajala »trihotomija Slovanov«, ki se je kazala v treh različnih nacionalnih pripadnostih posameznikov iste etnične skupine, ki so oportunistično prej zaradi preživetja kot zaradi ideologije prehajali iz ene v drugo skupino. To opazovanje je zelo koristno, ker nam pomaga dematerializirati makedonsko nacionalno identiteto in jo razumeti v konstruktivističnem smislu. Vendar je tako pri Kofosu kot pri drugih grških zgodovinarjih opaziti težnjo, da se grške nacionalne

Začnimo torej z notranjim političnim prizoriščem v Grčiji med drugo svetovno vojno. Grški komunisti se leta 1935 s resolucijo odpovedo do takrat veljavnemu načelu »združitve Makedonije« in ga zamenjajo s sloganom za »popolno enakopravnost manjšin« (Kofos 1989, 2). To pa še ni zmanjšalo percepcije grožnje v grški javnosti, da je *status quo* Makedonije izzvan iz strani notranjega sovražnika, k čemur je dodatno prispevala ustanovitev mešanih grško-makedonskih čet in politične organizacije »slavomakedoncev«, Slavomakedonska narodno osvobodilna fronta (SNOF) med grško državljansko vojno (Kofos 1989, 3–5).¹⁴³ Za nacionaliste je bila udeležba »Slavomakedoncev« na komunistični strani dokaz, da je državljanska vojna »boj za Makedonijo«, ta percepcija pa je do konca državljanske vojne predstavljala močan vzvod politične mobilizacije in združitve polarizirane notranjepolitične scene proti Bolgarom in »Slavomakedoncem«, ki so postali »sovražniki grške nacije« (Kofos 1989, 3).¹⁴⁴

---

identitete ne dotaknejo. Po eni strani zelo lepo razložijo proces nastajanja »umetne makedonske identitete«, po drugi pa njihov pristop implicira, da je grška identiteta »naravna«. Danforth (2000) v tem smislu upravičeno trdi, da je identiteta po antropološkem pojmovanju v bistvu stvar politične odločitve posameznika in očita Kofosu zlorabo Andersonovega argumenta o »zamišljanju skupnosti«. Zato se sam pri analizi izogibam »eksogenizaciji« enot analize in obenem poskušam opozoriti na take težnje tako makedonskih kot grških avtorjev.

¹⁴³ K percepciji grožnje so prispevali tudi bolgarske revizionistične težnje iz obdobja med vojnami, maščevanja »Slavomakedoncev«, ki so bila usmerjena tako proti »turkofonim Grkom«, pribeglim iz Azije z izmenjavami prebivalstva, kot proti »grkomanom«, t.j. Slovanom, ki so sprejeli grško nacionalno identiteto (Kofos 1989, 3–5). Po osvoboditvi Grčije je bila leta 1944 v Bitoli ustanovljena »Prva egejska makedonska brigada«, katerih borci so se na koncu l. 1944 in začetku l. 1945 infiltrirali v Grčijo. Potem je bila v Vodenu ustanovljena »Tajna makedonska osvobodilna organizacija«, ki se je po miru iz Varkize 12. februarja leta 1945 še upirale grškim oblastem in Britancem, kar je vodilo v množične izgone »slavokomunistov« iz Grčije (cc. 20.000 beguncev zapusti Grčijo). To delovanje so obsodili tudi grški komunisti, vendar so v nadaljevanju morali ponovno sodelovati (Kofos 1989, 11–12). Vse to je krepilo prepričanje, da je predmet boja sama usoda grške Makedonije.

¹⁴⁴ Samo del slovansko govorečega prebivalstva Makedonije je podprl komuniste. Komunisti so uživali podporo zlasti med tistimi slovansko govorečimi prebivalci ter v tistih vaseh in mestih v zahodnem delu grške Makedonije, ki so bili tradicionalno lojalni bolgarskemu Ekzarhatu, kar je dokaz da je na posameznikovo izbiro pomembno vplivala družinska tradicija. Identifikacija z makedonskimi nacionalnimi idejami je bila tudi najbolj močna na območju, kjer je leta 1903 potekala Ilindenska vstaja. Tradicija Ilindenske vstaje iz leta 1903 je predstavljala vir navdušenja za Makedonce v SNOF, ko so si celo sposojali imena ilindenskih revolucionarjev za svoje *noms de guerre*. Makedonci so svojo udeležbo v državljanski vojni dojemali kot »Drugi Ilinden«, ki se je zanje s porazom komunistov končal kot nacionalna katastrofa. Sedaj živimo v obdobju tretjega Ilindena, v katerem je politiko orožja zamenjala moč svinčnika in denarja (podrobneje v Michalaidis 2000, 74–9). Michalaidisove ugotovitve so pomembne iz dveh razlogov. Prvič nakazujejo na destvo, da nacionalna identiteta ni vrojena lastnost posameznika, ki izvira iz njegove etnične pripadnosti, ampak naključen produkt zgodovine in stvar politične odločitve. Drugič, identiteto lahko razumemo kot habitus, v katerem se zgodovina rekonstruira. Sheme percepcije in identiteta slovanskega

Zgodovina uradnih meddržavnih odnosov med Makedonijo in Grčijo se začne z ustanovitvijo prve makedonske države l. 1944.¹⁴⁵ Manifest, ki je bil sprejet na ustanovitveni seji Ljudske Republike Makedonije s strani Antifašističnega zbora za nacionalno osvoboditev Makedonije (*Antifašistiko sobranie za narodno osloboduvanje na Makedonije* – ASNOM), je sklicujoč se na pravico do samoodločbe obelodanil: »Izhajajoč iz stoletnih idealov makedonskega naroda, prva makedonska narodna skupščina oznanja pred celim svetom svojo dosledno in pravično željo po združitvi celotnega makedonskega naroda v skladu z načeli pravice do samoodločbe« (Manifest ASNOM do makedonskega naroda 1944). V izjavi za dnevnik »Nova Makedonija« je takratni visoki komunistični funkcionar Dimitar Vlahov izjavil: »Grčija nima nikakršne pravice do Egejske Makedonije« (Nova Makedonija 1946). Te in podobne izjave makedonskih in jugoslovanskih državnikov, ki jih je v tem čas kar mrgolelo, so nekateri razumeli v funkciji notranjepolitičnih potreb jugoslovanskih oblasti, kar so grški nacionalisti uporabljali v propagandne namene, kadar so želeli sporočiti, da njihov boj v državljanski vojni uperjen proti komunistom, ki bodo »prodali Makedonijo Slovanom« (Kofos 1989, 5).

Šlo je torej za odkrite ozemeljske zahteve, ki jih še dodatno podkrepil Titov dogovor z Bolgarskim predsednikom Dimitrovom iz leta 1944 o ustanovitvi »združene makedonske države«, ki bi bila skupaj z Bolgarijo del široke jugoslovanske države (Roudometof 1996, 266).¹⁴⁶ Odprta jugoslovanska podpora komunistični partiji v grški državljanski vojni do

---

prebivalstva v zahodni grški Makedoniji, ki so se razvijale skozi zgodovinske dogodke (Ilindenska vstaja), v danem nestabilnem zgodovinskem trenutku (državljanska vojna), vplivajo na strateške odločitve posameznikov (kakšno identiteto izbrati).

¹⁴⁵ Tukaj želim poudariti dve stvari. Prvič, glede na to, da je bila Makedonija del jugoslovanske federacije, ki je bila nosilec zunanje politike celotne države, je šlo za posredne bilateralne odnose. Drugič, govorim o uradnih meddržavnih odnosih zato, ker jih ločim od odnosov med Grčijo in in različnimi makedonskimi gibanji pred osamosvojitvijo Makedonije. V duhu sociacijske analize in konstruktivizma in v prizadevanju, da ostane analiza odprta, se želim izogniti »materializaciji« enot analize. S tem ne zanikam, da v procesu ne obstajajo določene »stalnice«, toda za analizo je bolje, če je vsak proces/pojav obravnavam kontekstualno.

¹⁴⁶ Po letu 1944 je sicer tudi realističnemu Titu postalo že jasno, da se njegovi interesi ne ujemajo z ruskimi. Zato se je odpovedal ideji o vojaškem posredovanju v Egejski Makedoniji in se je raje odločil, da bo v bodoče postavljaj zahteve na mirovnih konferencah. Pri tem se je vedno koordiniral z bolgarskim predsednikom Dimitrovom. Na pogajanjih na Bledu in Evksinogradu leta 1947 je Dimitrov pokazal pripravljenost odstopiti Pirinsko Makedonijo (Kofos 1989, 7 in 15). K omehčanju Titovega stališča so

resolucije Informbiroja pa je prispevala k temu, da je makedonsko vprašanje »ostro razdelilo Grke v državljanski vojni na dva tabora in zastupljala politično prizorišče še mnogo let potem« (Kofos 1999, 6). »Dogovor o odstotkih«¹⁴⁷ med Stalinom in Churchillem iz leta 1944 je Britancem odvezal roke za intervencijo v vojni in s tem določil zmagovalca (Roberts 2003), Američani pa so s Trumanovo doktrino¹⁴⁸ zgolj zapečatili usodo grških komunistov. »Makedonsko vprašanje« je tako postalo predmet globalnega konteksta odnosov med blokoma, pri čemer je postala ohranitev ozemeljske celovitosti Grčije pomemben cilj za Američane in Britance (Kofos 1989, 15). Tito je sicer vse do maja 1949 podpiral grške komuniste,¹⁴⁹ vendar pod nekoliko spremenjenimi pogoji.¹⁵⁰ V obdobju, ki je sledilo, pa je razvoj makedonskega nacionalizma¹⁵¹ v Grčiji pripeljal do tega, da se državljanska vojna spremeni v »vsegrški džihad«. Boj se je spremenil iz ideološkega v nacionalnega (Kofos 1989, 19). Grška *eklessia* je tako strnila svoje vrste. Že leta 1947 je bilo vsem komunističnim borcem odvzeto grško državljanstvo,¹⁵² po vojni pa so mnogi zatekli v Jugoslavijo.¹⁵³ Tako se je zaključila še ena faza »makedonskega vprašanja«.¹⁵⁴

---

vsekakor vplivali tudi napetosti glede nerešenega statusa Tržaškega ozemlja. Zato še danes makedonski nacionalisti očitajo Titu, da je »Egejsko Makedonijo prodal za Trst«.

¹⁴⁷ Gre za t.i. »Percentages Agreement« iz oktobra 1944. Stalin je obljubil, da se ne bo vmešaval v Grčijo v zameno za Romunijo in Bolgarijo (podrobneje v Roberts 2003 in Kofos 1989, 8).

¹⁴⁸ Trumanova doktrina je doktrina, ki jo je ameriški predsednik Harry S. Truman razglasil v kongresu 12. marca 1947 med grško državljansko vojno in s katero so ZDA začele podpirati protikomunistična gibanja po svetu. V prvih mesecih leta 1947 sta Grčija in Turčija prosili Trumana, naj jima denarno pomaga, da se bosta lahko uspešno uprli komunistični revoluciji. Truman jima je marca istega leta javno odobril denarno pomoč 400 milijonov dolarjev in obenem razglasil, da bodo takšno pomoč dobile vse države, ki se bodo čutile ogrožene s strani komunizma. S tem je bila prvič jasno izražena ameriška protikomunistična usmeritev. Kot odgovor na Trumanovo doktrino je Stalin septembra 1947 ustanovil Informacijski biro komunističnih in delavskih strank (Informbiro).

¹⁴⁹ Julija 1949 Jugoslavija dokončno zapre mejo z Grčijo.

¹⁵⁰ Leta 1946 v pogovorih z Zahariadisom Tito obljubi podporo, hkratu pa je »slavomakedonskim« organizacijam ukazal, naj se podredijo grški politični kontroli. Prepovedali so separatizem, vendar je bilo širjenje »makedonske ideje« dovoljeno (Kofos 1989, 13).

¹⁵¹ Kofos (1989, 14) meni, da sta prav percepcija »slovanske grožnje« in nezaupanje do vsega slovanskega prispevala k temu, da so bili prvič vsi Slovani kategorizirani kot »Slavomakedonci«. Tako se je trihotomija grških slovanov spremenila v enotno reprezentacijo skupnosti, ponovno pa se je izkazalo, da lahko konflikt vodi v okrepitev ali nastanek skupinske zavesti.

¹⁵² Z zakonom iz leta 1982 je bilo državljanstvo in posledično premoženje vrnjeno samo tistim, ki so bili grškega rodu (glej na primer Hristov 1994 v Roudometof 1996, 15, Shea 2002, 120), kar še danes razburja duhove med begunci iz Grčije v Republiki Makedoniji.

»Makedonsko vprašanje« je predstavljalo zaradi nenehnih napetosti v času hladne vojne predvsem varnostno vprašanje. Kofos (1999, 1) pravi, da je bilo vprašanje osrednjega pomena za grško politiko vse tam do 60-tih let 20. stoletja, saj je obstajal strah, da lahko morebiten spopad med blokoma še enkrat ogrozi severne grške regije. Do začetka 70-tih let je teritorialni vidik »makedonskega vprašanja« končal na »smetišču zgodovine, temu pa je botrovala nalezljiva evforija Helsinške sklepne listine« (Kofos 1999, 1). Podobno Zahariadis (1994, 9) trdi, da je grško relativno neaktivnost glede »makedonskega vprašanja« moč pripisati hladni vojni, ki je oblikovala geopolitični karakter Balkana.¹⁵⁵

Obdobje do 90-tih let je bilo zaznamovano z relativno mirnim vzdušjem v odnosih med državama. Na to naj bi vplival neformalni dogovor med zunanjimima ministroma Jugoslavije in Grčije v 60-tih letih, ki ga v grškem zgodovinopisju poznajo pod imenom »dogovor o molku« (Kofos 2005).¹⁵⁶ Grčija sicer ni priznavala makedonskega naroda

---

¹⁵³ Ocene o številu beguncev obeh kategorij se razlikujejo. Prvo kategorijo sestavljajo otroci, ki jih je Komunistična partija Grčije med državljansko vojno iz varnostnih razlogov poslala v bratske komunistične države. Drugo kategorijo predstavljajo begunci, večinoma aktivni komunisti iz tega časa, ki so iz varnostnih razlogov skupaj z grškimi komunisti zapustili Grčijo po porazu v grški državljanski vojni. Grčija jim še danes ne dovoli vstopa v državo, če jim je rojstni kraj v potnih listih napisan v makedonski različici. Mnogi so državljani ZDA, Kanade in Avstralije. Vprašanje beguncev je v makedonskem zgodovinopisju definirano kot »genocid nad Makedonci« oziroma »eksodus otrok beguncev iz Grčije«. Shea (2002, 120) trdi, da je 28.000 otrok zapustilo Grčijo. Leta 1960 so bili amnestirani samo otroci »grškega rodu«.

¹⁵⁴ Jugoslovanski general Svetozar Vukmanović Tempo, ki je bil med vojno eden izmed najbolj pomembnih akterjev v makedonskem vprašanju, je takole komentiral jugoslovansko pozicijo: »Če že ne ljudje iz Soluna, so ljudje iz Kostura, Vodena in Lerina čisti Makedonci in se želijo zediniti z Makedonci iz Makedonije /.../ No, dovolite mi, da vam nekaj pojasnim – mi nismo želeli postaviti vprašanja revizije mej, ker so narodi mešani in ni možno postaviti etnično čistih mej /.../ Sklenili smo, da lahko zedinimo narode samo z oblikovanjem balkanske konfederacije, v kateri bodo lahko vsi narodi razvili lastno kulturo in jezik /.../ Želeli smo ustanoviti makedonske partizanske enote v Grčiji, enako kot smo želeli ustanoviti albanske enote v Makedoniji. Zedinjenje makedonskega naroda je bilo razumljeno v kontekstu te balkanske konfederacije« (Shea 2002, 118).

¹⁵⁵ Zahariadis (1990, 8–9) je ponovni izbruh »makedonskega vprašanja« in »grški molk« glede le-tega med koncem grške državljanske vojne in razpadom Jugoslavije razlagal v duhu strukturnega realizma. Po njegovem mnenju je bil nacionalizem filtriran skozi zunanje strukturne prepreke naslednjih 30 let, hladna vojna pa je zaustavila zgodovinska in etnična rivalstva, ki so regijo destabilizirala. Zahod je torej v luči Titovih razhajanj s Stalinom in politike neuvrščenosti imel interes, da se ustvari *cordon sanitaire* okrog Bolgarije, kar je rezultiralo v ustanovitvi Balkanskega pakta iz leta 1954 in posledičnem izboljšanju odnosov med Jugoslavijo in Grčijo. Vse to pa je zahtevalo »molč Grčije glede makedonskega vprašanja«.

¹⁵⁶ Na vprašanje novinarja, zakaj se v Grčiji do poznih 80-tih sploh ni govorilo o vprašanih, povezanih z identiteto, Kofos odgovarja, da to v tem trenutku ni bilo tako pomembno, ker je bila politika preobremenjena z drugimi vprašanji. V nadaljevanju trdi, da je za Grke v Makedoniji identiteta postala

(njegovega imena), a je imela vseeno svoj konzulat v Skopju, kar je dajalo določeno simboliko dejstvu, da so se odnosi normalizirali (Kofos 1999, 1).¹⁵⁷ Grško politiko tesnega sodelovanja s centralno jugoslovansko oblastjo in srbskimi oblastmi lahko tako razumemo kot poskus preprečevanja postavljanja makedoskih zahtev glede priznanja makedonske manjšine v Grčiji; v tem kontekstu je treba razumeti tudi netradicionalno antimanjšinsko konvergenco grško-bolgarskih odnosov ter ujemanje jugoslovansko-turških odnosov po smrti Tita (Zahariadis 1994, 10).¹⁵⁸

Ko je že postalo jasno, da Jugoslavije vsaj v stari obliki in obsegu več ne bo, se je Grčija soočila z nevarnostjo, da se lahko Makedonija osamosvoji. Tako se je leta 1991 vlada Mitsotakisa z zunanjim ministrom Samarasom še zavzemala za ohranitev Jugoslavije (Kofos 1999, 4). »Razburjena zaradi izgube zadnje strukturne prepreke pred izbruhom makedonskega nacionalizma se je grška vlada zavzemala za ohranitev *status quo*, dokler ni bila formulirana alternativa« (Zahariadis 1994, 10). O alternativni, ki je bila formulirana zelo hitro, pa bomo govorili v naslednjem podglavju.

---

pomembno vprašanje z arheološkimi odkritji iz 70-tih let 20. stoletja, ki so okrepila njihov ponos nasproti Atencem, h konfliktu pa naj bi prispevali tudi propaganda makedonskega zgodovinarstva glede Bizanca, kar so Grki razumeli kot napad, in naraščajoče zavedanje zlasti v diaspori, da se je razvila posebna makedonska identiteta. Kofos v Grčiji velja za najvišjo avtoriteto glede makedonskega vprašanja in neformalnega svetovalca grškega zunanjega ministrstva glede istega (Dnevnik 2006). Bivši makedonski predsednik Gligorov pa opazuje, da je bilo od leta 1944 dalje nekaj poskusov za zanikanje obstoja makedonske nacije s strani Grčije. V 60-tih letih 20. stoletja je bil sklenjen dogovor med jugoslovanskim zunanjim ministrom Kočo Popovićem in njegovim grškim kolegom Evangelosom Aerovom, s katerim se je Jugoslavija obvezala, da se ne bo vmešavala v notranje grške zadeve. Dogovor je naletel na kritike makedonskih državljanov, ki so trdili, da mora Jugoslavija skrbeti za Makedonce v Grčiji, tako kot skrbi za Slovence v Avstriji in Italiji (Gligorov 2008, 362).

¹⁵⁷ Negativna politika do makedonske manjšine se je nadaljevala. Leta 1953 sprejet načrt za izseljevanje in ustvarjanje varnostnega pasu 60 kilometrov od grško-jugoslovanske meje, ki bi fizično razdelil Makedonce od njihovih jugoslovanskih sorodnikov. V regijo so nameravali priseliti »verne sinove grške nacije«. Močna propagandna kampanja se je končala pod pritiskom Jugoslavije. Leta 1962 je bil sprejet pravni akt 4234, ki je prepovedal vrnitev v Grčijo vsem političnim beguncem, ki so izgubili državljanstvo, prepoved pa se je nanašala tudi na zakonce in otroke beguncev. Akt je še danes v veljavi. Grčija je še naprej prepovedovala vstop vsakemu, ki je rojen v Severni Grčiji in še ima slovansko ime. Leta 1969 je bil sprejet pravni akt, ki dovoljuje priseljevanje ruskih Grkov na zapuščene makedonske kmetije v Severno Grčijo. Papandreu junija 1989 v Lerinu obljubi, da bodo diskriminatorni zakoni ukunjeni. Leta 1987 ustanovijo obvezne integrirane otroške vrte, ki onemogočajo učenje materinščine. Leta 1990 grška država ni hotela registrirati Centra za makedonsko kulturo (Shea 2002, 121-2).

¹⁵⁸ To je bil čas, ko se je »etničnost« v jugoslovanski politiki sprostila, kar je imelo posledice tudi v jugoslovanski zunanji politiki, ki je začela postavljati zahteve tako grškim kot bolgarskim oblastem za priznanje makedonske manjšine. Prav skupno nepriznavanje makedonske manjšine je predstavljalo osnovo za izboljšanje grško-bolgarskih odnosov, ki so bili tradicionalno antagonistični (Zahariadis 1994, 10).

4.3.2 »Makedonsko vprašanje« od 1989 do danes

Ponovno oživljanje makedonskega vprašanja se je zgodilo v svetu, ki je bil različen od tistega, ko so bile nasprotujoče si nacionalne zahteve glede Makedonije prvič postavljene (Cowan in Brown 2000, 1).¹⁵⁹ Kakršenkoli že je razlog za to, da se je konfliktnost »potuhnila«, sta intenziteta izbruha nacionalističnih čustev in množičnost nacionalističnega gibanja presenetila marsikaterega opazovalca.¹⁶⁰ Velja pripomniti, da je v vseh državah, ki so si po Balkanskih vojnah razdelile Makedonijo, obstajal odpor do imena Makedonija. V Grčiji so se tako imena Makedonija izogibali s pomočjo administrativnih ukrepov. Po Balkanskih vojnah so Makedonijo imenovali »novo ozemlje« ali »severne province«, ministrstvo v Solunu pa je bilo Ministrstvo za Severno Grčijo. Šele leta 1988 ime regije Severna Grčija spremenijo v Makedonija (Shea 2002, 15).¹⁶¹

Državljeni Republike Makedonije so se na referendumu 8. septembra 1991 množično izrekli za ustanovitev neodvisne države, novembra istega leta pa je makedonski parlament (*Sobranie*) sprejelo Ustavo Republike Makedonije, s čimer so bili izpolnjeni pravni pogoji državnosti. Kljub temu, da je bilo vsem makedonskim politikom jasno, da

---

¹⁵⁹ Hroch (2000, 607) je raziskoval značilnosti klasičnih nacionalnih gibanj iz 19. stoletja in poizkušal narediti primerjavo z novimi gibanji po letu 1980. Ugotovil je naslednje analogije: 1) obe vrsti se pojavita kot rezultat (in odgovor na) krize dezintegracije starega režima in vrednostnega sistema; 2) v obeh primerih opazujemo nizko stopnjo političnega izkustva med prebivalstvom, prisoten pa je stereotip personificirane nacije in defenzivne pozicije; 3) v obeh primerih gibanja definirajo nacionalne meje s skladu z etničnimi in zgodovinskimi mejami. Razlike pa so: 1) skrajno visoka stopnja družbene komunikacija v novih gibanjih, kombinirana z »vakuumom na vrhu« in globoko ekonomsko depresijo; 2) sodobna gibanja se borijo za politične pravice nedvomno že obstoječih nacij, medtem ko so se klasična gibanja borila za koncept »*nation-to-be*«, čigar obstoj še ni bil splošno sprejet. V obeh primerih je opazil »podobne značilnosti procesa oblikovanja male nacije«, nacionalizma pa ni moč razumeti »kot bolezen, temveč kot odgovor nekaterih članov nacije na nove izzive in nepričakovanje konflikte interesov, ki jih lahko interpretiramo kot nacionalni«.

¹⁶⁰ Grška razburjenost je bila očitna še pred osamostojitvijo Makedonije. Stelios Papatemelis, minister za Severno Grčijo in kasneje za Makedonijo in Trakijo je leta 1988 s pismom očital papežu, ker je namenil božične in novoletne čestitke v »neobstoječem jeziku«. Leta 1989 pa pozove vse Grke, naj vodijo sveto vojno proti tako imenovanim Makedoncem (Shea 2002, 125).

¹⁶¹ Nemški slavist in lingvist Peter Hill je nekje na začetku 90-tih opazil: »Zanimivo je, da se je severni del Grčije imenoval prav tako, Severna Grčija /.../ ime Makedonija pa je bilo na nek način sumljivo /.../ A to se je pred tremi leti spremenilo. Zdaj je to ime, Makedonija, v osrčju razprave, ki je paralizirala zunanjo politiko Evropske skupnosti in potegnilo na tisoče ljudi na ulice Melbourn, Sidneya, Canbere ter Bruslja« (Shea 2002, 15).

je Grčija milo rečeno nenaklonjena ustanovitvi makedonske države,¹⁶² pa je grški odziv vseeno presenetil makedonsko javnost. Grški zunanji minister Andonis Samaras je svoje evropske kolege prepričal, da so na srečanju zunanjih ministrov držav članic Evropske skupnosti 17. decembra 1991 sprejeli deklaracijo, ki je priznanje Republike Makedonije pogojevala s tremi pogoji¹⁶³ (Kofos 2005, 127). Najbolj sporen naj bi bil 49. člen¹⁶⁴ nove Ustave Republike Makedonije (1991), ki pa se je le malo razlikoval od 108. člena grške ustave (Roudometof 1996, 258). V naslednjih tednih je makedonski državni zbor (*sobranie*) odstranil sporne člene Ustave, kar pa v Grčiji ni umirilo strasti – širok antimakedonski¹⁶⁵ konsenz v grški družbi, ki je povezal antikomuniste, vojsko, cerkev in diasporo, je bil tedaj že konsolidiran (Kofos 1999, 2).¹⁶⁶

Badinterjeva arbitražna komisija¹⁶⁷ je v svojem poročilu 4. januarja 1992 izrekla pozitivno mnenje glede priznanja Slovenije in Makedonije (Pellet 1992). V obdobju, ki je sledilo, se je grška diplomatska aktivnost, ki se je osredotočala predvsem na prepričevanje evropskih partnerjev, še dodatno okrepila. Zunanji minister Samaras in

---

¹⁶² Tziampurus (2003, 226–7) opaza, da je makedonskemu političnemu vodstvu spodletelo predvideti razvoj dogodkov, kar je ukoreninjeno v nesposobnosti razumeti vprašanja povezana z identiteto, kulturo in zgodovino, ki se tičejo posebej grških Makedoncev.

¹⁶³ Pogoji so bili naslednji: 1. ustavne garancije, da nima ozemeljskih zahtev do Grčije; 2. prekinitev sovražne propagande proti Grčiji; 3. uporaba imena, ki ne implicira teritorialnih zahtev (Roudometof 1996, 258).

¹⁶⁴ 49. člen Ustave Republike Makedonije iz leta 1991 pravi, da: »Republika skrbi za status in pravice tistih oseb v sosednjih državah, ki pripadajo makedonskemu narodu, kot tudi makedonskih izseljencev, pomaga njihovem kulturnemu razvoju in pospešuje stike z njimi. V izvajanju tega interesa se Republika ne bo vmešavala v suverene pravice drugih držav ali v njihove notranje zadeve«.

¹⁶⁵ Kofos (1999, 1–3) razlaga, da so na javno mnenje vplivali kvazi-strokovnjaki, zgodovinarji, arheologi, kratka nova generacija »makedonologov«, ki so se lotili poenostavljanja in izkrivljanja resnice. »Arheologizacija« grške zunanje politike je vodila v prepričanje, da teritorij današnje Republike Makedonije ni spadal v antično makedonsko kraljevstvo, kar je zanemarilo zgodovinsko dejstvo, da se je v modernih časih zlasti po pojavu »makedonskega vprašanja« verjelo, da je regija Makedonija širša. Na podlagi takšnega razumevanja so skovali izraz »Makedonija je grška«, s čimer so želeli poudariti ekskluzivno pravico Grčije do makedonske dediščine in hkrati izkazati nasprotovanje makedonskim revizionističnim zahtevam.

¹⁶⁶ Novo državo so vse tja do konca 1. 1991 imenovali »Skopje« ter jo opisovali kot »drobceno državo«, s čimer so namigovali, da jo lahko brez kakih večjih težav zbršejo z zemljevida (Demertzis 1999, 29).

¹⁶⁷ Evropska skupnost in države članice so 27. avgusta leta 1991 ustanovile Arbitražno komisijo, ki ji je predsedoval Robert Badinter, ugleden pravnik in predsednik Francoskega ustavnega sveta. Komisija je imela mandat dajati obvezujoča pravna mnenja glede raznih pravnih vprašanj, ki so se pojavila po razpadu Jugoslavije. Komisija je 4. januarja izrekla pozitivno mnenje glede izpolnjevanja pogojev za priznanje Makedonije in Slovenije. Komisija je v javnosti znana pod imenom »Badinterjeva komisija« (Pellet 1992, 178).

predsednik sta v svojih pismih evropskim partnerjem in javnih nastopih opozarjala na varnostne grožnje, pri čemer so bili kulturni vidiki sekundarnega pomena (Kofos 2005, 128).¹⁶⁸ Sledile so množične demonstracije v Solunu 14. februarja in 31. marca 1992, ki se jih je udeležilo več kot milijon ljudi; grška diaspora je 26. aprila v plačanem oglasu v *New York Timesu* opozorila predsednika Busha na grške strahove (Roudometof 1996, 260).¹⁶⁹

Pod pritiskom Grčije je portugalski minister za zunanje zadeve Pineiro marca 1992 pripravil dva dokumenta, ki sta bolj znana kot »Peneirov paket«,¹⁷⁰ v katerem je predlaga, da Republika Makedonija uporablja ime »*New Macedonia*«, kar je grški zunanji minister zavrnil (Kofos 2005, 134). Pogajalska pozicija Grčije se je 3. aprila 1992 z dogovorom Sveta strankarskih voditeljev v Grčiji zacementirala; sklep se je glasil: »Ne imenu Makedonija in njegovim izpeljankam« (Kofos 1999, 5). V deklaraciji Sveta zunanjih

---

¹⁶⁸ Shea (2002, 12–13) je sistematično naštel grške trditve oziroma argumente glede ekskluzivne pravice do imena Makedonija: 1) 4000 let grške zgodovine, kulture in dediščine v Makedoniji. Zato predstavljajo zahteve po priznanju Republike Makedonije prevaro. Antični Makedonci so bili Grki; 2) Leta 1944 Tito preimenuje novo državo v Makedonijo; 3) Obstoj slovanske Makedonije ne more biti podkrepjen z zgodovinskimi podatki, etnografskimi zemljevidi ali statističnimi podatki iz popisov prebivalstva; 4) Makedonija je ime Severne Grčije že 3000 let; 5) Neodvisna Makedonija bo monopolizirala ime na škodo resničnih Makedoncev, ki jih je dvakrat več od Slovanov; 6) Makedonija je nedeljiv del grške kulturne dediščine, ki se ne more v etničnem smislu identificirati z drugo nacijo; 7) Jezik Skopja ima nedvomno slovanske korenine; 8) Slovani pridejo na Balkan šele 1000 let po Aleksandru; 9) Ime Makedonija je bilo v rabi 1500 let pred prihodom Slovanov; 10) Vsi znani makedonski ljudje, mesta in reke so imeli grška imena; 11) Stara Zaveza in Nova Zaveza potrjujeta grško pripadnost Aleksandra Velikega in Makedoncev; 12) Grški jezik je bil prenešen v Azijo, kjer so bila ustanovljena grška mesta z grškimi imeni; 13) obstaja več kot 60.000 arheoloških dokazov, da je Makedonija grška; 14) Dom antičnih grških bogov je bil v Makedoniji. A je možno, da narod goji kult do svojih nacionalnih bogov v drugi državi?; 15) Jugoslovanska Makedonija se sploh ne nahaja na teritoriju antične Makedonije; 16) Neodvisni viri iz 20. stoletja kot popisi sploh ne omenjajo etničnih Makedoncev vse do prihoda komunistov na oblast; 17) Uporaba imena Makedonija postavlja temelje za teritorialne pretenzije v prihodnje.

¹⁶⁹ Grška diaspora je svoj protest proti ustanovitvi nove države izkazala tudi na demonstracijah v Münchnu 15. marca. Italija in Nizozemska sta se zaradi kritičnega stališča do grškega obnašanja soočali s prepovedjo izvoza v Grčijo, Bolgarija pa je po priznanju Makedonije ostala brez 50 milijonov ameriških dolarjev grške finančne pomoči (Roudometof 1996, 260). V istem obdobju je Samaras na srečanju zunanjih ministrov držav članic Evropske skupnosti dal naslednjo izjavo: »Če ima Skopje pravico ne samo uzurpirati, temveč kot neodvisna država monopolizirati ime, potem bo to sprostito nove konflikte v celotni regiji« (v Kofos 2005, 128).

¹⁷⁰ »Pinheirov paket« iz marca 1992 je bil sestavljen iz dveh dokumentov. Prvi se je nanašal na pogodbo o medsebojnem priznanju in nespremenljivosti mej. Drugi dokument je bilo pismo vlade Republike Makedonije, v katerem se odpove ozemeljskim zahtevam ter zahtevam, povezanim s priznanjem makedonske manjšine v Grčiji. Predlagano je bilo ime »*New Macedonia*«, kar je Samaras v skladu z maksimalistično pozicijo zavrnil (Kofos 2005, 134).

ministrov Evropske skupnosti v Gimaraesu 2. maja 1992 je Evropska skupnost pogojevala priznanje nove države s sprejetjem imena, ki je sprejemljivo za vse strani, na naslednjem srečanju v Lizboni 26. junija 1992 se je evropska solidarnost še okrepila – Evropska skupnost je bila sedaj pripravljena »/.../ priznati državo pod imenom, ki ne bo vpljučevalo oznake Makedonija« (Kofos 1999, 5).

Makedonsko politično vodstvo je končno ugotovilo, da je uveljavljanje makedonskih interesov v Evropski skupnosti v času »Mastriške euforije« zaradi močne grške pozicije praktično onemogočeno, zato je 20. julija zaprosilo za članstvo v OZN, s čimer se je boj za ime preselil iz evropskih tal v New York (Gligorov 1999, 215–22). To je tudi čas, ko so nekateri makedonski državniki prvič javno pokazali pripravljenost sprejeti kompromis. Tako je predsednik Gligorov 9. decembra 1992 v parlamentu izjavil, da bo podprl Posebnega predstavnika evropskega predsedstva, britanskega veleposlanika Robina O. Neila, ki je nato predlagal ime za mednarodno uporabo »Republika Makedonija (Skopje)«, kar so grški potitiki v skladu s takratno pozicijo nemudoma zavrnilo (Tziampiris 2005, 227). Država je bila v OZN sprejeta leta 1993, potem ko je Varnostni svet z Rezolucijo 817 (Varnostni svet 1993), ki je bila sprejeta 7. aprila, ugotovil, da država izpolnjuje pogoje za sprejem ter da se jo bo »začasno in za vse namene znotraj OZN naslavljalo kot »Nekdanja jugoslovanska Republika Makedonija«, dokler ne bo spor, ki se je pojavil glede imena, rešen«. S tem se je začela nova faza spora v imenu.¹⁷¹

Po sprejemu v OZN sta se posrednika v sporu Vance in Owen¹⁷² nemudoma lotila formuliranja predloga pogodbe, ki bi pokrivala vsa sporna vprašanja med državama. Tako je bil 14. maja 1993 strankama v sporu predstavljen dokument,¹⁷³ katerega jedro je

---

¹⁷¹ Z vidika mednarodnega javnega prava je spor o imenu bilateralni spor, ki se rešuje v OZN, ima pa praktične posledice tudi za tretje države v okviru multilateralnega foruma OZN in drugih mednarodnih organizacij. Rezolucija 817 iz leta 1993 »je zagotovila začasen modus »označevanja« države kot NJRM, kot začasno imenovanje v OZN do sprejetja končne odločitve o sporu, modus pa je bil uporabljen tudi pri drugih mednarodnih organizacijah, kot so Svet Evrope, EU in OVSE«. Glede na bilateralno naravo spora zunaj tega režima lahko države v bilateralnih odnosih uporabljajo ustavno ime Republika Makedonija, kar so mnoge od njih tudi storile (Georgievski 2008, 254).

¹⁷² Vance je bil predstavnik Generalnega sekretarja OZN v grško makedonskem sporu o »razlikah glede imena« od 1. avgusta 1993 do 23. decembra 1999, ko je odstopil (Petruševska 2008, 411).

¹⁷³ Predlog je bil po mnenju Kofosa (2003, 136) t. i. »veliki paket«, ker je poleg varnostnih upošteval tudi kulturne vidike spora o imenu.

bil predlog imena »Nova Makedonija«, kar je grška stran zavrnila (Kofos 2005, 135–6). V obdobju do konca leta je šest držav članic EU priznalo Makedonijo pod začasnim imenom, januarja l. 1994 pa so to storile tudi ZDA (Roudometof 1996, 262). Grška javnost za to ni obsojala vlade, ampak »sovražne zunanje interese«, kar je vodilo v nove demonstracije proti partnerjem (Kofos 1999, 8). Soočena s popustljivostjo partnerjev se je grška stran zatekla k samopomoči – v upanju, da bo to prisililo makedonsko oblast h kompromisu, je februarja l. 1994 sprejela »povračilne ukrepe proti nepopustljivosti Gligorova« v obliki trgovinskega embarga (Kofos 1999, 8).

Z embargom se je položaj Makedonije v bistvu izboljšal, saj je sedaj v očeh opazovalcev predstavljala žrtev agresivne grške politike. Sprememba stališča evropskih držav glede spora o imenu se je zgodila tudi v luči poslabšanja razmer v Jugoslaviji, s čimer je postala Makedonija geostrateško pomembna kot *cordon sanitaire* okoli Srbije. Zato se je Grčija znašla pod velikim pritiskom ZDA in evropskih držav, da normalizira odnose z Makedonijo. To, kar je prej predstavljalo debato o identitetah in kulturnih dobrinah, je sedaj prešlo v problematiko kršitve človekovih pravic nove nacije (Kofos 2005, 136). K opustitve rigidnega grškega stališča so prispevali tudi močni trgovinski in ekonomski interesi Severne Grčije, kjer so poslovneži nasprotovali embargu (Kofos 1999, 9).¹⁷⁴ Hans van der Bruk, predstavnik EU za zunanjo politiko je 6. aprila 1994 naznanil, da bo Evropska komisija zaradi embarga tožila Grčijo pred Evropskim sodiščem, ker naj bi s tem kršila 22. člen Pogodbe iz Maastrichta. Grška stran je zagrozila, da bo izstopila iz članstva v EU, če bo Evropsko sodišče razsodilo proti grškim nacionalnim interesom. Pangalos, ki je bil takrat namestnik ministra za zunanje zadeve, je izjavil: »Če Evropsko sodišče sprejme odločitev, ki lahko odpelje grško nacijo na rob dezintegracije, bomo mi bi raje odslej korakali sami« (Shea 2002, 297–8).

Nova pogajanja so se začela aprila leta 1994 na osnovi nekoliko spremenjene različice Vance-Owenovega osnutka iz leta 1993. Med pogajnji za Začasno pogodbo (1995) se je grška stran odločala med »malim« in »velikim« paketom, na koncu pa se je iz političnih

---

¹⁷⁴ Kofos (1999, 9) govori, da se je v tem obdobju vzdušje nekoliko spremenilo. V debato so se prvič vključili resni akademiki, ki so prispevali k ustvarjanju kompromisu naklonjene politične klime.

razlogov se odločila za prvega,¹⁷⁵ ki je sicer nekoliko »pozabil« na spor o imenu, vendar je prispeval k normalizaciji odnosov med državama (Tziampiris 2005, 228).

Grčija si je izborila sprembo zastave Republike Makedonije (7. člen) in pojasnitev nekaterih spornih določb makedonske ustave, Makedonija pa je v zameno dobila grško priznanje, odstranitev ekonomskega embarga in obljubo, da Grčija ne bo blokirala njenega vstopa v mednarodne organizacije.¹⁷⁶ Nimetz je leta 1995 na tiskovni konferenci v New Yorku, ko je govoril o Začasni pogodbi, podal naslednjo analogijo: »Irci ne sprejemajo imena Združeno kraljestvo Velike Britanije in Severne Irske, Britanci pa ne sprejemajo irskega izraza Eire, ki se nanaša na celotno Irsko skupaj s severnim delom. Od leta 1920 dalje obe državi uporabljata svoj izraz, a vendar sodelujeta brez uradnega dogovora glede imen« (Shea 2002, 289).

Obdobje po podpisu pogodbe je zaznamovalo postopna normaliziranje odnosov, pri čemer je bil spor o imenu bolj ali manj potisnjen v ozadje.¹⁷⁷ Potem, ko so na oblast prišli pragmatični in z zgodovino neobremenjeni politiki, je postopoma spor o imenu v Grčiji postal vprašanje sekundarnega pomena. Če smo v času po razpadu Jugoslavije imeli opraviti z »arheologizacijo« grške politike, kjer so glavno vlogo igrali zgodovinarji, arheologi, teologi, intelektualci in novopečeni »makedonologi«, pa so potem prišli na sceno zagovorniki »deskopjizacije« (Kofos 1999, 10–11). Obdobja čutveno preobremenjenih reakcij je bilo torej konec.¹⁷⁸ Zunanji minister Pangalos je proti koncu

---

¹⁷⁵ Kofos (2003, 137–8) opaža, da obstajajo določene razlike med načrtom pogodbe iz maja leta 1994, ki je predstavljala »velik paket«, in Začasno pogodbo, ki je izpustila razne identitetne in kulturne vidike spora o imenu. Tako je na primer izpuščen člen, ki govori o spoštovanju toponimov, kar po njegovem mnenje predstavlja osnovo za nadaljnje spore.

¹⁷⁶ Zaradi začasnega značaja ratifikacija ni bila potrebna, kar je grški strani dalo še dodaten argument, da blokira vstop Republike Makedonije v NATO na vrhu v Bukarešti marca 2008.

¹⁷⁷ Tziampiris (2003, 229–30) je do leta 2002 ločil šest faz makedonskega odnosa do spora o imenu: 1. 1995–1996 popolna nepopustljivost; 2. 1997–1999 nepopustljivost glede imena in očitni interes za izboljšanje drugih posebej ekonomskih odnosov; 3. 2000–2001 postopno poslabšanje medetničnih odnosov v državi, pri čemer vpričo izbruha albanskega nacionalizma spor o imenu ni več percipiran kot varnostno vprašanje; 4. 2001 izjemna občutljivost na predloge, negativni in pozitivni odzivi na predloge tretjih strank; 5. 2001–2002 ugodni predlogi; 6. 2002 pripravljenost na kompromis.

¹⁷⁸ Kofos (1999, 11) je mnenja, da je k intenziteti in razvoj spora prispevalo tudi dejstvo, da so na zunanjo politiko prvič po antikolonialnem ciprskem boju vplivali mnogi družbeni akterji (diaspora, cerkev, zgodovinarji, arheologi), ki niso izražali varnostnih skrbi, temveč zaskrbljenost glede identitete in kulture.

leta 1996 izjavil, da je potrebno sestaviti paket, ki bo omogočil »varnostno, prijateljsko in enako partnerstvo« s sosednjimi državami (Kofos 2003, 151). Izboljšanje odnosov je razvidno tudi iz izjav državnikov tako na grški kot na makedonski strani. Kljub nekoliko agresivnejši retoriki¹⁷⁹ makedonskih politikov, je predsednik Gligorov pogosto izjavil, da za Makedonijo Grčija predstavlja enega izmed ključnih strateških partnerjev (Tziampiris 2005, 233). V kontekstu izboljšanih odnosov je makedonski veleposlanik v Grčiji poslal *non-paper*, ki je vseboval konkretne predloge za izboljšanje bilateralnih odnosov, kasneje pa je bil podpisan tudi »Memorandum o praktičnih ukrepih, povezanih z Začasno pogodbo«, ki je urejeval praktična vprašanja (Tziampiris 2005, 233). Grški politiki v tem obdobju uradno še vedno niso zapustili rigidne maksimalistične pozicije iz leta 1992 »Ne imenu Makedonija in njegovim izpeljankam«, toda vsem je postalo jasno, da se pogajalec Christos Zaharakis v New Yorku v bistvu dogovarja o sestavljenih imenih (Kofos 2005, 150).

Na makedonski strani se je v tem času počasi izkristalizirala t. i. »dvojna formula« za rešitev spora o imenu.¹⁸⁰ Makedonski politiki so nenehno ponavljali »*vremeto raboti za nas*« (čas dela za nas), kar se je v prihodnje tudi dogajalo, saj je Republiko Makedonijo do leta 2002 pod ustavnim imenom priznalo 73 držav.¹⁸¹ Povečano zanimanje mednarodnih medijev za širšo regijo vpričo etničnih konfliktov pa je še dodatno okrepilo uporabo imena države. Vse to je vodilo v paradoksalno situacijo – grška diplomacija, ki je do pred nedavnim izjavljala »Ne imenu Makedonija in njegovim izpeljankam«,¹⁸² se je sedaj lotila javnodiplomske vojne za uporabo imena »NJRM« na

---

Tako je »arheologizacija« grške zunanje politike postala neizbežna, politiki pa so se lahko le pridružili sentimentu množic.

¹⁷⁹ Makedonski zunanji minister Ljubomir Frčkovski je 23. julija 1996 veleposlaništvom v Skopju in mednarodnim organizacijam naslovil *aide-memoire*, v katerem se je pritoževal nad načinom, na katerega Grčija izvaja sklenjeno pogodbo. Med drugim je opozoril na incident, ko letalo makedonskega avioprevoznika ni smelo pristati v Grčiji. Kofos (2003, 152) cinično opaža, da je Frčkovski uporabljal »star arsenal iz jugoslovanske dobe: pravice manjšine in premoženja beguncev po državljanski vojni«.

¹⁸⁰ Dvojna formula pomeni, da bo Makedonija uporabljala svoje ime v vseh instancah, razen v bilateralnih odnosih z Grčijo, kjer Grčija lahko izbere ime, s katerim bo naslavljala svojo sosedo.

¹⁸¹ Februarja leta 2009 je kar 125 držav uporabljalo ustavno ime države v bilateralnih odnosih (Vlada na Republika Makedonija 2009).

¹⁸² Simitis je v letu 1997 nekajkrat ponovil: »Ne imenu Makedonija in izpeljankam« (v Kofos 2005, 150).

mednarodnih množičnih forumih, v medijih in celo na mednarodnih športnih tekmovanjih (Kofos 2005, 155).¹⁸³ K temu so prispevali tudi očitni ekonomski interesi, saj je Grčija postala največji tuji investitor v Makedoniji.

V času vlade Georgievskega pa so odnosi doživeli svoj vrhunec. Makedonski predsednik vlade in grški zunanji minister sta se leta 2000 večkrat srečala.¹⁸⁴ V intervjuju za makedonski časopis *Dnevnik* zunanji minister Pangalos izjavi, da je problem o imenu »semantičen problem«, ki zahteva »znosen kompromis«, in je v vsakem primeru »marginalno vprašanje«, kar je makedonskega predsednika vlade napeljalo h sklepu, da je Pangalos »govoril z modrostjo Odiseja, pogumom Ahila, jasnostjo Platona in jedrnatostjo Aristotela« (v Kofos 2005, 159). Leta 2000 je tako prevladalo mnenje, da je Georgievski pristal na ime »Nova Makedonija«, ¹⁸⁵ 11. februarja leta 2001 je izjavil, da se zavzema za kompromisno rešitev spora, ki se približuje ustavnemu imenu, kar je naletelo nasprotovanje tako iz vrst opozicije kakor tudi s strani njegovih strankarskih prijateljev (Tziamparis 2003, 237–9).¹⁸⁶

Leta 2001 je v Makedoniji izbruhnil medetnični konflikt, kar je spor o imenu potisnilo v ozadje. Tako ZDA in evropski partnerji kot Grčija¹⁸⁷ so bili zainteresirani, da se teritorialna celovitost države ohrani. Grčija je med konfliktom politično, moralno in materialno pomagala Makedoniji, pri čemer grška vlada ni hotela zlorarabljati trenutne

---

¹⁸³ Zavlačevalna taktika se je skrivala tudi v izjavah makedonskih politikov. Tako je leta 1998 takratni zunanji minister Makedonije Handžiski izjavil: »Najbolj pametno je, da se naučimo živeti s tem problemom« (Tziamparis 2005, 235).

¹⁸⁴ Med letoma 2000 in 2001 sta se Georgievski in Papandreou večkrat srečala. To je bil čas evforije Pakta stabilnosti in izboljšanih perspektiv regionalnega sodelovanja. Oba sta verjela, da obstaja nova dinamika v medsebojnih odnosih. V teh letih je bilo izpeljanih kar nekaj prevzemov makedoskih podjetij s strani grških (Kofos 2005, 165).

¹⁸⁵ Kofos (2003, 166) trdi, da sta tako Ljubčo Georgievski kot predsednik največje opozicijske stranke Branko Crvenkovski februarja 2001 obljubila grškemu premieru Simitisu, da bosta pristala na mednarodno ime »Zgornja Makedonija«.

¹⁸⁶ Predsednik Republike Makedonije Boris Trajkovski je takrat izjavil: »Naše ime je identiteta našega naroda, je najbolj občutljivo nacionalno vprašanje, je vprašanje ponosa in dostojanstva in predstavlja predpogoj za naš obstoj in razvoj. Naša ustava ne predvideva spremembe državnega imena. To bi zahtevalo amandma k Ustavi in dvotretjinsko večino.« Javnomenjske raziskave iz tega časa pa so pokazale, da 90 % državljanov nasprotuje spremembi imena (Kofos 2003, 240).

¹⁸⁷ Novi zunanji minister Papandreou je uvedel »novo zunanjepolitično dogmo«, ki je predpostavljala, da mora Makedonija preživeti iz številnih razlogov. Iz tega je izhajalo, da je problem o imenu samo eden izmed problemov, ki jih je treba konsenzualno reševati (Kofos 2004, 164).

slabosti makedonske države v svoje sebične namene (Kofos 2005, 169). To je po mnenju Tziampirisa (2003, 241) dokončno spremenilo percepcijo makedonskih politikov, da je spor o imenu politično vprašanje – torej identitetne in ne varnostne narave.

Ohridski okvirni dogovor (2001) med makedonsko in albansko stranjo, ki sta ga pod pritiskom in pokroviteljstvom mednarodne skupnosti podpisali stranki v sporu, je predstavljal v očeh večine Makedoncev hud udarec nacionalnemu dostojanstvu. V takih okoliščinah je Mednarodna krizna skupina (v nadaljevanju MKS)¹⁸⁸ 10. decembra 2001 izdala poročilo z naslovom »Ime Makedonije: zakaj je spor o imenu pomemben in kako ga rešiti« (2001). V poročilu so avtorji najprej opisali politično pokonfliktno situacijo v državi in identificirali izzive, nato predlagajo konkretne ukrepe za rešitev spora o imenu. Jedro poročila je predstavljal predlog, da Makedonija sprejme ime »Republika Makedonija« za mednarodno uporabo, in sicer kakor se le-to piše v makedonskem jeziku in v latinični transkripciji, za bilateralne odnose z Grčijo pa je predvidevalo pogajanja o imenu, ki ga bo uporabljala zgolj Grčija. Poročilo je tudi predvidevalo makedonske koncesije Grčiji na področju kulturne dediščine in izobraževanja, kar je razlog, da ga je Kofos (2003, 172–3) označil kot »dober pristop, ker upošteva kulturne dejavnike, kar so grški pogajalci med letoma 1996 in 2002 zanemarili«. Poročilo je poželo veliko zanimanje v javnostih obeh držav, saj se je smatralo, da odraža neuradno pozicijo in cilje ZDA glede tega vprašanja. Tudi prvotni odzivi makedonskih politikov so bili dokaj pozitivni. Predsednik Trajkovski je izjavil, da »v predlogih MKS za reševanje vprašanja o imenu z Grčijo ne obstaja past«. Šef opozicije Crvenkovski je poročilo uporabil za obračunavanje s predsednikom vlade, pri čemer je namigoval na govornice, da se je Georgievski že dogovoril z grškimi oblastmi glede novega imena: »Če je nekdo smatral in načrtoval rešiti zadevo z enim edinim imenom za vse uporabe, kot je Zgornja Makedonija, potem tega definitivno ne bo zmožen storiti po poročilu MKS« (A1 2001). Na predlog pa se je izrazito negativno odzvala Makedonska akademija znanosti in

---

¹⁸⁸ Mednarodna krizna skupina je svetovno priznan in zelo vpliven *think tank*, ki predstavlja vir analiz in nasvetov vladam in mednarodnim organizacijam pri preprečevanju in reševanju konfliktov. Velja za neuradnega svetovalca State Departmenta (podrobneje v Škarikj 2008, 297–302).

umetnosti, ki je večino točk iz poročila smatrala za sporne (Tzimpiaris 2003, 242–5). Poročilo MKS so grške oblasti ignorirale s pojasnilom, da mora vsak relevanten predlog priti kot predlog OZN (A1 2001).

V odgovor na okrepljeno samozavest Makedoncev¹⁸⁹ se je grška diplomacija odzvala z neuradnim informativnim dokumentom, imenovanim »NJRM: spor o imenu«, ki je bil objavljen na spletni strani grškega zunanjega ministrstva leta 2002. Glede na to, da »grški parlament ne bo nikoli sprejel imena Republika Makedonija«, se je grška diplomacija v dokumentu zavzemala za kompromisno in sestavljeno ime, ki bo pomagalo pri stabilizaciji NJRM. Zato je Grčija pozvala svoje partnerje, naj prisilijo Skopje k reševanju spora in izogibanju uporabe imena »Makedonija«, ker se bo v nasprotnem primeru nadaljevala nepopustljiva praksa, ki temelji na prepričanju, da je čas na njihovi (makedonski) strani (Kofos 2005, 156–7).

Pokonfliktne politično boleče reforme v Makedoniji so potekale pod pokroviteljstvom ZDA in EU. Politična kopja so se lomila okoli vprašanja decentralizacije države in nove teritorialne delitve, ki naj bi albanski skupnosti omogočila večjo avtonomijo na več področjih. Država se je soočala s politično krizo. Na pobudo revizionistične koalicije strank je bil 7. novembra 2004 razpisan referendum glede nove teritorialne delitve. V takih okoliščinah so ZDA 4. novembra priznale Makedonijo pod ustavnim imenom. Nek ameriški diplomat iz Biroja za evropske zadeve je izjavil: »Referendum je ključno vprašanje za Makedonijo in njeno pot k Evropi. Državljeni Makedonije se bodo 7. novembra soočili s pomembno odločitvijo, ali bo njihova dežela krenila naprej ali nazaj. V kontekstu pomembnosti te odločitve smatram, da je ustrezen čas, da damo znak naše podpore makedonskemu narodu« (Andonovski 2004). Grški predsednik je istega dne predal protestno noto ameriškemu veleposlaniku v Atenah in izjavil, da bo imelo priznanje negativne učinke na stabilnost v regiji. Ameriško priznanje je predstavljalo svojevrstno prelomnico v odnosih med državama, saj so se nato začele grožnje grške strani z blokado evroatlantskih integracij Republike Makedonije.

---

¹⁸⁹ Kofos (2003, 156) meni, da je poročanje svetovnih medijev o nemilih dogodkih v Makedoniji pripeljalo do tega, da je enobesedno makedonsko ime prišlo v vsakodnevno govorico.

Po dolgih letih zastoja v pogajanjih je bil naslednji predlog posrednika Nimetza predstavljen marca leta 2005.¹⁹⁰ Jedro predloga je predstavljalo ime »Republika Makedonija – Skopje« napisano v latinici za mednarodno uporabo. Grški zunanji minister je izjavil, da predlog predstavlja osnovo za konstruktivna pogajanja, makedonski premier Bučkovski pa je še vztrajal na t.i. »dvojni formuli« (BBC 2004). Dokument iz leta 2005 je vseboval naslednje tri naslove: »Protokol o uporabi imena v okviru OZN«, »Načrt predlagane Resolucije Varnostnega Sveta« in »Aneks 1 k Resoluciji ____ (2005) Varnostnega Sveta«. Dokument so zaznamovale naslednje lastnosti: podobnosti s predlogom MKS, nejasnost, dvoumnost, nepravilnost z mednarodnopravnega vidika, neustreznost naslovov z vsebino po njimi in ukvarjanje z vprašanji, ki presegajo mandat posrednika v konkretnem sporu (Petruševska 2008, 413). Kljub grožnjam Grčija ni blokirala makedonskega kandidatskega statusa za EU, ki ga je pridobila 17. decembra leta 2005.

Zato pa je leta 2006 grških groženj kar mrgolelo. Zunanja ministrica Bakojanijeva je tako v odgovoru na izjavo makedonskega zunanjega ministra Milošovskega, da se Makedonija v New Yorku pogaja zgolj o imenu, ki ga bo uporabljala Grčija v bilateralnih odnosih z Republiko Makedonijo, na spletni strani grškega veleposlaništva v ZDA dala naslednjo izjavo: »Grški parlament v nobeni sestavi ne bo ratificiral vstopa sosednje države v EU in NATO, če spor o imenu ne bo predhodno rešen« (Grško ministrstvo za zunanje zadeve 2006). Spor o imenu je postal znova aktualen januarja leta 2007, ko je makedonska vlada letališče v Skopju preimenovala v letališče Aleksandra Velikega, kar je sprožilo val jeze in kritik v Grčiji in »na nepozitiven način vplivalo na napore posredovanja pri reševanju spora« (Makfax 2007). Grška vlada je namreč trdila, da so s tem kršena določila Začasne pogodbe ter ponovila grožnje, da bo uporabila veto pri pričakovanem povabilu za sprejem v zvezo NATO leta 2008. Grške grožnje in diplomatska aktivnost so počasi pričele dajati rezultate: generalni sekretar NATO je

---

¹⁹⁰ Nimetz je 23. decembra 1999 postal osebni, poseben predstavnik Generalnega sekretarja OZN v grško makedonskem sporu o »razlikah glede imena«. Na ta položaj je bil imenovan, potem ko je bivši posrednik Vance odstopil iz osebnih ralogov (Petruševska 2008, 411).

februarja leta 2007 »namignil« makedonskemu predsedniku, da se mora Makedonija izogibati podobnih aktivnosti do naslednjega vrha NATO (A1 2008). To predstavlja začetek spremembe politike EU in NATO glede spora o imenu, ki je do takrat veljal za »bilateralno vprašanje« in ni predstavljal pogoja za vstop v te mednarodne organizacije.

Kasneje so se pogajanja zaradi ameriškega pritiska pod posredovanjem Nimetza nadaljevala novembra leta 2007, na kar je sledilo še nekaj srečanj in februarja 2008 je Nimetz predstavil predlog, ki sta ga obe strani sprejeli kot osnovo za nadaljnja pogajanja. V Makedoniji se je takrat izkristalizirala ideja, da se bo o dogovorjenem imenu odločalo na referendumu (Biševac 2008), medtem pa so v Grčiji štiri največje stranke definirale »rdečo linijo« sprejemljivega (A1 2008a). Na makedonski strani je bil najbolj problematičen 8. člen,¹⁹¹ ki je po mnenju profesorja Frčkovskega pomenil, da bo Makedonija izgubila pravico do svoje identitete. Pojavi se izraz »identucid«, ki označi grška prizadevanja za zanikanje makedonske nacionalne posebnosti (Miko 2008). V luči napetega vzdušja je Nimetz 1. marca sklenil, da je zaradi bistvenih razlik v stališčih te faze pogajanj konec (Momirovski 2008). V naslednjih dneh je makedonski predsednik Crvenkovski predstavil idejo, da država lahko sprejme novo ime za mednarodno uporabo s pridevnikom, ki se ne bo dotikal nacionalne identitete, čemur predsednik vlade ni javno nasprotoval. V takih okoliščinah je Nimetz 26. marca predlagal nov »paket« (Galevska 2008a),¹⁹² ki ga makedonska vlada ni javno sprejela, medtem ko ga je grška stran v Bukarešti tudi uradno zavrnila. Sledil je vrh NATO, kjer je bila na srečanju Severoatlantskega sveta sprejeta deklaracija, ki je v 20. točki priznala, da je Makedonija izpolnila vse pogoje ter potrdila, da bo Makedonija vabljen v članstvo, »potem ko bo dosežena vzajemno sprejemljiva rešitev« (NATO 2008).

V obdobju po Bukarešti se je zdelo, da je makedonska stran dokočno zapustila »dvojno formulo«, tako imenovana identitetna vprašanja, kot so imena naroda, nacije in

---

¹⁹¹ »Nobena izmed držav ne bo imela ekskluzivnih političnih ali ekonomskih pravic do imena »Makedonija« in »makedonski«« (Škarik, Apasiev in Patčev 2008, 574–8).

¹⁹² »Paket« je predvideval, da novo ime »*Republic of Macedonia – Skopje*« zamenja začasno referenco, pri čemer bi bilo vsem državam, ki so že priznale Republiko Makedonijo pod ustavnim imenom svetovano, naj svojo odločitev ponovno preučijo. »Paket« ni predvideval ekskluzivnosti uporabe imena in pridevnikov katerikoli od strani v sporu (Galevska 2008a).

jezika, pa so postala »rdeča linija« makedonske pozicije. Na julijskih volitvah je zmagovalna VMRO-DPMNE obljubila v svojem programu (VMRO-DPMNE 2008), da ne bo sprejela imena, ki se dotika makedonske nacionalne identitete ter da bo o morebitnem kompromisu odločalo ljudstvo na referendumu, kar je kasneje postalo tudi državna politika.

Grška uradna pozicija oziroma rdeča linija pa je definirana v informativnem dokumentu »NJRM – spor o imenu«, kjer se je grška diplomacija zavzela za:

1. Sprejetje končnega sestavljenega imena z geografsko kvalifikacijo termina Makedonija v uporabi za vse namene (*erga omnes*), da bi se izognili zmešnjavi z grško Makedonijo in končali iredentistično politiko in ozemeljske težnje NJRM;
2. to, da se NJRM resnično odpove prisvajanju zgodovinske in nacionalne dediščine grškega naroda;
3. potrditev končne rešitve s strani Varnostnega sveta, s čimer bi se zagotovilo spoštovanje njene implementacije (Grško ministrstvo za zunanje zadeve 2008).

Na začetku dokumenta so korenine spora o imenu locirane »proti koncu hladne vojne, ko je Josip Broz Tito od Srbije ločil območje, ki je bilo takrat znano kot Vardarska banovina in mu dodelil status republike«, grški Makedonci pa so nosili to ime že od nekdaj (Grško ministrstvo za zunanje zadeve 2008). Iz tega razumevanja »makedonskosti« izhaja prepričanje, da se morata imena naroda, jezika in etnije Republike Makedonije preimenovati v skladu z novosprejetim imenom, kar je upošteval posrednik Nimetz v svojem zadnjem predlogu iz 8. oktobra letos: »obe strani lahko neuradno uporabljata termina »Makedonija« in »makedonski« pod pogojem, da ne zahtevajo ekskluzivne pravice«, v duhu ameriškega razumevanja državljanskega razumevanja nacije/naroda pa je predlagal, da se le-ta imenuje nevtrarno »državljeni Republike Severne Makedonije«. ¹⁹³ Zato je makedonska stran zahtevala »resne spremembe predloga«, grška stran pa je smatrala, da je presegel »rdečo linijo«, ker ne zahteva spremembe imena za notranjo uporabo v skladu z načelom *erga omnes* (A1 2008b).

---

¹⁹³ Nimetz je v svojem dokumentu predlagal ime »Severna Republika Makedonija«.

Proti koncu leta 2008 se je situacija še dodatno zaostрила. Odločitev makedonske vlade, da se avtocesta, ki vodi proti grški meji, preimenuje v avtocesta »Aleksandra Velikega« in napoved, da bodo sredi glavnega trga v Skopje postavili 34 metrov visok kip Aleksandra Velikega ter izjava makedonskega premiera, v kateri je grško stališče do Makedonije in nekonstruktivnost Evrope primerjal z odnosom zahodnih zaveznikov, ko so leta 1938 dovolili Hitlerju, da osvoji del Češkoslovaške, so še dodatno razburile duhove v obeh državah. Grška stran je samo ponovila grožnje, da Makedonija ne more v EU, če spor o imenu ni rešen, ter »zamrznila« finančno pomoč, namenjeno izgradnji preimenovane avtoceste. Take populistične poteze makedonske vlade spominjajo na obdobje, ko je grška politična elita pod pritiskom javnosti »arheologizirala« svojo zunanjo politiko. Prodorne vladne kampanje za »okrepitev nacionalnega duha«, v katerem so Makedonci predstavljeni kot potomci »slavnih antičnih Makedoncev«, predstavljajo uraden poskus vzpostavitve genealoške kontinuitete med antičnimi in sodobnimi Makedonci, kar v obeh državah zmanjšuje pripravljenost za kompromis.

Te očitne bistvene razlike v pozicijah nas napeljujejo k sklepu, da spor o imenu še dolgo časa ne bo rešen. Očitno je, da spor o imenu ni zgolj »problem semantične narave«, kakor se je leta 1999 v času evforije grške ekonomske penetracije v makedonsko gospodarstvo izrazil takratni grški zunanji minister Pangalos (citirano po Kofos 2005, 159). Sam diskurz v besedilu dokumenta »NJRM – spor o imenu«, ki spominja na besedišče dinastičnih politikov 18. stoletja, nam daje slutiti, da imamo opraviti z nečim bolj abstraktnim.

Zgodovinski prikaz spora nam je sicer pomagal osvetliti dinamiko razvoja odnosov, a ni zadosten za razumevanje mišljenjskih vzorcev, ki usmerjajo obnašanje akterjev ter »abstraktne logike« spora, v katero se pretakajo stara nacionalna rivalstva, tekmovalni mitsko-simbolni sistemi in izključujoče se identitetne politike. O tem bomo govorili v naslednjih podpoglavjih.

4.4 Mitologije, naracije in samorazumevanja narodov kot dejavniki zunanjepolitičnega obnašanja

Eden najbolj pogosto uporabljenih argumentov zgodovinarjev, novinarjev, kvazi-znanstvenikov in celo grške diplomacije v sporu o imenu je trditev, da je makedonska nacija »umetna tvorba« oziroma »konstrukt Tita«, medtem ko je grška nacija naravna, že od nekdanj obstoječa.¹⁹⁴ Po že ustaljenem vzorcu razvoja dogodkov, se javni diskurz na makedonski strani loti dokazovanja zgodovinske kontinuitete makedonskega naroda, pri čemer mnenjski voditelji pogosto uporabljajo usluge arheologov, zgodovinarjev ter na ta način zavajajo javno mnenje.¹⁹⁵ V obrambi »ogrožene identitete« in v dokaz »starodavnosti« makedonskega naroda je makedonska vlada l. 2007 postavila antične figure pred poslopje makedonske vlade ter letališče v Skopju preimenovala v letališče Aleksandra Velikega, kar je kmalu postalo osrednji problem v odnosih med državama.¹⁹⁶

Z ugoravljanjem stopnje »naravnosti« oziroma »umetnosti« obeh narodov se ne bomo ukvarjali, saj vemo, da je to naloga identitetnih podjetnikov. Naša analiza narode razume v konstruktivističnem duhu, pri čemer nas ne zanima, če so narodi skonstruirani ali umetni, temveč kako so »zamišljeni«, oziroma kaj vse vključuje njihov *mythomoteur*. Pri tem pa bomo pozorni na načine, na katere so skonstruirane nacionalne zgodbe oziroma naracije. Za namene analize je torej dovolj povedati, da so vse nacije na svetu družbeno skonstruirane, ker je konstruktivistična analiza že pokazala, da »ni neposredne povezave med antičnimi kulturnimi skupinami in modernimi političnimi identitetami« (Calhoun

---

¹⁹⁴ V uradnem informativnem dokumentu »Spor o imenu NJRM«, ki smo ga omenili v prejšnjih poglavjih, je razvidno, da grška diplomacija svoje argumente utemeljuje na »dejstvu«, da je Makedonija Titov konstrukt, medtem ko so grški Makedonci uporabljalo svoje ime »že od nekdanj«. Gre za esencialistično in primordialni razumevanje identitete.

¹⁹⁵ Direktor makedonske Uprave za zaščito kulturne dediščine Pasko Kuzman meni, da je l. 2008 leto makedonske arheološke ofenzive. Država je leta 2008 kar podvojila sredstva, namenjena raziskovanju arheoloških lokacij (Stefanovski 2008). Zato je Pavlos Filipov Vaskopulos, politični voditelj makedonske manjšine v Grčiji, v svojem intervjuju za makedonsko televizijo Kanal 5 dobronamerno in neverjetno duhovito opozoril na nevarnost, da se makedonska nacionalna identiteta spremeni v »karikaturu svojega največjega tekmeca – grškega nacionalizma« (Kanal 5 10.03.2008).

¹⁹⁶ Naša analiza se v skladu z Andersonovo ugotovitvijo, da je pomembno zgolj, »kako so narodi zamišljeni«, vseskozi izogiba razpravi o »umetnosti« in »naravnosti« narodov. Danforth (1995, 21) podobno meni, da morata biti »izmišljanje« in »zamišljanje« razumljena kot »skonstruirano«, »ustvarjeno« in ne kot »imaginarno«, »ponarejeno« ali »neresnično«. Vse identitete so iz stališča te logike enako skonstruirane.

1997, 48 v Cederman in Daase 2003). S pomočjo teh ugotovitev bomo identificirali implikacije tega samorazumevanja na zunanjepolitično delovanje.

4.4.1. Makedonska nacionalna identiteta –izmišljotina Titove politike z namenom uničiti Grčijo?

Najbolj pogosta ideološka zloraba zgodovine je utemeljena na anahronizmih namesto na lažeh. Grški nacionalizem ne dovoljuje niti uporabe imena Makedonija tej državi. Takšno stališče je utemeljeno na ideji, da je celotna Makedonija v bistvu grška ter predstavlja del grške nacionalne države verjetno še iz časa, ko je oče Aleksandra Makedonskega vladal grškim deželam na Balkanu /.../ Potrebno je ogromno poguma, da bi nek grški intelektualec trdil, da je zgodovinsko gledano to neumnost. Nikakršna grška nacionalna država ni obstajala v 4. stoletju pred našim štetjem (Eric Hobsbawm 1993 v Shea 2002, 100).

Makedonski narod vsekakor ni konstrukt Titove ekspanzionistične zunanje politike, saj se je ideja o posebni makedonski naciji pojavila že mnogo pred tem. Makedonska nacionalna ideja in identiteta se je začela »konstruirati« ravno v konfliktu z grškim nacionalizmom, kasneje pa tudi v konfliktu z bolgarskim in srbskim nacionalizmom znotraj otomanskega imperija ter Bolgarije in Kraljevine SHS (Stardelov, Grozdanov in Ristovski 1993, 37–48). Makedonsko etnično zavedanje se je torej začelo z definiranjem meja med skupnostmi, ponavadi ob izključitvi drugih skupin ali skupnosti ter nasproti ozemeljskemu nacionalizmu sosednjih držav (Dolinar 2007, 8). Posebnost zapoznelega makedonskega nacionalizma je v ilegalnem statusu, ki ga je imel vse tja do konca druge svetovne vojne, in nekonsistentnih težnjah in usmeritvah, kar je bilo posledica dolgega nelegalnega statusa (Rossos 1994). To pa je razumljivo, saj so poleg makedonskega

nacionalnega gibanja za lojalnost slovansko govorečega prebivalstva v širši regiji Makedonija, ki do sredine 19. stoletja še ni imelo močne etnične zavesti in se je večinoma identificiralo s pravoslavljem, tekmovala še bolgarka, srbska in grška nacionalna ideologija (Lunt 1984, 108). Tuja nacionalistična gibanja so se izkristalizirala tako, da je bila Makedonija na robu njihovih prekrivajočih se ozemeljskih zahtev (Friedman 1995, 119).

Makedonska nacionalna naracija oziroma protonacionalne vezi so zagotovo obstajale že pred ustanovitvijo makedonske države v okviru Jugoslavije. Z nas je pomembno uradno makedonsko zgodovino, ki se razvije šele leta 1944 z ustanovitvijo Federativne Republike Makedonije znotraj Jugoslavije. Uradni dokumenti, izjave visokih funkcionarjev v medijih in novinarski članki iz tega obdobja pričajo o močnem iredentističnem gibanju v novo ustanovljeni jugoslovanski federalni entiteti, o čemur smo že govorili v prejšnjih podglavjih. Makedonsko uradno zgodovino se je v povojnih letih lotilo revizije zgodovine in konstrukcije zgodovinske naracije makedonskega naroda, kar je pomenilo revizijo precejšnega dela antične, srednjeveške in moderne zgodovine Balkana.¹⁹⁷

Makedonska zgodovinska naracija je dojemala celotno regijo Makedonija za domovino makedonskega naroda, kar je vodilo v trditev, da v Grčiji in Bolgariji obstajajo makedonske manjšine (Roudometof 1996, 253). Makedonsko zgodovino je torej integriralo celotno srednjeveško zgodovino Slovanov v Makedoniji, pri čemer se tako Makedonci kot Bolgari predstavljajo kot potomci Carja Samuila in tvorcev cirilice – Cirila in Metodia, kar se odraža v zanikanju posebnosti makedonske nacije s strani bolgarske države, ki še danes povzroča spore med državama, ker se Bolgari in Makedonci medsebojno obtužujejo za »kraj zgodovine« (Kojouharov 2004, 282). Revidirali so tudi grško antično makedonsko zgodovino, s čimer postavljajo pod vprašaj predpostavko o grški zgodovinski kontinuiteti (Roudometof 1996, 253).¹⁹⁸ V makedonski nacionalni

---

¹⁹⁷ Roudometof (1996, 287) slikovito zapiše, da je šlo za revizijo zgodovinske naracije oziroma nacionalne naracije sosednjih nacionalnih držav, ki pa sta sami bili »revizionistični«, ko sta se pojavili.

¹⁹⁸ Gounaris (1995, 411) trdi, da je novonastala makedonska revizionistična naracija utemeljena na treh argumentih: 1. Antični Makedonci niso bili Grki; 2. Srednjeveški Slovani so asimilirali antične negrške

naraciji je makedonski narod, ki naj bi bil večina v regiji Makedonija, predstavljen kot žrtev iredentističnih politik »balkanskih volkov« (Apostolski in Polenaković 1974),¹⁹⁹ s »tragično delitvijo« iz leta 1913 pa se je končal obstoj Makedonije kot ločene geografske in etnografske entitete (Danforth 1995, 44). Mnogi šolski učbeniki in znanstveni članki obravnavajo priključitev Egejske Makedonije h Grčiji kot akt etnične agresije, priselitve Grkov iz Azije v regijo pa kot kolonizacija s ciljem uničiti makedonski narod v Grčiji (Kirjazovski 1987; Blagoev 1992). Makedonska nacionalna zgodovina je tako predstavljena kot zgodovina dolgega in junaškega boja zatiranih Makedoncev proti nasilni asimilaciji, denacionalizaciji in kulturnemu genocidu na ozemlju celotne regije Makedonija (Dolinar 2007, 75), makedonskemu narodu naj bi bila z »delitvijo« Makedonije leta 1913 odvzeta pravica do samoodločbe.²⁰⁰

Po povojni euforiji je vse tja do sredine 80-tih let 20. stoletja vsaj na bilateralni ravni med Jugoslavijo in Grčijo sledilo zatišje pred viharjem. Po ohladitvi odnosov z Bolgarijo zaradi nepriznavanja makedonske manjšine so se manifestacije makedonskega nacionalizma preusmerile proti Bolgariji. Do Titove smrti je bil vsakršen poskus artikulacije kakršnekoli nacionalistične zahteve zatrt. Politična in akademska debata po osamostojitvi je spominjala na podobno debato med Bolgarijo in Grčijo po delitvi

---

Makedonce, sami pa niso bili asimilirani s strani drugih; 3. V 19. stoletju je posebna slovansko govoreča makedonska etnična skupina, ki je bila mnogo večja od grške, postala motor makedonskega nacionalizma, toda Makedonija je bila l. 1913 razdeljena, ker ni dobila neodvisnosti.

¹⁹⁹ Zgovoren primer oblike makedonske nacionalne naracije in nacionalni razlagi zgodovine je naslednja izjava bivšega makedonskega predsednika: »Udeleženci v delitvi Makedonije so razglasili Makedonce za Južne Srbe, Bolgare in slavofone Grke. Spremenili so imena in primke svojih novih podanikov. Prepovedali so makedonski jezik, prisilili Makedonce v učenje tujega jezika ter predstavili lastno interpretacijo zgodovine. Prisilili so jih, da hodijo v njihove cerkve. Skratka, spremenili so jih v državljane drugega reda, ki so bili podvrženi sistematičnemu preseljevanju in stalnemu izgonu. Skupni imenovalec te politike je bila denacionalizacija makedonskega naroda, pri čemer so ga odstranili iz balkanskega zemljevida narodov in uzurpirali njegovo zgodovino, identiteto in željo po lastni državi. Oni so naložili usodo izginotja preko asimilacije« (Shea 2002, 111).

²⁰⁰ Michalaidis (2000, 76–7) opaza, da so najbolj znani makedonski zgodovinarji begunci iz grške državljanske vojne. Risto Kirjazovski, ki sem ga večkrat citiral v diplomskem delu, je tako rojen l. 1927 v Kastoriji (Kosturu) v Severni Grčiji in se je udeležil državljanske vojne na strani poraženih komunistov. Zaradi tega je po mnenju Michalaidisa razumljivo, da makedonsko zgodovinopisje črpa elemente svojega mita iz Severne Grčije, v njemu pa je tudi opaziti »hrepenenje po izgubljeni domovini«. Makedonska diaspora iz grškega dela Makedonije je v tem smislu posebej dejavna v obrambi makedonskih interesov po svetu. Navaja tudi primer znanega kanadskega poslovneža makedonskega rodu Johna Bitofa, ki je na začetku 90-tih letih 20. stoletja grškemu zunanjemu ministru očital, da mu je »okupiral domovino«.

Makedonije leta 1913 (Gounaris 1995, 411). V obdobju pred in po razglasitvi neodvisnosti makedonske države sta se pripetila dva pomembna dogodka. Prvič, na volitvah v Makedoniji leta 1990 največ sedežev v Parlamentu (*Sobranie*) dobi nacionalistična stranka VMRO-DPMNE, čigar predsednik in kasnejši premier Ljubčo Georgievski je na ustanovni konferenci stranke izjavil: »Naslednja strankarska konferenca bo potekala v Solunu« (Kofos 1999, 4,). Ime stranke (Notranja makedonska revolucionarna organizacija – demokratska stranka za makedonsko nacionalno enotnost) in njen program, ki se je zavzemal za združitev treh delov Makedonije v eno državo, sta povzročila ogorčenje tako v Grčiji kot v Bolgariji. Drugič, rast nacionalizma v Makedoniji je sovpadla z novimi tokovi v makedonskem zgodovinopisju. Teorije, da so moderni Makedonci mešanica antičnih Makedoncev in slovanskega prebivalstva, dobijo uradni pečat v publikaciji Makedonske akademije znanosti in umetnosti (Stardelov, Grozdanov in Ristovski 1993). Sodobna makedonska uradna nacionalna naracija dobi svojo končno obliko s proglasitvijo simbola »Sonce iz Vergine« za državno zastavo. Tako je bila ustvarjena makedonska nacionalna naracija, ki neposredno posega v predpostavke grške nacionalne naracije, s čimer se je dokončno iskristalizirala konfliktna situacija, ki ima ogromne destruktivne potencialne.

Vzporedno z napihovanjem nacionalizma je potekal tudi proces konstrukcije nove »evropsko obarvane« politične retorike makedonske elite. Po nenasilni osamosvojitvi se je pojavila potreba po konstrukciji nove, z negativno pojmovanjem Balkanom neobremenjene naracije. Predsednik Gligorov je skonstruiral zgodbo, da je Makedonija zaradi ne vključevanja v vojne v regiji balkanska »oaza miru«. Zato svet dojema Makedonijo kot atipično balkansko državo, mednarodna skupnost pa v njej vidi uspešen model soočanja z balkansko nestabilnostjo in konflikti (Balalovska 2004, 198-9). Sodobna Makedonija je pravzaprav nebalkanska in nosi evropski karakter. Identiteta, na kateri gradi to mišljenje, je osnovana na ne vključevanju v vojne v regiji, preživetju države navkljub vsem grožnjam ter njenim zanašanjem na evropske vrednote kot so dialog, sodelovanje, dobrososedski odnosi ter spoštovanje demokracije (Dolinar 2007: 80).

Najnovejša različica »makedonskega vprašanja« se je pojavila pred koncem hladne vojne, se pravi v obdobju, ko so se vladajoče elite zaradi negotovosti, ki je bila posledica razpada stare strukture, morale zateči k najmanjšemu skupnemu imenovalcu – nacionalizmu. Tako makedonski kot grški nacionalizem sta se zatekla h krepitvi in reformulaciji nacionalnih naracij in ponovni potrditvi ter dopolnitvi mitsko-simbolnih struktur. Za pojasnitev tehnologije ustvarjanja novih in spreminjanja oziroma vzdrževanja starih naracij si lahko pomagamo z definicijo Mitja Velikonje (1996, 58):

Vsak mitološki sistem je sestavljen iz dveh povezanih, prepletenih delov. V njem najdemo tako stare mitske zgodbe, tradicionalne mite, kot nove ideološke domisleke, ideološke mite. V mitologiji se mit sreča z ideologijo: inercija preteklosti z inovacijo sodobnosti, samoumevna tradicija, ki je last pripadnikov neke družbe, z zelenimi, dirigiranimi konstrukti neke družbe. Skupaj se znajdejo širši zgodovinski okviri oziroma vzroki dogajanj in specifične, aktualne zahteve. Skratka, delovanja neke družbe in dogajanj v njej ne moremo dovolj razumeti, če ne poznamo te dvojno enotne strukture njene mitologije in načinov njenega nastajanja (pretiravanje, iznajdb, selektivnosti, zgodovinskih fiksacij, posploševanj, prikrojjenih naturalizacij in historizacij).

Retorika današnjih tekmovalnih nacionalizmov odseva vpliv romantičnih nacionalizmov, ki so pred enim stoletjem napovedali moderno dobo Balkana (Cowan in Brown 2000, 1). Tako makedonska kot grška naracija predpostavljata, da nacionalnost predstavlja bistveno sestavino graditve nacije. Medtem ko je za Grke Makedonija ime in teritorij, ki je neobhoden del moderne grške identitete, za Makedonce predstavlja edino in najbolj pomembno sestavino, ki jih zgodovinsko loči od Bolgarov (Roudometof 1996, 285). Priznanje posebnosti makedonske nacije in njene zgodovinske kontinuitete s strani Grčije bi Makedoniji implicitno dalo pravico, da skrbi za makedonsko manjšino v Severni Grčiji, kar je v luči razumevanja nacionalnosti, ki izhaja iz balkanske mentalitete 19. stoletja, razumljeno kot iredentizem. Zato je ameriški antropolog Danfort, ki je verjetno najboljši »nevtralni« poznavalec »makedonskega vprašanja«, mnenja, da bi sprememba imena s strani Republike Makedonije pomenila simbolično etnično čiščenje, kar je izraz istega nacionalizma, ki bi lahko v času ekonomskega kaosa in političnega kolapsa vodila v pravo etnično čiščenje (v Jakonov 2008, 35).

4.4.2. Grška nacionalna naracija: 4000 let genealoške nepretrganosti grškega naroda

Kadar terapeutu uspe pri pacientu sprožiti živahne spomine na seksualne, fizične ali emocionalne zlorabe, ki nimajo nobene zveze z realnostjo in se mogoče niti niso zgodile, imamo opravka s »sindromom ponarejenega spomina«. Vendar obstaja sociopolitična ustreznica »sindromu ponarejenega spomina«, ko narodi verjamejo v zadeve o njihovi zgodovini, ki so večinoma ponaredki (Stern 1998, 106).

Po Smithovem (1990, 51) razlikovanju med državno-teritorialnim in etničnim nacionalizmom je grški nacionalizem brez dvoma etničen. Roudometof (1996, 253) pravi, da so balkanska nacionalistična gibanja vedno poudarjala pomen partikularistične nacionalnosti (etničnosti) na račun univerzalnega državljanstva, kar naj bi izhajalo iz tradicije otomanskega imperija, ki je podeljeval pravice in privilegije le kolektivitetam in ne posameznikom. Zgodovinski procesi so torej vodili v politizacijo in teritorializacijo etničnosti, ki je tako postala glavni kriterij vzpostavitve posameznikovega članstva v »zamišljeni skupnosti« (Smith 1990, 51). Ta tradicija se odraža tudi v grškem jeziku, kjer je »koncept etnične skupine /.../ ali nacije opisan z identičnim pojmom *ethnos*, ki vsebuje oboje: predmoderni koncept homogene etnične skupnosti ter moderno pojmovanje nacije kot politične skupnosti« (Karakasidou 1993, 457–8). Poenostavljeno povedano – če je v Franciji državljanstvo predpogoj za pripadnost naciji, je na Balkanu prav pripadnost narodnosti (etnični skupini) predpogoj za članstvo v državi in uživanje pravic, ki izhajajo iz tega odnosa.

Balkanski moderni narodi so se začeli razvijati v obdobju slabitve otomanske imperije in so tako tekmovali za njegov teritorij in lojalnost njegovih podanikov. Pri tem velja upoštevati, da je bila edina relevantna nadlokalna pripadnost v tem obdobju

pravzaprav pripadnost cerkvi.²⁰¹ Tekmovalna nacionalna gibanja so se lotevala konstruiranja nacionalnih naracij, ki so temeljile na politizaciji protonacionalnih vezi in njihovi inkorporaciji v *mythomoteur*. Nacionalna identiteta na Balkanu je torej proizvod tekmovalnih zahtev, ki izhajajo iz selektivnega sklicevanja na pisne ali oralne zgodovinske naracije ali iz interpretacije le-teh. To je na kratko povedano balkanski vzorec nastajanja kolektivnih spominov in proces vzpostavitve legitimnosti zahtev po »domovini« (Roudometof 1996, 253).

Sedaj pogledjmo glavne časovne faze procesa konstrukcije grške nacionalne mitologije in identitete. Ideja, da so moderni Grki pravzaprav neposredni potomci slavnih antičnih Grkov ima svoje korenine v drugi polovici 18. stoletja. Ta trditev, ki je tesno povezana z razsvetljenstvom, je v razvoju grške nacionalne naracije skozi celotno zgodovino moderne grške nacije imela pomembno vlogo. Evropa je skonstruirala svoj pogled na moderno Grčijo v skladu z antično civilizacijo – na kateri temeljijo mnogi zahodni ideali –, pri čemer se niso ozirali na 2000 letno vmesno obdobje (Triandafyllidou in Veikoi 2002, 193). Naracija grškega nacionalnega gibanja se je oblikovala vzporedno z obdobjem romantizma v Evropi in obnovljenim zanimanjem za grško antično kulturo in filozofijo.²⁰² To je bila doba neoklasicizma, ki je bilo obdobje velikega razočaranja nad reakcionarnim odzivom starih monarhij na Napoleonovo ekspanzijo v Evropi. V evropskih in ameriških akademskih centrih se je oblikoval t. i. filhelenizem, ki je predstavljal svojevrstno intelektualno navdušenje med evropskimi in ameriški intelektualci, akademiki ter študenti.²⁰³

---

²⁰¹ V tem kontekstu Kofos (1964, 13–16 v Roudometof 1996, 256) trdi, da je bilo prizadevanje za ustanovitev neodvisne bolgarske cerkve namenjeno razlikovanju med Grki in Bolgari na etnični in jezikovni osnovi.

²⁰² Zahodni navdušenec nad grško antično dediščino akademik Shelley (v Shea 2002, 98) je v 19. stoletju napisal: »Vsi mi smo Grki. Naši zakoni, književnost, umetnost, vse ima korenine v Grčiji. Toda za Grčijo /.../ smo morda še zmeraj divjaki in malikovalci /.../ Človekova oblika in človekov um sta dosegla popolnost v Grčiji, ki je naložila svoje podobe vsem tistim proizvodom, čigar fragmenti so obup moderne umetnosti, ter je pridigala impulze, ki nikoli ne morejo čez tisoče kanalov nehati omogočati in osrečevati človeštvo vse do iztrebljanja rase.«

²⁰³ Med grško vojno za neodvisnost je bila Evropa navdušena nad filhelenizmom, po ameriških in evropskih univerzah je bilo ustanovljenih veliko »helenskih bratstev«, kjer se je negovala nova filhelenska intelektualna moda. Čez 300 Nemcev gre v vojno, na tisoče študentov pa deluje v organizacijah za podporo Grčiji (Shea 2002, 97). Nacionalizem je bil jedro takratnega evropskega radikalizma, svojevrstna

Navdušenju je sledil val rasističnih opazkov mnogih zahodnih intelektualcev, ki so se ob stiku z modernimi Grki pričeli zavedati skonstruirane reprezentacije modernih Grkov na temelju antične zgodovine. Mark Twain je opazil, da so sodobni Grki »sramota za antične Grke«, Byron pa je imel še bolj rasistično opazko, ko je rekel, da so »nemoralni odpadki slovanskih migracij« ter da, »so s svojimi deformiranimi, malimi, rjavimi telesi umazali deželo, v kateri so se rodili« (Shea 2002, 98).²⁰⁴ Tzanelli (2006, 286) trdi, da je evropska reprezentacija helenizma kot naslednika velike antične grške civilizacije v 18. in 19. stoletju pripeljala do tega, da so se moderni Grki bali, da jih je Otomanski imperij pokvaril.²⁰⁵ Shea (2002, 98) pravi, da je morda prav rasistični prezir Evrope do grških revolucionarjev razlog, zakaj so se Grki lotili konstrukcije drugačnega rasnega modela. To pa je pri njih ustvarilo prezir do drugačnosti, ki je tako postal temelj nove grške identitete. Zato so ustvarili »postkolonialno« identiteto. Elie Kedourie (1971) v tem smislu meni, da je grški nacionalizem antecedent nacionalizmov tretjega sveta. Zaradi tega naj bi imeli Grki potrebo, da nenehno dokazujejo, kako antična je njihova identiteta (Tzanelli 2006, 286). Grška identiteta je varljiva. Na eni strani gleda na Vzhod, bizantinsko tradicijo ter pravoslavno krščansko dediščino. Vendar Vzhod je tudi vir skrbi za moderno Grčijo; predstavlja Turčijo in muslimanski svet. Po drugi strani je bil Zahod vir nacionalističnega navdiha (zanosa) in podpore za mlado grško državo v 19. stoletju ter

---

intelektualna moda med študenti, intelektualci in mladimi na evropski celini. To je bila nova nemirna evropska generacija, ki je bila vzgojena v nenehnem uporu in je živela v vsakodnevnem pričakovanju sprememb. Uporniška kultura ni samo stvar revolucionarnih legend – to je bil čas novega učenja, v katerem je bila nova filozofija Razsvetljenstva in Romantizma zelo močna (Kedourie 2000, 268).

²⁰⁴ George Finley, znani zgodovinar in neposredni udeleženec v grškem boju za neodvisnost opazi: »Dejstvo, da so Grki doslej dosegli večji napredek v obnovi njihovega jezika kot v izboljšanju njihovega moralnega stanja mora biti pripisano superiornosti materiala, s katerim delajo. Jezik je obdržal svojo antično strukturo in slovnico; ljudje so izgubili svoje antične vrline in institucije« (Shea 2002, 202). To pa je razumljivo, saj je »Balkan, bizantinski ali otomanski /.../ brez dvoma kulturni in religiozni drugi »prave Evrope«« (Bakić-Hayden in Hayden 2007, 444).

²⁰⁵ Arieovski model oziroma teorija o razvoju antičnih Grkov se pojavi v prvi polovici 19. stoletja kot posledica splošne rasistične klime v Evropi, ki je predstavljala vir intelektualnega navdiha za grške intelektualce. Po tem modelu so lahko zgolj čiste rase uspešne civilizacije. Ideja, da je Grčija, ki je bila pojmovana kot otroštvo Evrope, rezultat etnične mešanice evropskih staroselcev ter afriških in semitskih kolonistov, postane popolnoma nesprejemljiva. Proti koncu 19. stoletja se v nemških in britanskih intelektualnih krogih pojavijo teorije, da so Dorci čistokrvni Ariji iz Severa (Shea 2002, 85).

politični in kulturni napotek za državo v 20. stoletju (Triandafyllidou in Veikoi 2002, 192).

Po ustanovitvi grške države leta 1821 je sledil je proces konstrukcije nacionalne naracije, v katerem so bili njeni etnični izvori locirani v davni antiki (Triandafyllidou, Calloni in Mikrakis 1997, 4).²⁰⁶ Nacionalna naracija, v katero je bila integrirana le antična Grčija, je bila v luči civilizacijske, ekonomske in kulturne zaostalosti Grčije v primerjavi z Zahodom namenjena zgolj radikalnemu razvojnemu preobratu v nazadnjaški teokratski družbeni strukturi in je igrala pomembno vlogo pri združevanju in preobrazbi tradicionalno in notranje razdeljene družbe v nacionalno državo (Triandafyllidou in Veikoi 2002, 193). Povedano z besedami Adamantiosa Koraesa, enega izmed glavnih grških intelektualcev ter ideologov takratne grške države: »mi smo potomci starih Grkov /.../ ali bomo postali vredni njihovega imena ali pa ga ne smemo več nositi« (v Anderson 1983/1998, 88).²⁰⁷ Grška nacionalna naracija v prvih desetletjih svojega obstoja je bila torej v funkciji potreb notranjega razvoja in konsolidacije države, meje države oziroma naroda v nacionalnem programu pa so nespremenjene in se ujemajo z antičnimi mejami vse tja do druge polovice 19. stoletja, ko se je nacionalna naracija dokončno konsolidirala.

V luči slabitve Otomanskega imperija in ugodnih mednarodnih razmer, so se ambicije grške politične elite povečale. Govor Ioannisa Koletisa pred parlamentom l. 1844, ko izjavi, da meje grške nacije niso identične z mejami Kraljstva Grčija, predstavlja prvo artikulacijo grškega iredentizma (Roudometof 1966, 282). Potem sčasoma nastane t. i. »Velika Ideja« (*Megali Idea*), t.j. kulturni, politični in končno vojaški projekt integracije grških etničnih teritorijev v grško državo, cilj te politike pa je bil osvojiti t. i. *Irredento*, ki je vključevala vse teritorije, naseljene z etničnimi Grki (Triandafyllidou in Veikou 2002,

---

²⁰⁶ Calhoun (2005, 52) je opazil, da so bili antični Grki v 18. in 19. stoletju izbrani s strani Zahoda za prednike sodobnih Grkov ter da so še zmeraj idealizirani kot ustanovitelji evropske civilizacije, pri čemer namerno pozabljajo, da ima Evropa le malo demokratične zgodovine ter da so bili Grki v zgodovini del Bizanca, ki je bil evropski »drugi«. Gre za konstrukcijo na osnovi selektivnega branja zgodovine.

²⁰⁷ Anthony Smith pravi, da je bila grška demografska kontinuiteta brutalno prekinjena proti koncu 6. stoletja z množičnimi selitvenimi tokovi Avarov, Slovanov in kasneje tudi albanskih priseljencev. Doda, da za sodobne Grke ne moremo z gotovostjo trditi, da so potomci antičnih Grkov, lahko pa z gotovostjo trdimo, da niso (Shea 2002, 83).

193). Na spremenjene prioritete zunanje politike se je ustrezno odzvala strokovna javnost oziroma grško zgodovinopisje. Posebej zanimivo je dejstvo, da je bilo grško zgodovinopisje v prvih desetletjih obstoja Grškega kraljstva mnenja, da so meje moderne Grčije identične z antičnimi, antični Makedonci pa so bili videni kot osvojevalci antične Grčije in ne kot njen del (Dimaras 1895, 338–9 in Dimakis 1991 v Roudometof 1996, 281). Makedonija je bila v grški nacionalni naraciji in simbolni geografiji predstavljena kot tampon cona, ki jih je ščitila pred napadi »Barbarov«, pri čemer je bilo ozemlje današnje Republike Makedonije pod vplivom teh napadov, ozemlje Grčije pa je ostalo praktično nedotaknjeno (Shea 2002, 82). Pojavila se je torej potreba po konstrukciji geneološke kontinuitete prisotnosti »helenizma« na ciljnem teritoriju.²⁰⁸ Grško uradno zgodovinopisje se je iz teh razlogov lotilo inkorporacije še dveh stebrov v nacionalno identiteto, in sicer, obdobja Bizanca, ki je viden kot izključno grški imperij, in pa pravoslavja (Triandafyllidou in Veikoi 2002, 194).²⁰⁹

Tako so zapolnili ogromno dvatisočletno praznino med zatonom antičnega grškega polisa na eni ter pojavom grške države na drugi strani, pri čemer je bila zagotovljena nepretrgana etnična komunikacija *longue durée* med živimi in mrtvimi (Armstrong 1990, 46). Zatorej nekateri avtorji upravičeno opažajo, da imamo opraviti z linearno interpretacijo oziroma eklektičnim branjem zgodovine, ki eliminira današnji kontekst iz vsakega zgodovinskega trenutka in pusti veliko vprašanj neodgovorjenih (Stardelov, Grozdanov in Ristovski 1993, 134). V linearni nacionalni zgodovini so kakršnekoli

---

²⁰⁸ Trije temeljni argumenti, na podlagi katerih grško zgodovinopisje utemljuje geneološko kontinuiteto helenizma in grško pravico do Makedonije, so naslednji: 1. Antični Makedonci so bili Grki; 2. Srednjeveški Slovani in Bolgari so bili kulturno spreobrnjeni v Helenizem in etnično asimilirani; 3. Slovansko govoreči grški Makedonci niso nujno Bolgari in Slovani. Glede na njihovo lojalnost Patriarhatu in aktivnemu doprinosu grškemu iredentizmu iz 19. stoletja je očitno, da so nedvomno Grki (podrobneje v Gounaris 1995, 411).

²⁰⁹ Pravoslavje in nacionalizem sta bila v paradoksalnem medsebojnem odnosu. Nezdržljivost obeh zamišljenih skupnosti je na začetku vodila v odprto nasprotovanje pravoslavne cerkve oziroma Ekumenskega Patriarhata nacionalnim idejam, kljub temu, da celotna tradicija balkanskega nacionalnega zgodovinopisja temelji na predpostavki, da sta pravoslavje in pravoslavna cerkev igrala pomembno vlogo v procesu oblikovanja nacij (Kitromilides 1996, 202–3). Grško govoreči pravoslavni Patriarh iz Konstantinopolisa Gennadius je l. 1468 zapisal: »Čprav sem Helen po govoru, ne bi nikoli rekel, da sem Helen, ker ne verjem v to, v kar so Heleni verjeli. Rad bi vzel svoje ime iz Vere in če me nekdo vpraša, kaj sem, bi rekel Kristjan«. Danes je protislovje med Helenizmom in pravoslavjem odpravljeno, helenizem in pravoslavje gresta z roko v roki in drug drugega implicirata (Kedourie 2000, 254).

prekinitve ponovno skonstruirane na način, da je nacija predstavljena kot nepretrgana zgodovinska kontinuiteta ter kompaktna enota (Triandafyllidou, Calloni in Mikrakis 1997).²¹⁰ Grškost je še danes v grškem javnem diskurzu definirana kot transcendentna nacija, zaradi česar se je na začetku devedesetih let 20. stoletja pojavil občutek odtujenosti od Evrope vpričo nesposobnosti evropskih držav, da prepoznajo grško občutljivost na »makedonsko vprašanje« (Triandafyllidou in Veikoi 2002, 194).

Glavni cilj takšne nacionalne naracije je torej povezati nacijo z zelenim teritorijem ter tako legitimizirati svojo prisotnost. Zgodovinsko utemeljena identiteta, ki daje skupini pravico do določenega teritorija kot »naravnega« bivališča, se torej ohranja skozi nacionalno naracijo, temelječo na moči imenovanja oziroma kategoriazacije v čistem Bourdiejevem smislu (Roudometof 1996, 257).²¹¹ Zato je mit o geneološki kontinuiteti grškega naroda razumljen kot temelj grške identitete, pri čemer je »klasična grška kultura intelektualna lastnina grške nacionalne države, medtem ko so njeni geografski in kulturni sosedi iz te dediščine izključeni« (Triandafyllidou, Calloni in Mikrakis 1997, 4). Kultura je tako definirana kot predmet, povezan s časom in prostorom kot lastnina določene skupnosti (Handler 1988, 142).

Samo znotraj tega diskurza je moč razumeti grške argumente v analiziranem sporu. Po drugi strani pa makedonska nacionalna naracija dvomi v predpostavko o grški kontinuiteti ter jo na ta način izpodbija. Karakasidou pravi, da je Grčija namerno naredila zmešnjavo med nacionalno in etnično pripadnostjo s tem, da je vztrajala, da so vsi njeni pripadniki etnični Grki. S takšno redefinicijo etnične pripadnosti v smislu nacionalne je želela zagotoviti, da ji bodo njeni osupljivo etnično mešani prebivalci ostali zvesti. Zato prihaja v grškem javnem diskurzu do aplikacije kategorij sedanosti na razne situacije iz preteklosti (v Shea 2002, 130–1). Grški predsednik je leta 1988 v govoru izjavil, da je grški narod »Anadelphon« – narod prikrajšan bratov in zaveznikov. Ta percepcija polaga

---

²¹⁰ Po eni strani so zagovarjali klasično zgodovino, po drugi pa ponovno oživiljeni bizantijski imperij, pri čemer so nacijo razumeli v smislu pravoslavnega krščanstva. Od začetka je religija povezovala Grčijo z Vzhodom, medtem ko jo je klasična dediščina, ki so jo ponovno odkrili skozi zahodne intelektualce, povezovala z Zahodom (Demertzis 1999, 29).

²¹¹ Tukaj si je Roudometof pomagal z Bourdiejevim konceptom moči.

temelje grški posebnosti (Triandafyllidou, Calloni in Mikrakis 1997, 10).²¹² Zato se ne gre čuditi, da celo racionalni znanstveniki kot je Evangelos Kofos uporabo termima Makedonija razumejo kot krajo: »Je tako, kot če bi prišel tat v mojo hišo in mi ukradel najdragocenejše dragulje – mojo zgodovino, mojo kulturo, mojo identiteto« (Kofos v Danforth 1995, 35).²¹³ Pri tem identitetni podjetniki in celo znanstveniki namerno pozabljajo, da sta obe identiteti tvorba zadnjih dveh stoletij in posledica ustanovitve nacionalne države ter ustrezne zavesti, ki jo spremlja.²¹⁴

Navsezadnje, če se vrnemo h Gellnerju, nacionalizem ni zbujanje nacionalne zavesti, temveč proces, ki izumi narode na podlagi že obstoječih razpoznavnih znakov, s pomočjo katerih deluje. Množično antimakedonsko gibanje v Grčiji na začetku devedesetih lahko razumemo tudi kot »ponovno« odkrivanje pozabljene makedonske zgodovine, ki je povečalo nacionalni ponos, kakor je trdil Kofos.²¹⁵ Toda ta pristop je eklektičen, saj predpostavlja, da je identiteta »nekje tam« in čaka, da jo odkrijemo, kar je, kot smo že videli v drugem poglavju, esencialistično pojmovanje identitete, ki nam ne pomaga :

---

²¹² Nacionalizem je relatičen in relacijski fenomen, vsak nacionalistični diskurz je inherentno artikulatorne narave; t.j. kombinira in izključuje različna vprašanja in teme z namenom, da ustvari transparentno opozicijo med »nami in njimi«, pri čemer poteka medsebojno učinkovanje zgodovinskih spominov in pozabe. S sprejetjem serije narativnih tehnik in ideoloških strategij je bila Grčija predstavljena kot »nacija brez brata«, poštena žrtev, nacija, ki so jo vsi povsod lovili. Naslovi člankov »Mi in divjaki iz Evrope«, »Evropa idiotov«, »Bog reši Grke«, »Atene žrtve nemške zarote«, »Zanka je dobro postavljena« pričajo o tako skonstruirani identiteti (Demertzis 1999, 29).

²¹³ Anastasia Karakasidou, antropologinja, ki smo jo že parkrat citirali v tem diplomskem delu, opaža: »Ekstremistični in militantni toni v večini grških napisov so alarmantni. Preseneča dejstvo, da večina grške retorike glede tega vprašanja ne gre dalje od simplističnih in redukcionističnih stališč, ki so zanetila balkansko krizo na začetku 20. stoletja«. Razlog za to vidi v »slabi informiranosti grških akademikov, ki nočejo priznati, da sta etnična in nacionalna pripadnost skonstruirani«. Zaradi svojih stališč do grške identitetne politike je bila tarča smrtnih groženj, desničarski časopis iz Soluna *Stohos* pa je celo objavil njen naslov in podrobnosti njenega avtomobila (Shea 2002, 132).

²¹⁴ »Četudi Makedonija sprejme novo ime, to ne bo umirilo grških strahov pred iredentizmom, saj bosta zgodovinska diskurza, na katerih sta utemeljeni obe nacionalni identiteti, še naprej posegala drug v drugega. Konflikt se torej nanaša na tekmovanje nacionalnih mitologij, simbolov in zgodovinskih referenc, se pravi na vse tiste teme, zaradi katerih so se ljudje na Balkanu veselo klali v preteklosti« (Mihas 2008, 466).

²¹⁵ Grški Makedonec, najbolj ugleden grški zgodovinar in hkrati neuradni svetovalec grškega zunanjega ministrstva glede spora o imenu Evangelos Kofos je v svojem intervjuju v makedonskem časopisu *Dnevnik* »obnovljeno« zanimanje javnosti grške Makedonije za antično makedonsko zgodovino in povečano identificiranje z antičnimi simboli, kar je naposled vodilo v spor o imenu, pojasnjeval z velikimi arheološkimi odkritji, ki so »pri nas Makedoncih /.../ ustvarila ponos in lepe občutke, ki jih ne morem pojasniti« (Dnevnik 2005).

/pojasniti/, kako in zakaj je nastal nacionalni dogmatizem, ki zavezuje zunanjo politiko. Kako je bil kodificiran, kako je njegov duh v tako kratkem času vdrl v institucije, medije, stranke, civilne organizacije in javno mnenje. Kako lahko nacionalni kič zastrupi pevce, komercialno oglaševanje, trge in trgovinske izložbe ter reverje uglednih državljanov. Ne pojasni kako je sonce iz Vergine²¹⁶ nepričakovano postalo nacionalni simbol (Stardelov, Grozdanov in Ristovski 1993, 135).

Kategorični socialni identiteti grškega in makedonskega naroda sta tako *raison d'être* spora med Makedonijo in Grčijo, hkrati pa ta spor pomaga pri vzdrževanju taistih identitet. Nacionalizem se je že večkrat v najbolj kriznih situacijah, kot na primer med grško državljansko vojno, izkazal za odličen najmanjši skupni imenovalec skupinske identitete.²¹⁷ V tem smislu lahko spor o imenu in zanikanje makedonske nacionalne identitete razumemo kot vajo za graditev skupnosti, ki je povezala milione Grkov po svetu ne glede na njihove dejanske interese, družbeni status in razlike. To jim je uspelo, ker verjamejo, da je » Makedonija /.../ neprenesljiva in večna lastnina helenizma, del njene duše« (Stelios Papatthemelis, minister Severne Grčije v Danforth 1995, 30).

Morda bi lahko spor razumeli s pomočjo konstruktivistične ugotovitve, da »nekateri vzorci interakcije kot stranski učinki izhajajo iz želje po ustvarjanju, vzdrževanju, uničenju in spreminjanju korporativnih identitet« (Cederman in Daase 2003, 15), saj Grčija konec koncev v Republiki Makedoniji vidi tekmeca v boju za lojalnost dela njenega prebivalstva. Ker pa je koncept manjšinskih pravic artikuliran znotraj diskurza o državljanstvu, ki je tuj grškemu etničnemu konceptu nacije, lahko razumemo grške

---

²¹⁶ Sonce iz Vergine je leta 1977 odkril grški arheolog Manolis Andronikos v Vergini, grški Makedoniji. Rumeno sonce iz Vergine na modri podlagi predstavlja regionalno zastavo grške Makedonije, na rdeči podlagi pa makedonsko nacionalno zastavo do leta 1995, ko ga je Makedonija zaradi obveznosti iz Začasne pogodbe zamenjala z novo zastavo.

²¹⁷ Michalaidis (2000, 71) pravi, da znotraj grškega zgodovinopisja grški zmagovalci boja za Makedonijo mečejo senco na »druge«, posebej na tiste, ki so se prvotno identificirali z Bolgarijo kasneje pa še z Ljudsko Republiko Makedonijo. Ti ljudje so razdedinjeni zgodovinske preteklosti, so puščeni na robu zgodovine ter dojeti kot begunci od panteona nacionalnih junakov, ki ga je ustvarilo grško uradno zgodovinopisje.

strahove pred domnevnim makedonskim iredentizmom samo v tem kontekstu (Roudometof 1996, 257).²¹⁸

Navsezadnje lahko vztrajnost spora med Makedonijo in Grčijo razumemo v smislu iskanja ontološke varnosti in zvestobe konfliktnim rutinam, ki vztrajajo čez čas. Zgodovinska rivalstva so pripeljala do tega, da je grška nacionalna naracija razvila »kognitivno prepreko«, ki preprečuje vstop neprijetnega obstoja makedonske identitete v diskurzivno zavest. Tako je Grčija raje izbrala konflikten vzorec interakcije, ki ji zagotavlja ontološko varnost in (re)produkcijo nacionalne naracije in identitete, kot sodelovanje, ki bi zahtevalo redefinicijo »sebstva« oziroma socialne identitete. V tem smislu zagotavlja grški habitus aktivno prisotnost preteklih izkušenj. Sheme percepcije,

---

²¹⁸ Javne debate o obstoju manjšin v Grčiji so ponavadi čustveno nabite, normalno komunikacijo pa zavirajo emocionalni izpadi, neznanje in nizka politična kultura, pri čemer so aktivisti za človekove pravice Makedoncev neredko označeni za »agente Skopja«, »sovražnike države« in »iredentiste«. Pavlos Vaskopoulos, politični voditelj Makedoncev v Grčiji je pogosto gost v raznih političnih oddajah, kjer grški novinarji, politiki in akademiki razpravljajo o »neobstoječi makedonski manjšini v Grčiji«. Naslednje vrstice so lep primer tovrstne debate. Novinar: »Koga pa zastopate? A predstavljate neko manjšino tukaj v Grčiji?«; Vaskopoulos: »Ne... V tej oddaji predstavljam stranko *Vinožito* (Mavrica), a s pomočjo te stranke nekateri državljani naše države poizkušajo izraziti eno različno nacionalno identiteto«; Novinar: »Nacionalno identiteto? Vi torej niste grški državljani?«; Vaskopoulos: »A mislite, da je to nezakonito??«; Novinar: »Vi torej niste grški državljani. Ne mi govorit, da ste grški državljani, če govorite o različni nacionalni identiteti. Morda me bo profesor Kargakos popravil, toda vidim, da imate tudi vi iredentistične pretenzije«; Vaskopoulos: »Če imajo Grki v južni Albaniji pravico do ohranjanja svoje identitete, potem imamo tudi mi«; Poslanec: »Zakaj govorite južna Albanija? To je Severni Epir!!«; Vaskopoulos: »Gospod bodimo previdni. Uporabljati izraz Severni Epir je lahko razumljeno kot iredentzem«; Poslanec: »Trdite, da pripadate nacionalni manjšini, čigar nacionalno jedro se nahaja v drugi državi, medtem ko se borite znotraj Grčije. Ali se borite za ohranjanje svoje kulture in identitete??« (Novinar ugotovi, da se mu bo koncept oddaje sesul, zato se zahvali Vaskopoulusu in ga izključi iz video konference). S. Kargakos (pisatelj in filolog): »Moramo pokazati razumevanje in milost za nekatere ljudi, ki živijo v naši domovini, ker obstaja ena značilnost v njihovi družinski preteklosti. Regija Makedonija je namreč doživela strahotne skušnjave. Velja, da vas spomnim, da je za časa fašistične okupacije v Florini (Lerinu) in Edesi (Vodenu) deloval en bolgarski kapetan po imenu Goce Delčev, ki je dodeljeval znano »lično karto« (osebno iskaznico). Vsak, ki je imel težave z Nemci v tem času, se je lahko z »lično karto« rešil. V tem času jo je imelo na tisoče naših sonarodnjakov, kar jim je zagotovilo bolgarsko državljanstvo. S temi ubogimi ljudmi sedaj manipulirajo »skopjanci«, včasih pa so z njimi manipulirali Bolgari. Zato moramo izkazati usmiljenje do teh nacionalno odtujenih ljudi, saj jim v nasprotnem primeru dajemo eno dimenzijo, ki je v realnosti nimajo« (ANT 1 2008). Za večjo jasnost pa par pojasnil. Prvič, Goce Delčev, ki naj bi dodeljeval »lične karte« med drugo svetovno vojno, je bil ubit leta 1903 s strani Turkov. Drugič, Severni Epir je izraz, ki ga uporabljajo Grki za južno Albanijo, kjer živi grška skupnost oziroma nacionalna manjšina. Smatrajo, da je bila regija nepravilno odvzeta Grčiji. Zato Vascopoulos cinično opozori, da je lahko uporaba termina razumljena kot iredentzem, pri čemer očitno namiguje na grško razumevanje, da je uporaba imena »Makedonija« s strani Republike Makedonije razumljena kot iredentizem. Tretjič in najbolj pomembno za nas je ugotovitev, da je znotraj močnega etničnega razumevanja nacije vsakršno izražanje drugačne nacionalne identitete razumljeno kot iredentizem, kakor je zgoraj ugotovil Roudometof (1996, 257).

mišljenja in delovanja, ki so v našem primeru konfliktna, se na ta način reproducirajo. Če pa k temu dodamo tudi zvezo znanje/moč, ki je v našem primeru moč nacionalnih zgodovinskega, imamo opraviti z dvema tekmovalnima centroma produkcije znanja, ki na različne načine razlagata iste dogodke iz preteklosti in jih inkorporirata v nacionalno naracijo. Produkcija znanja torej poteka v nacionalno obarvanem kontekstu, pri čemer nastajajo nacionalne naracije, ki se medsebojno izključujejo. Če na primer Ilindensko vstajo makedonsko zgodovinskega smatra za središčen dogodek v zgodovini makedonskega naroda, ga grški zgodovinarji imajo zgolj za vstajo Bolgarov proti Turkom (Roudometof 2002, 59–62). Zgolj na ta način lahko razumemo, kako so se 100 let stari konstrukti grškega zgodovinskega ter tradicionalni predsodki oziroma stereotipi obdržali do danes ter kako se je Bourdiejevo polje oblikovalo.

Toda do tekmovalne in konfliktna interakcija morda ne bi prišlo, če ne bi objekt primerjanja izhajal iz samopojmovanja, kar pomeni, da je za primerjanje relevantna zgolj tista lastnost, ki jo pri sebi najbolj cenimo (Hays Gries 2005, 247). Pomen, ki ga imajo antični mitsko-simbolni sistemi v modernem grškem samopojmovanju, je ogromen. Grki, kot smo lahko videli, svoj nacionalni ponos vežejo na predpostavko o zgodovinski nepretrganosti njihovega obstoja čez čas in v prostoru, svojo dejansko zaostalost za Evropo pa kompenzirajo z občutkom superiornosti, ki izvira iz mita veličine njihovih (domnevnih) prednikov. Tekmovalnost med skupinami pa je možna samo v primeru, če »imajo iste vrednote in sprejmejo skupno merilo relativne pomembnosti« (Brewer 1999, 435 v Hays Gries 2005, 248). Prav iz teh razlogov je makedonski na antični veličini Aleksandra Velikega utemeljen mit razumljen kot »kraja grškega zgodovine«. Samo in zgolj v tem kontekstu je izjava bivšega predsednika Grčije Christosa Sartzetakisa, da so Makedonci »/.../ napačno poimenovana kategorija ljudi, ki oblikujejo tako imenovano etničnost Makedoncev skopskega tipa« razumljiva in vredna bralčeve pozornosti (Danforth 1995, 32).

5 Sklepna razprava

»Makedonsko vprašanje« mnogi smatrajo za najbolj zapleteno epizodo balkanske zgodovine, ki se ponovno pojavi ob vsaki svetovni zgodovinski prelomnici, kadar je status quo svetovne ureditve izzvan. Drugi pravijo, da je posledica nerešenih zgodovin in vrnitve potlačenega etničnega sovraštva, ki izbruhne vsakič, ko ni več strukturnih ovir. Najnovejša različica »makedonskega vprašanja«, tj. spor o imenu je tako razumljen kot iskanje varnosti v nevarnem balkanskem mednarodnem okolju oziroma poizkus definiranja novih standardov za miroljubno interakcijo v novonastalih negotovih okoliščinah po koncu hladne vojne.

Vsa ta razumevanja so zelo problematična, ker temeljijo na predpostavki, da so zunanjepolitičnim odločevalcem dostopne vse informacije, ki so potrebne za racionalno odločanje pri iskanju varnosti, in ne jemlje v ozir kuturno mišljenjskega konteksta, v katerem nastane njihova »kognitivna prepreka«, ki določa katere informacije in na kakšen način bodo upoštevane pri zunanjepolitičnem odločanju. To razumevanje nadalje predpostavlja, da imamo opraviti z dvema dobro definiranimi ter že od nekdaj obstoječima narodoma oziroma etničnima skupinama, ki v »mini spopadu civilizacij« tekmujeta za nadzor nad zgodovinskimi simboli, na katerih je utemeljena njihova pravica do ozemlja. V družboslovni analiza pa je ta težnja k »materijalizaciji« države oziroma »biologizaciji« etničnih skupin zelo nevarna, saj govoriti o narodih in državah kot o naravni snovi implicitno upravičuje zahteve nacionalističnih politikov. Dejstvo, da so predniki današnjih Grkov in Makedoncev včasih živeli drug ob drugem v harmoniji, pri čemer je bila etničnost politično irelevantna, nas napeljuje na misel, da so korenine obravnavanega spora moderne.

Iz teh razlogov smo našo razpravo začeli z analizo geneze modernih narodov, pri čemer smo posvetili posebno pozornost pristopom, ki ta moderen pojav proučujejo v konstruktivističnem duhu. Potem ko smo osvetlili značilnosti makrozgodovinskega procesa nastajanja modernih »zamišljenih skupnosti«, smo na razpravo o nacionalizmu navezali analizo uporabe koncepta identitete v družboslovju s posebnim poudarkom na

teorijah mednarodnih odnosov. Tukaj smo bili zaradi narave predmeta našega zanimanja ponovno pozorni na konstruktivistična pojmovanja identitete. Potem, ko smo identificirali pomanjkljivosti esencialističnega razumevanja identitete, smo pogledali, kako na delovanje akterjev in oblikovanje interesov vplivajo samorazumevanje in intersubjektivni pomeni, ki so le-temu pripisani. V nadaljevanju sta sledili analiza pomanjkljivosti konvencionalnih konstruktivizmov in predstavitev sociacijskega konstruktivizma, ki endogenizira korporativne identitete kolektivnih akterjev in je uporaben za razlago nacionalističnih konfliktov. Glede na dejstvo, da imamo opraviti z identitetnim sporom, ki ni varnostne narave, smo predstavili koncept ontološke varnosti, ki je koristen pri razlagi »večnih rivalstev« in zvestobe akterjev konfliktnim rutinam, saj trdi, da je ontološka varnost oziroma varnost »sebstva« povsem združljiva z fizično nevarnostjo. Na koncu tega poglavja smo pogledali še ugotovitve socialne-psihologije glede medskupinskih konfliktov.

V tretjem vsebinskem delu smo začeli s kratkim zgodovinskim prikazom nastanka obeh držav in oblikovanja narodov, pri čemer smo si prizadevali endogenizirati korporativne identitete obeh akterjev, tj. pokazati, kako so narodne/državne meje postale intersubjektivno dejstvo z naravnimi/materialnimi implikacijami. Sledila je analiza geneze »makedonskega vprašanja« od leta 1878 do danes, pri čemer smo bili posebej pozorni na obdobje grške državljanske vojne, ko se dokončno konsolidirata makedonski narod in makedonska država, kar je bistvenega pomena za razumevanje spora o imenu. Potem smo ugotovili vzorce grškega zunanjepolitičnega obnašanja ter pogledali grške in makedonske argumente in stališča glede spora o imenu. Ker nam sama stališča ne povedo veliko, smo se lotili analize razvoja in značilnosti grške in makedonske nacionalne naracije in mitologije, ki sta razlog za spor o imenu.

Ugotovili smo, da sta ekskluzivnost grškega samorazumevanja, ki se odraža v nacionalni naraciji oziroma identiteti, ob hkratnem makedonskem vztrajanju na neslovanski kulturni dediščini dejavnika, ki negativno vplivata na odnose med državama. To pa izhaja iz grškega pojmovanja, da je celotna antična zgodovina Grkov in Makedoncev ekskluzivna lastnina grškega naroda. Zato je v grškem javnem diskurzu

uporaba »grških« simbolov s strani Republike Makedonije videno kot dejanje iredentizma. Tukaj gre za dvosmeren proces. Na eni strani imamo opraviti s procesom »od zgoraj-navzdol«, v katerem politični akterji manipulirajo z lahko prepoznavnimi kulturnimi simboli, s katerimi se pripadniki nacije identificirajo, ter na ta način perpetuirajo tako »sebstvo« lastne zamišljene skupnosti kot konflikt z »nacionalnim drugim«. Po drugi strani gre za proces »od spodaj-navzgor«, v katerem različni akterji kot so diaspora, cerkev in izobraževalne ustanove sodelujejo v artikulaciji zunanje politike nacionalne države. S tem potrjujemo hipotezo A1, po kateri sta ekskluzivnost grškega samorazumevanja, ki se odraža v nacionalni naraciji oziroma identiteti, ter vztrajanje makedonske strani na skupni pravici do antične kulturne dediščine Aleksandara Velikega, zaviralna dejavnika normalizacije odnosov med državama.

Analiza je pokazala, da sta se obe identiteti oblikovali skozi proces medsebojnega izključevanja. Makedonska naracija je namreč nastala kot zanikanje bolgarske in grške identitete. Konflikt in zvestoba tekmovalni rutini sta v tem pomagala obema akterjema, da vzdržujeta svojo identiteto. Identiteta se torej ustvari in vzdržuje v nasprotju z »drugim« in je predmet politične konstrukcije s strani političnih akterjev. Spor o imenu je povezal na milione Makedoncev in Grkov po svetu v skupnem transnacionalnem »zamišljanju« skupine, sodobni komunikacijski kanali pa so zgolj olajšali delo identitetnim podjetnikom. Zato lahko potrdimo delovno hipotezo A2, po kateri se tako grška kot makedonska »zamišljena« skupnost (re)konstruirata skozi konflikt. Zavezanost tekmovalni rutini obema državama pomaga ohranjati, vzdrževati in ustvarjati identiteto, ki jo razumem kot proces, v katerem se akterji in struktura sooblikujejo. Konflikt je tako svojevrstno polje izražanja lojalnosti ali vaja graditve skupnosti na obeh straneh.

Analiza grške nacionalne naracije je pokazala, da v grškem javnem diskurzu ni prostora za raznolikost nacionalnih kategorij, kar se odraža v vztrajnem nepriznavanju drugih etnonacionalnih kategorij razen grške. Danforth (v Jakonov 2008, 24) pravi, da se je spor o imenu pojavil v multikulturni in strpni Avstraliji v spopadu med Grki in Makedonci iz Grčije, ki so sedaj lahko izražali kategorično pripadnost, ki jim je bila v njihovi domovini Grčiji prepovedana. S pojavom neodvisne makedonske države pa se je

posebna makedonska nacionalna kategorija začela bolj odprto uveljavljati. Nova država se je imela za matično državo zamejskih Makedoncev. Glede na ozko definirano identitetno politiko grške države, pa bi priznanje pravice do samoodločbe makedonskemu narodu tako impliciralo priznanje makedonske manjšine v Grčiji, kar je za grško samorazumevanje enostavno nesprejemljivo. S temi ugotovitvami smo potrdili delovno hipotezo A3, po kateri je možno grško stališče glede Makedonije razumeti samo znotraj širšega konteksta identitetne politike grške države, ki se odraža v vztrajnem nepriznavanju drugih etnonacionalnih kategorij razen grške ne samo na grškem teritoriju, temveč tudi širše. Priznanje pravice do samoodločbe makedonskemu narodu bi tako impliciralo priznanje makedonske manjšine v Grčiji, kar bi pomenilo hud udarec na grško »ontološko varnost« oziroma identiteto ter zahtevalo redefinicijo grškega »sebstva« oz . spremembo korporativne identitete.

Celo grški poznavalci spora o imenu se strinjajo, da le-ta na začetku 21. stoletja ni varnostno vprašanje. Trditev, da predstavljata majhna in revna Republika Makedonija in peščica posameznikov, ki javno izražajo makedonsko identiteto v Grčiji, varnostno grožnjo za regionalno balkansko silo Grčijo, enostavno ne drži. Nerefleksivnost politikov in nepripravljenost, da se sto let stara nacionalna naracija spremeni in prilagodi novim mednarodnim okoliščinam, sta pripeljali do tega, da so se stari predsodki ohranili do danes. Nevarne zgodovinske tekmovalne rutine so tako še dandanes veljavne, ker rešujejo problem ontološke varnosti. Tako lahko potrdimo delovno hipotezo B1, po kateri »makedonsko vprašanje« na začetku 21. stoletja ni več varnostna dilema, temveč prej dilema ontološke varnosti tj. varnosti identitete.

Rešitvi spora o imeni sta bili državi najbližje prav v času razcveta ekonomskih odnosov. Takrat je spor postal »semantično vprašanje« oziroma »le eden izmed problemov, ki jih je treba konsenzualno reševati«. V tem času je grška država prvič dovolila vstop v Grčijo političnim beguncem iz druge državljanske vojne, zdi pa se, da je zgolj medetnični konflikt v Makedoniji razlog, da do razumnega in za obe strani relativno nebolečega kompromisa ni prišlo. Iz teh razlogov lahko potrdimo še hipotezo B2, po

kateri B2: je ekonomsko sodelovanje dejavnik, ki pozitivno vpliva na odnose med državama.

V luči kompleksnosti, obsežnosti in čustvene nabitosti, ki spremljajo analize in debate »makedonskega vprašanja«, je bil cilj tega diplomskega dela dokaj skromen. Želel sem zgolj opozoriti na nekatere vidike spora o imenu, ki je nastal ob razglasitvi neodvisnosti Republike Makedonije in posebej danes vpričo grške blokade makedonskega vključevanja v evroatlantske integracije zadeva usode navadnih ljudi v Republiki Makedoniji. Pri analizi sem si prizadeval oddaljiti se od nacionalne naracije, ki prevladuje v kulturnem kontekstu, v katerem sem bil socializiran. To pa je zahtevalo, da sem večinoma uporabljal literaturo avtorjev, ki jim je »balkanska kognitivna distorzija« tuja, kar jim je omogočilo bolj poglobljen vpogled v logiko problema. Grška in makedonska naracija sta namreč vpeti v odnose moči, ki prevladujejo v nacionalnih kontekstih, zato je njihova razlagalna moč vprašljiva. Ugotovil sem, da je spor o imenu posledica dejstva, da nacionalni naraciji posegata druga v drugo, kar je v luči razumevanja naroda v etničnem smislu razumljeno kot iredentizem. Rešitve spora o imenu in popolne normalizacije odnosov med državama ne bo, dokler se ne bosta oba naroda odpovedala delu svoje nacionalne naracije, s čimer se bo odprla nova stran zgodovine Balkana. Zaenkrat se nacionalne naracije z njihovimi popačenimi in nacionalno obarvanimi reprezentacijami stvarnosti, simbolnimi geografijami iz nekih starih in bolj nevarnih časov ter skonstruiranim nezaupanjem ne spreminjajo, ne glede na to, da se današnji zgodovinski kontekst v mnogočem razlikuje od konteksta, ko so le-te bile skonstruirane. Grški in makedonski narod imata veliko več skupnega, kakor jima je to predstavljeno.

6 Literatura

- AI. 2001. Gorna Makedonija kako edinstveno rešenje e nemožno po predlogot na MKG, 27. decemver. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=4787> (12. november 2008).
- 2008a. Grčkite vesnici za preglogot na Nimic, 21. februar. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=89936> (14. oktober 2008).
- 2008b. Polovina Grci protiv »Severna Makedonija«, 13. oktober. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=98775> (18. oktober 2008).
- Alter, Peter. 1991. Kaj je nacionalizem? V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 221–37. Ljubljana: Krt.
- Anderson, Benedict. 1998. *Zamišljene skupnosti: o izvoru in širjenju nacionalizma*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Andonovski, Vedran. 2004. Stejt departmentot potvrdi deka SAD ja priznale Makedonija pod nejzinoto ustavno ime. *Voice of America*, 4. november. Dostopno prek: <http://www.voanews.com/macedonian/archive/2004-11/a-2004-11-04-2-1.cfm> (10. september 2008).
- ANT 1. 2008. *Televizijska debata*. 5. marec. Dostopno prek: <http://www.youtube.com/watch?v=M1xfja-MiQk&feature=rec-HM-fresh+div> (13. november 2008).
- Apostolski, Mihailo, Aleksandar Stojanovski, Gligor Todorovski in Dančo Zografski. 1988. *Istorija na makedonskiot narod*. Skopje: Makedonska kniga; Kultura; Misl; Naša kniga.
- Armstrong, John A. 1991. Pristop k nastanku narodov. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 40–8. Ljubljana: Krt.
- Bakić-Hayden, Milica in Robert M. Hayden. 2007. Orientalistične različice na temo »Balkana«: simbolna geografija v nedavni jugoslovanski politiki kulture. V *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 441–59. Ljubljana: Krtina.
- Balalovska, Kristina. 2004. Between the »Balkans« and »Europe«: A Study of the Contemporary Transformation of Macedonian Identity. *Journal of Contemporary European Studies* 12(2): 193-214.
- Barth, Fredrik. 1996. Ethnic Groups and Boundaries. V *Ethnicity*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 75–82. Oxford: Oxford University Press.
- BBC. 2004. Greece considers Macedonia name, 4. april. Dostopno prek: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4425249.stm> (11. oktober 2008).
- Beck, Ulrich, Anthony Giddens in Scott Lash. 1994. *Reflexive Modernization: Politics, Tradition and Aesthetics in the Modern Social Order*. Cambridge: Polity.
- Bellamy, Alex. 2002. The New Wolves at the Door: Conflict in Macedonia. *Civil Wars* 5(1): 117-44.
- Berger, Peter in Thomas Luckmann. 1966/1988. *Družbena konstrukcija realnosti: razprava iz sociologije znanja*. Ljubljana: CZ.

- Biševac, Safet. 2008. Dva predloga od Nimic prifatlivi za vladata. *A1*, 20. februar. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=89902> (14. oktober 2008).
- Blagoev, Spiridon. 1987. The Legal Position of the Macedonian Minority in Greece in Connection with International Legal Acts after the Greek Civil War. *Macedonian Review* 31 (2): 79–102.
- 1992. Megunarodnata afirmacija na makedonskata nacija i reagiranjata na grčkite vlasti. *Glasnik* 31 (1-2): 29–54.
- Bloom, William. 1990. *Personal Identity, National Identity and International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bourdieu, Pierre. 1980/2002. *Praktični čut 1 in 2*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- 1990. *In Other Words : Essays Towards a Reflexive Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Brglez, Milan. 2001. Reconsidering Wendt's Meta-Theory: Blending Scientific Realism with Social Constructivism. *Journal of International Relations and Development* 4 (4): 339–62.
- 2006. *Pomen nepozitivističnih epistemoloških in realističnih ontoloških predpostavk za osmišljanje mednarodnih odnosov in metodologije njihovega proučevanja*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2008. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Brubaker, Rogers in Frederick Cooper. 2000. Beyond Identity. *Theory and Society* 29: 1–47.
- Bueno de Mesquita, Bruce in James D. Morrow. 1999. Sorting Through the Wealth of Notions. *International Security* 24 (2): 56-73.
- Calhoun, Craig. 2001. The Virtues of Inconsistency: Identity and Plurality in the Conceptualization of Europe. V *Constructing Europe's identity: the external dimension*, ur. Lars-Erik Cederman, 35–56. London: L. Rienner.
- Capelli, Vanni. 1998. The Macedonian Question ... Again. *Washington Quarterly* 21 (3): 129–35.
- Carr, Edward Hallet. 1939/1954. *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Macmillan.
- Cederman, Lars-Erik. 2005. Political Boundaries and Identity Trade-Offs. V *Constructing Europe's identity: the external dimension*, ur. Lars-Erik Cederman, 1–34. London: L. Rienner.
- Cederman, Laars-Erik in Christopher Daase. 2003. Theory Endogenizing Corporate Identities: The Next Step in Constructivist IR. *European Journal of International Relations* 9 (5): 5–35.
- Clogg, Richard. 1979. *A Short History of Modern Greece*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Cowan, Jane K. in K. S. Brown. 2000. Introduction: Macedonian Inflections. V *Macedonia: The Politics of Identity and Difference*, ur. Jane K. Cowan, 1–27. London, Sterling: Pluto press.
- Demertzis, Nicolas, Stylianos Papathanassopoulos in Antonis Armenakis. 1999. Media and Nationalism: The Macedonian Question. *Harvard International Journal of Press/Politics* 4: 26–50.
- Danforth, Loring M. 1995. *The Macedonian Conflict: Ethnic Nationalism in a Transnational World*. Princeton and New Jersey: Princeton University Press.
- 2000. How can a woman give birth to one Greek and one Macedonian? The construction of national identity among immigrants to Australia from Northern Greece. V *Macedonia: The Politics of Identity and Difference*, ur. Jane K. Cowan, 68–84. London, Sterling: Pluto press.
- Debrix, Francois. 2002. Language as Criticism: Assessing the Merits of Speech Acts and Discursive Formations in International Relations. *New Political Science* 24 (2): 201–19.
- Dolar, Maja. 2007. *Uporabnost konstruktivistične analize etničnega konflikta in oblikovanja identitete na primeru Makedonije*. Diplomsko delo. Ljubljana: FDV.
- Dnevnik. 2006. Intervju: Evangelos Kofos, grški istoričar: Republika Makedonija – Skopje go odrazuva vašiot identitet. 18. marec. Dostopno prek: <http://star.dnevnik.com.mk/?pBroj=2940&stID=69465> (14. julij 2006).
- Fearon, James in Alexander Wendt. 2002. Rationalism vs. Constructivism: A Skeptical View. V *Handbook of International Relations*, ur. Walter Carlsnaes, Thomas Risse in Beth A. Simmons, 52–72. London: Sage.
- Friedman, Victor. 1995. Observing the Observers: Language, Ethnicity, and Power in the 1994 Macedonian Census and Beyond. V *Toward Comprehensive Peace in Southeastern Europe: Conflict Prevention in the South Balkans*, ur. Rubin Barnett, 81–105 in 119–126. New York: St. Martin's Press.
- Galevska, Elizabeta. 2008a. Nimic predloži formula za rešavanje na sporot. *A1*, 26. marec. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=91146> (17. november 2008).
- 2008b. Paketot na Nimic bez rešenje za sporot so imeto. *A1*, 9. oktober. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=98668> (17. november 2008).
- Gellner, Ernest. 1964. *Thought and Change*. London: Widenfeld and Nicolson.
- Gallagher, Tom. 2001. A Balkan History Learning Curve. *European History Quarterly* 31(1): 141–55.
- 1983. *Nations and Nationalism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- 1991. Nacionalizem. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 239–66. Ljubljana: Krt.
- Generalna skupščina. 1993. *Admission of the former Yugoslav Republic of Macedonia to membership in the United Nations – Deklaracija načel mednarodnega prava glede prijateljskih odnosov in sodelovanja med državami v skladu z UL OZN, A/RES/47/225*, sprejeta 8. aprila 1993. Dostopno prek: <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r225.htm> (11. november 2008).

- Georgievski, Sašo. 2008. Nepriroden megjudržaven spor. V *Sporot za imeto medju Grcija i Makedonija*, ur. Svetomir Škarikj, Dimitar Apasiev in Vladimir Patčev, 254–63. Skopje: JP Sluzben vesnik na RM.
- Glenny, Misha. 1999. *The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and the Great Powers*. London: Granta.
- Gligorov, Kiro. 2000. *Makedonija e sè što imame*. Skopje: Tri.
- 2008. Razgovor so Gligorov na 16.april 2002: baranjeto na Gligorov za priem na Makedonija vo OON pod ustavnoto ime. V *Sporot za imeto medju Grcija i Makedonija*, ur. Svetomir Škarikj, Dimitar Apasiev in Vladimir Patčev, 362–9. Skopje: JP Sluzben vesnik na RM.
- Grško ministrstvo za zunanje zadeve. 2006. *Answer of FM Ms. D. Bakoyannis regarding the FYROM name issue*. Dostopno prek: <http://www.greekembassy.org/Embassy/content/en/Article.aspx?office=1&folder=24&article=18371> (10. oktober 2008).
- 2008. *The FYROM name issue*. Dostopno prek: <http://www2.mfa.gr/www.mfa.gr/en-US/Policy/Geographic+Regions/South-Eastern+Europe/Balkans/Bilateral+Relations/FYFROM/FYROM+-+THE+NAME+ISSUE.htm> (10. November 2008).
- Gounaris, Basil. 1995. Social Cleavages and National “Awakening” in Ottoman Macedonia. *East European Quarterly* 129 (4): 409–26.
- Guzzini, Stefano. 2000. A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations* 6: 147–82.
- Habermas, Jürgen. 1975. *Legitimation Crisis*. Boston: Beacon Press.
- Hays Gries, Peter. 2005. Social Psychology and the Identity-Conflict Debate: Is a ‘China Threat’ Inevitable? *European Journal of International Relations* 11: 235–65.
- Hobsbawm, Eric. J. 1990. *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hopf, Ted. 1998. The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security* 23: 171–200.
- Hroch, Miroslav. 1993. From National Movement to the Fully-Formed Nation: The Nation-Building Process in Europe. *New Left Review* 198 (1).
- 2000. Nationalism and national movements: comparing the past and the present of Central and Eastern Europe. V *Nationalism: critical concepts in political science*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 607–17. London: Routledge.
- Huntington, Samuel P. 1998. *Sukob civilizacija i preustroj svjetskog poretka*. Zagreb: Izvori.
- Jackson Preece, Jennifer. 1998. *National Minorities and the European Nation-States System*. Oxford: Clarendon Press.
- Jakovov, Nebojša. 2008. Sporot za imeto se rodi vo Avstralija: intervju so Loring Danfort, amerianski antropolog. *Globus*, 20. maj. Dostopno prek: <http://www.globusmagazin.com.mk/?ItemID=69E3D1C044608E459E4A7350A6E48B51> (10. september 2008).
- Kanal 5. 2008. *Vo centar*. Skopje, 10. marec.

- Karakasidou, Anastasia. 1993. Fellow Travellers, Separate Roads: The KKE and the Macedonian Question. *East European Quarterly* 27: 453–77.
- Katardžiev, Ivan. 1968. *Sozdavanjeto i aktivnosta na VMRO do ilindenskoto vostanie*. Skopje: Radio-televizija.
- Kedourie, Elie. 2000. National self-determination. V *Nationalism: critical concepts in political science*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 251–70. London: Routledge.
- Kirilica. 2008. Bakožani: Maršalot Tito e vinoven za problemot so imeto. 1. april. Dostopno prek: <http://kirilica.com.mk/vest.asp?id=3291> (12. november 2008).
- Kirjazovski, Risto. 1986. Grčkoto reakcionerno zakonodavstvo vo vremeto na gragjanskataa vojna (1945-1949). *Macedonian Review* 22 (1): 131–40.
- 1987. The Establishment of the Macedonian National Institutions during the National Liberation War and Greek Civil War. *Macedonian Review* 31 (2): 65–77.
- 1990. The struggle of the Macedonians from Aegean Macedonia for the use of standard Macedonian. *Macedonian Review* 20 (3): 186–203.
- Kitromilides, Paschalis. 1996. Orthodoxy and Nationalism. V *Ethnicity*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 202–8. Oxford: Oxford University Press.
- Kohn, Hans. 2000. The idea of nationalism. V *Nationalism: critical concepts in political science*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 64–9. London: Routledge.
- Kofos, Evangelos. 1980. Dilemmas and Orientations of Greek Policy in Macedonia 1878-1886. *Balkan Studies* 21 (1): 45–55.
- 1989. The Impact of the Macedonian Question on Civil Conflict in Greece (1943-1949). *Hellenic Foundation for Defense and Foreign Policy, Occasional Papers* 3, Athens. Dostopno prek: <http://www.macedonianheritage.gr/VirtualLibrary/downloads/Kofos02.pdf> (10. september 2008).
- 1999. *Greece's Macedonian Adventure: The Controversy over FYROM's Independence and Recognition*. London: Macmillan Press.
- 2005. The Unresolved Difference over the Name: A Greek Perspective. V *Athens – Skopje: an Uneasy Symbiosis (1995-2002)*, ur. Evangelos Kofos in Vlasis Vlasidis, 125–224. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP).
- Kojouharov, Anton. 2004. Bulgarian “Macedonian” Nationalism: A Conceptual Overview. *Online Journal of Peace and Conflict Resolution* 6 (1): 282–95.
- Kornprobst, Markus. 2007. Dejustification and Dispute Settlement: Irredentism in European Politics. *European Journal of International Relations* 13 (4): 459–87.
- Kosturski, Pandil. 2000. *Aleksandar Makedonski: Makedonizem*. Skopje: TRI.
- Lijphard, Arend. 2000. Political theories and the explanation of ethnic conflict in the Western world: falsified predictions and plausible postdictions. V *Nationalism: critical concepts in political science*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 707–25. London: Routledge.
- Lustick, Ian S. in Dan Miodownik. 2002. The Institutionalization of Identity: Micro Adaption, Macro Effecta, and Collective Consequences. *Studies in Comparative International Development* 37 (2): 24–53.

- Makfax*. 2008. Macedonia wants "serious changes" in proposal for the name, 10. februar. Dostopno prek: <http://www.makfax.com.mk/look/novina/article.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=2&NrArticle=127775&NrIssue=788&NrSection=10> (10. avgust 2008).
- Manifest ASNOM do makedonskega naroda – Manifest na ASNOM do makedoskiot narod*. Sprejet 2. avgusta 1944. Dostopno prek: http://mk.wikibooks.org/wiki/манифест_на_асном_до_македонскиот_народ (10. oktober 2008).
- Mattern, Janice Bially. 2001. The Power Politics of Identity. *European Journal of International Relations* 7(3): 349-397.
- Mead, George Herbert. 1934/1997. *Um, sebstvo, družba*. Ljubljana: Krtina.
- Mednarodna krizna skupina. 2001. *Macedonia's name: Why the dispute matters and how to resolve it - Ime Makedonije: zakaj je spor o imenu pomemben in kako ga rešiti*. Dostopno prek: <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1688&l=1> (10. oktober 2008).
- Mercier, Jonathan. 1995. Anarchy and Identity. *International Organization* 49 (2): 229–52.
- Miko, Džejson. 2008. Šarenilo. *Forum*, 13. juni. Dostopno prek: http://www.forum.com.mk/index.php?option=com_content&task=view&id=2520 (18. oktober 2008).
- Michailidis, Iakovos D. 1996. Minority Rights and Educational Problems in Greek Interwar Macedonia: The Case of the Primer "Abecedar". *Journal of Modern Greek Studies* 14 (2): 329–43.
- 2000. On the Other Side of the River: The Defeated Slavophones and the Greek History. V *Macedonia: The Politics of Identity and Difference*, ur. Jane K. Cowan, 68–84. London, Sterling: Pluto Press.
- Mihas, Tahis. 2008. Sporot so Makedonija ne e za imeto. V *Sporot za imeto megju Grcija i Makedonija*, ur. Svetomir Škarikj, Dimitar Apasiev in Vladimir Patčev, 466–7. Skopje: JP Sluzben vesnik na RM.
- Mirčev, Dimitar. 1997. Osamostojitev Makedonije – dejstva in zgodovinski pomen. *Borec - Revija za zgodovino, literaturo in antropologijo* 49(559-60): 7-19.
- Mitzen, Jennifer. 2006. Ontological Security in World Politics: State Identity and the Security Dilemma. *European Journal of International Relations* 12: 341–370.
- Momirovski, Goran. 2008. Pregovorite vo Njujork završija bez rešenje. *A1*, 1. marec. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=90290> (14. oktober 2008).
- Morgenthau, Hans Joachim. 1948/1995. *Politika med narodi : borba za moč in mir*. Ljubljana : DZS.
- NATO. 2008. *Bucharest Summit Declaration*. Sprejeta v Bukarešti, 3. 4. 2008. Dostopno prek: <http://www.nato.int/docu/pr/2008/p08-049e.html> (10. oktober 2008).
- Ohridski okvirni sporazum*. 2001. Podpisan v Ohridu, 13. 8. 2001. Dostopno prek: <http://www.siofa.gov.mk/default-en.asp?shema=Voved&temaID=1&sodrzinaID=16> (10. oktober 2008).

- Onuf, Nicholas Greenwood. 1989. *World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations*. Columbia: University of South Carolina Press.
- Paasi, Anssi. 1996. *Territories, Boundaries and Consciousness: The Changing Geographies of the Finnish–Russian Border*. New York: Wiley.
- Pavlovich, Stevan K. 1999. *A History of the Balkans, 1880 – 1945*. London and New York: Longman.
- Pellet, Alain. 1992. The Opinions of the Badinter Arbitration Committee: A Second Breath for the Self-Determination of Peoples. *European Journal of International Law* 3 (1): 178–85.
- Petruševska, Tatjana. 2008. Koj e Metju Nimic. V *Sporot za imeto megju Grcija i Makedonija*, ur. Svetomir Škarikj, Dimitar Apasiev in Vladimir Patčev, 411–19. Skopje: JP Sluzben vesnik na RM.
- Praprotnik, Tadej. 1999. *Ideološki mehanizmi produkcije identitet: od identitete k identifikaciji*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij in Študentska založba.
- Renan, Ernest. 1882. *What is a Nation?*. Dostopno prek: <http://www.tamilnation.org/selfdetermination/nation/renan.htm> (10. avgust 2008).
- Rizman, Rudi. 1991. Teoretske strategije v študijah etnonacionalizma. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rizman, 15–39. Ljubljana: Krt.
- Roberts, Geoffrey. 2003. Beware Greek Gifts: The Churchill-Stalin «Percentages» Agreement of October 1944. *Mir istorii*. Dostopno prek: <http://www.historia.ru/2003/01/roberts.htm> (10. oktober 2008).
- Rossos, Andrew. 1994. The British Foreign Office and Macedonian National Identity - 1918-1941. *Slavic Review* 53 (2): 369-94.
- Roudometof, Victor. 1996. Nationalism and Identity Politics in the Balkans: Greece and the Macedonian Question. *Journal of Modern Greek Studies* 14 (2): 253–301.
- 2002. *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*. London: Praeger.
- Schulze, Hagen. 2003. *Država in nacija v evropski zgodovini*. Ljubljana: Založba /*cf.
- Simmel, Georg. 1917/1993. *Temeljna vprašanja sociologije (individuum in družba)*. Ljubljana: ŠKUC in FF.
- Sekulovska, Biljana. 2008. Pregovorite za imeto prodolžija vo Njujork. *AI*, 2. februar. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=73932> (16. april 2008).
- Shea, John. 2002. *Makedonija i Grcija: bitkata za definiranje nova balkanska nacija*. Skopje: Makevej.
- Smith, Anthony D. 1986. *The Ethnic Origins of Nations*. Oxford: Basil Blackwell.
- Stardelov, Georgi, Cvetan Grozdanov in Blaže Ristovski. 1993. *Macedonia and its Relations with Greece*. Skopje: Manu.
- Stalin, Josip Visarionovič. 1913. Marxism and the National Question. Prvič objavljeno v *Prosveshcheniye* 3-5. Dostopno prek: <http://www.marxists.org/reference/archive/stalin/works/1913/03.htm> (15. avgust 2008).

- Stefanovski, Pece. 2008. Arheološka ofanziva vo Makedonija. *AI*, 23. oktober. Dostopno prek: <http://www.a1.com.mk/vesti/default.aspx?VestID=99225> (28. december 2008).
- Stern, Geoffrey. 2000. *The Structure of International Society: An Introduction to the Study of International Relations*. London: Pinter.
- Šabič, Zlatko in Milan Brglez. 2002. The National Identity of Post-Communist Small States in the Process of Accession to the European Union: the Case of Slovenia. *Communist and Post-Communist Studies* 35 (1): 67–84.
- Škarikj, Svetomir. 2008. Sostavot na MKG i predlogot za slovenskata transkripcija na imeto. V *Sporot za imeto megju Grcija i Makedonija*, ur. Svetomir Škarikj, Dimitar Apasiev in Vladimir Patčev, 297–302. Skopje: JP Sluzben vesnik na RM.
- Škarikj, Svetomir, Patricia Dimitar Apasiev in Vladimir Patčev, ur. 2008. *Sporot za imeto megju Grcija i Makedonija*. Skopje: Sluzben vesnik na RM.
- Taylor, Charles. 2007. Politika priznavanja. V *Zbornik postkolonialnih študij*, ur. Nikolai Jeffs, 291–337. Ljubljana: Krtina.
- Todorova, Maria. 1997. *Imagining the Balkans*. New York in Oxford: Oxford University Press.
- Triandafyllidou, Anna in Miriangelia Veikou. 2002. The Hierarchy of Greekness: Ethnic and National Identity Considerations in Greek Immigration Policy. *Ethnicities* 2 (2): 189–208.
- Triandafyllidou, A., M. Calloni in A. Mikrakis. 1997. New Greek Nationalism. *Sociological Research Online* 2 (1): 1-13. Dostopno prek: <http://www.mmo.gr/pdf/library/Greece/Triandafyllidou%20et%20al%20New%20Greek%20Nationalism.pdf> (10. januar 2009).
- Tiryakian, Edward A. in Neil Nevitte. 1991. Nacionalizem in modernost. V *Študije o etnonacionalizmu*, ur. Rudi Rieman, 267–86. Ljubljana: Krt.
- Tzanelli, Rodanthi. 2006. "Impossible is a Fact": Greek Nationalism and International Recognition in Euro 2004. *Media, Culture and Society* 28 (4): 483–503.
- Tziampiris, Aristotle. 2005. The Name Dispute in the Former Yugoslav Republic of Macedonia after the Signing of the Interim Agreement. V *Athens – Skopje: An Uneasy Symbiosis (1995-2002)*, ur. Evangelos Kofos in Vlasias Vlasidis, 225–52. Athens: Hellenic Foundation for European and Foreign Policy (ELIAMEP).
- Ule, Mirjana Nastran. 1993. *Psihologija vsakdanjega življenja*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 2000. *Sodobne identitete v vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ustava Republike Makedonije – Ustav na Republika Makedonija*. 1991. Sprejeta 17. 11. 1991. Dostopno prek: <http://www.dzr.gov.mk/Uploads/ustavrm.pdf> (20. maj 2008).
- Varnostni svet. 1993a. *Resolucija 817*, S/RES/817/1993. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/203/74/IMG/N9320374.pdf?OpenElement> (20. maj 2008).
- 1993b. *Resolucija 845*, S/RES/845/1993. Dostopno prek: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/361/24/IMG/N9336124.pdf?OpenElement> (20. maj 2008).

- Velikonja, Mitja. 1996. Religija in cerkev: dejavnika oblikovanja nacionalnih mitologij v postsocialističnih družbah. *DR* 12 (21): 57–67.
- Vlada Republike Makedonije. 2009. *FM Milososki: Name row a result of Greece's desire to protect its myth of pure nation*. Dostopno prek: <http://www.vlada.mk/?q=node/2273> (14. april 2009).
- VMRO-DPMNE. 2008. *Program VMRO-DPMNE za preporod Program na VMRO-DPMNE za prerodba*. Objavljen 11. 06. 2008. Dostopno prek: <http://www.vmro-dpmne.org.mk/Dokumenti/Programa%202008-2012.pdf> (25. oktober 2008).
- Von Busekist, Astrid. 2004. Uses and Misuses of the Concept of Identity. *Security Dialogue* 35 (1): 81–98.
- Weber, Max. 2000. The Nation. V *Nationalism: critical concepts in political science*, ur. John Hutchinson in Anthony D. Smith, 5–12. London: Routledge.
- Wendt, Alexander. 1992. Anarchy What States Make of It: The Social Construction of Power Politics. *International Organization* 46: 391–425.
- 1994. Collective Identity Formation and the International State. *American Political Science Review* 88 (2): 384–96.
- 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Začasna pogodba med Republiko Grčijo in NJRM - Interim Accord between the Hellenic Republic and the FYROM*. 1995. Dostopno prek: <http://www.hri.org/docs/fyrom/95-27866.html> (20. oktober 2008).
- Zahariadis, Nikolaos. 1994. Nationalism and Small State Foreign Policy: The Greek Response to the Macedonian Issue. *Political Science Quarterly* 109 (4): 647–68.
- Zehfuss, Maja. 2001. Constructivism an Identity: A Dangerous Liaison. *International Journal of International Relations* 7(3): 315–48.